

Mircea Popa

*Eminescu,
Iosif Vulcan
și
„Familia”*

Prefață Pașcu BALACI

Oradea

2024

ISBN

Coperta 1: foto Eminescu, Iosif Vulcan și numărul din „Familia” în care a debutat poetul;

Descrierea CIP

CUPRINS

Pașcu Balaci, O triadă cultural-națională:

<i>Eminescu, Iosif Vulcan, "Familia"</i>	p.5
1. Eminescu-simbol național	p.20
2 Iosif Vulcan, „Familia” și Eminescu	p.39
3 Iosif Vulcan-îndrumătorul literar	p. 63
4 Iosif Vulcan- istoric de presă	p. 77
5Vulcan Romancierul	p.89
6 Literatura de călătorie la Iosif Vulcan	p.95
7 O recunoaștere neașteptată: George Enescu	p. 115
8 I.Vulcan și ideea națională	p. 122
9 Revista Familia și marii noștri scriitori	p. 132
1o Statuia lui Eminescu de la Oradea-	p. 150

O triadă cultural-națională: Eminescu, Iosif Vulcan, "Familia"

Reputatul profesor universitar, integrul istoric și sagacele critic literar Mircea Popa, născut pe meleagurile Bihorului în localitatea Lazuri de Beiuș, autor a sute de studii, monografii, eseuri, articole, cronici literare, important contributor la scrierea mai multor capitole din dicționare ale scriitorilor români, spirit enciclopedist de cea mai aleasă proveniență, un patriot imbatabil și om al Cărții prin excelență este și autorul unei opere recente, cu deosebită rezonanță în lumea culturală a Bihorului, intitulată *Eminescu, Iosif Vulcan și "Familia"*, pe care o lansăm de Ziua Culturii Naționale din 2024, în ianuarie care precede împlinirea a 85 de ani a autorului ei.

E vorba de un studiu de o remarcabilă bogăție a informației, cu o subtilă și limpede interpretare a datelor din istoria literară, redactată într-un stil atrăgător, concis, coerent, care îmbină rigoarea rece, academică, în acord cu o astfel de întreprindere de reconstituire culturală, cu un *parti pris*, liber asumat în problema importantă dedicată trecutului literar al Bihorului. E un subiect de importanță națională implicând chiar începuturile marelui nostru poet național sărbătorit astăzi de întreaga lume românească, caracteristică marilor oameni de cultură ai României. Studiul vine în continuarea firească a unei lucrări pe care autorul de care vorbim l-a consacrat geniului nostru național la sărbătorirea poetului din 1999, când a publicat cartea *Mihai Eminescu. Contextul receptării* (Reșița, 1999), după ce la centenarul din 1989 a fost prezent cu o comunicare la sesiunea de la Academia Română, atribuindu-i-se și Medalia Centenarului, acordată de Ministerul Culturii, personal de marele actor

Ion Caramitru. În același an a fost prezent în cadrul unei echipe de eminescologi și reputați critici și istorici literari, alcătuită de Uniunea Scriitorilor, și la sărbătorirea poetului de la Oradea, întrucât orașul figura pe marea hartă a localităților pe care poetul le-a nemurit pentru totdeauna prin colaborările sale, în speță cu poezia de debut *De-aș avea*, ocazie cu care Iosif Vulcan l-a schimbat numele din numele din Eminovici, în Eminescu. Între cei prezenți atunci la Oradea s-au numărat și doi reputați eminescologi, Edgar Papu și Ioana Em. Petrescu, autori ai unor cărți remarcabile despre poet, alături de care autorul nostru a participat cu comunicarea sa la fabrica de mobilă „Libertatea” din Oradea și la Casa de Cultură din Aleșd. Ulterior, cartea sa despre Eminescu a mai cunoscut o ediție, intitulată *Mihai Eminescu-text și context*, apărută la Ed. Țara Maramureșului, în 2014. Mai amintim faptul absolut onorabilă că același bihorean de-al nostru a redactat o lucrare bibliografică de mare însemnătate, intitulată *Eminescu în Transilvania (1866 - 1918)*. *Bibliografie*, 2000, în care a urmărit receptarea poetului în presa transilvăneană din timpul vieții poetului, dar și după aceea până în 1918.

Înainte de aborda problema urmărită în lucrarea de față, ni s-a părut necesar să facem o rapidă trecere an revistă a preocupărilor critice ale autorului nostru, care și-a consacrat toți anii lui de studiu istoriei literare așa cum reiese din bibliografia lucrărilor sale, scoasă în 2019, la împlinirea vârstei de 80 de ani. Mircea Popa s-a născut în familia preotului Alexandru Popa, originar din satul Lazuri de Beiuș și al Anei Negăru, originară din satul Roit. Tatăl său a absolvit Liceul „Samuil Vulcan” din Beiuș, apoi a făcut studiile teologice la Oradea, absolvite în 1934. A fost hirotonit preot în localitatea lui natală, unde a slujit ca preot până în 1946 când s-a transferat la

Bogei, Ciutelec și Varviz. El a avut grijă să transmită fiului său dragostea de carte, plăcerea cititului și râvna scrisului. Autorul acestei cărți a urmat școala primară în Bogei și Ciutelec, studiile gimnaziale la Popești în Bihor (1950-1953), cele liceale la Oradea (1953-1955) și Vadu Crișului (1955-1956), fiind coleg cu Teodor Rif, severul și neuitatul profesor de limba latină de la Liceul teoretic *Samuil Vulcan* din Beiuș. La admiterea dată la Facultatea de Filologie a Universității din Cluj, secția Română-Istorie (1956-1960), cu media cea mai mare și a absolvit-o ca șef de promoție în 1960. A obținut în 1970 titlul de doctor în filologie cu o teză despre criticul literar transilvănean Ilarie Chendi, avându-l ca îndrumător științific pe prof. univ.dr. Iosif Pervain, cel care și-a legat numele și de dezvoltarea învățământului universitar orădean, în calitate de rector în anii 1964-1966. După absolvirea facultății, profesorul Popa s-a întors în Bihor, funcționând în primul an la Liceul din Săcuieni (1960-1961), de unde a plecat prin concurs la Muzeul Banatului din Timișoara. În toamna anului 1962 s-a reîntors din nou în învățământ, primind o catedră la Liceul din Aleșd, de unde, peste un an, în 1963, a obținut prin concurs postul de cercetător științific la secția de istorie literară și folclor a Institutului de Lingvistică și Istorie Literară și folclor a Filialei din Cluj a Academiei Române (din 1963), condus de acad. Emil Petrovici. A fost secretar al Secției de istorie Literară condusă de prof. I.Pervain (1963-1978), iar apoi, după retragerea acestuia, ca responsabil al Secției de istorie literară a acestui prestigios institut din capitala Ardealului (1978-2009). A coordonat în această calitate redactarea unor importante lucrări științifice, precum *Sociologia romanului românesc* (finalizată cu lucrarea *De la N. Filimon la G. Călinescu*, Ed. Minerva, 1982), *Dicționarul cronologic al romanului românesc de la origini până*

în 1989 (Ed. Academiei, 2004, Premiul Uniunii Scriitorilor) și *Dicționarul romanului tradus în România* (Ed. Academiei, 2005, Premiul Filialei din Cluj al Uniunii Scriitorilor) și a colaborat la elaborarea celor șapte volume ale *Dicționarului general al literaturii române* (2004-2008) de sub conducerea acad. Eugen Simion, precum și a altor opt dicționare: *Scriitori români* (1978), *Dicționarul scriitorilor români*, vol. I-V (1994-2002), *100 cei mai mari scriitori români* (2002), *Dicționarul personajelor din teatrul lui I.L.Caragiale* (2003), *Dicționarul personajelor din teatrul lui Lucian Blaga* (2005), *Dicționarul biografic al literaturii române*, I-II (2006), *Personalități clujene* (2007), *Dicționar ilustrat* (2007), *Elite clujene conemporane* (2014). A colaborat la elaborarea a două volume de corespondență a lui George Bariț, care au fost distinse cu premiul „N. Iorga” al Academiei Române.

În anii de după evenimentele din decembrie 1989 s-a îndreptat spre învățământul universitar, predând în perioada 1991-1995 cursuri de Istoria presei, Istoria literaturii române, Istoria culturii din Transilvania și Istoria cărții și tiparului la Facultatea de Istorie și Filozofie din cadrul Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, la Universitatea „D.Cantemir” din Tg. Mureș și Universitatea „Avram Iancu” din Cluj. Începând din 1994 a fost invitat să preia cursul de Istoria Literaturii Române de la *Universitatea „1 Decembrie 1918”* din Alba Iulia, unde a fost încadrat ca profesor și titularizat, predând aici până în anul 2009, când a ieșit la pensie. Este, începând din 1994, conducător de doctorat în disciplina Istoria literaturii române, exercitându-și această atribuție mai întâi la Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu” din Cluj-Napoca și apoi la Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia. A fost îndrumătorul

științifică peste 60 de teze de doctorat, dintre care cinci dintre ele au aparținut unor reprezentanți ai învățământului orădean (Constantin Mălinaș, Dana Sala, Mirela Indrieș, Claudia Pop-Doroftei, Rodica Marian, Diana Danciu). Este membru al Uniunii Scriitorilor din România, Filiala Cluj, și președinte al Despărțământului Cluj al *Astrei* (din 2000), redactând în această calitate revista *Astra clujeană*. A fost numit de către mitropolitul Bartolomeu Anania președintele Frăției Ortodoxe Române, acordându-i și distincția Crucea Transilvan a Mitropoliei clujene. A deținut și calitatea de vicepreședinte al Asociației Române de Istorie a Presei (ARIP), fiind membru în diverse jurii pentru decernarea de premii culturale importante. A fost decorat cu „Ordinul Meritul Cultural” în grad de Cavaler (2004) și cu Ordinul „Meritul pentru Învățământ” în grad de Comandor (2004) „pentru abnegația și devotamentul puse în slujba învățământului românesc, pentru contribuția deosebită la dezvoltarea și promovarea cercetării științifice”. În acest sens a condus mai multe granturi și proiecte ale Academiei (cum ar fi cele lega *Presa română și ideea națională*, 2005, *Literatura diasporei și exilului*). A fost autorul celei dintâi ediții din textele gazetarului Corneliu Coposu, lucrare lansată la Sala de Sticlă a Uniunii Scriitorilor, cu Laurențiu Ulici, Gabriel Țepelea, Stelian Tănase, și cele două surori ale Seniorului fapt pentru care i s-a conferit de către Fundația Corneliu Coposu Medalia comemorativă „Corneliu Coposu”, obținând, pe parcurs, și Meritul cultural al Filialei Academiei din Cluj, și o serie de medalii și distincții ale *Astre*. A fost desemnat cetățean de onoare al comunei Lazuri de Beiuș (2004), al municipiului Blaj (2005), al localității Popești-Bihor și al orașului Beiuș (2022) și al municipiului Cluj-Napoca (2023), după ce anterior fusese ales senior al Clujului. De

menționat că prof. Popa a făcut parte din grupul care a inițiat la Cluj organizația județeană a Alianței Civice, conducând ședința de constituire a acesteia și făcând parte din conducerea ei. Ulterior, Doamna Doina Cornea l-a propus în funcția de președinte al comitetului de conducere, lucrând aproximativ zece ani în această calitate, cu participări la ședințele centrale conduse de Ana Blandiana și de Romulus Rusan sau la programele Memorialului Durerii de la Sighet și la inițiative civice ce priveau pe locuitorii Clujului. A stat în fruntea Alianței până la autodizolvarea ei, fiind ultimul ei președinte clujean..

Mircea Popa a debutat publicistic în anul 1964 în revista clujeană *Steaua*, colaborând ulterior cu articole și recenzii critice în revistele *Familia*, *Limbă și literatură*, *Revista de istorie și teorie literară*, *Synthesis*, *Tribuna*, *Vatra*, contribuind la întemeierea revistelor „Familia română” (Oradea), „Gând românesc” (Alba Iulia), „Orașul”, „Filarmonia”, „Astra clujeană” din Cluj-Napoca și „Blajul” din Blaj. (Cluj) ș.a. A publicat peste 80 de cărți dedicate cărturarilor transilvăneni Ilarie Chendi, Timotei Cipariu, Octavian Goga, Ion Agârbiceanu, Victor Papilian, Lucian Blaga, dar și unor scriitori din exil (*Reîntoarcerea la Ithaca*,) etc. A îngrijit și prefațat ediții ale operelor lui Octavian Goga, Lucian Blaga, Ioan Slavici, Cezar Petrescu, Vasile Goldiș, Victor Eftimiu, Emil Isac, Ion Minulescu, Nicolae Oțălea, Victor Papilian, Al Ciura, Ion Agârbiceanu, George Barițiu, Vintilă Horia, Grigore Cugler, Ștefan Manciulea, Gr. Nandriș, Miron Pompiliu, Lucian Boz, Florian Ștefănescu-Goangă, Grigore Sima al lui Ion, George Coșbuc, Ioan Slavici, Ionel Jianu, Ioan Russu Abrudeanu, Ștefan Augustin Doinaș, Gheorghe Cardaș, Ioan I. Nistor, Dumitru Nistor, Onoriu Dobjanski, Teofil Răchițeanu, Ioan Miclea, Teofil Bugnariu, Samuil

Vulcan, Samuil Micu etc. A străbătut la pas, etapă de etapă, istoria literară a Transilvaniei, elaborând numeroase studii și articole, din diferite domenii de manifestare, în special în domeniul istoriei presei (unde a realizat și o istorie a presei din Transilvania), în cercetarea manuscriselor iluministe (descoperind o *Carte de laude* a lui Samuil Micu, total ignorată până acum), a problemelor legate de istoria cărții românești din Ardeal și aspecte ale folclorului literar, fiind singurul cercetător român care a impus în istoria literată un nume total necunoscut al unui scriitor iluminist, autor al celei dintâi culegeri de fabule la noi (Nicolae Oțălea). Activitatea sa fost recunoscută ca tare de forurile universitare și academice, obținând numeroase diplome, premii, distincții, medalii, sau fiind incitat a susține rubrici permanente la mai multe reviste literare, cum ar fi „Discobolul” din Alba Iulia, „Nord literar” din Baia Mare, „Acolada” din Satu Mare, „Măiastra” din Târgu Jiu, „Astra blăjeană” din Blaj, „Mișcarea literară” din Bistrița. A participat de la început până în prezent la mai toate „Zilele Lucian Blaga” de la Sebeș-Lancrăm, fiind onorat în 1994 cu „Premiul Lucian Blaga” acordat de Academia Română. Considerăm că nu este cazul să enumerăm aici premiile obținute și nici cărțile semnate de-a lungul timpului de profesorul clujean, multe dintre ele epuizate și neștiute astăzi. Între acestea, un rol important l-a jucat colaborarea sa la revista „Tabor” a Mitropoliei Clujene, temele pe motivele religioase, făcând parte constitutivă preocupările cotidiene ale criticului și istoricului literar, alături de istoria presei și literatura diasporei și exilului. În locul acestora, ni s-a părut mai important de subliniat relațiile permanente și durabile ale autorului cu mișcarea literară și culturală bihoreană, de care a fost în permanență legat. În rândul acestor preocupări un loc

important la deținut interesul științific pentru trecutul și literatura provinciei sale de origine, respectiv a Țării Bihorului, căreia i-a închinat numeroase cercetări speciale, unele cărți fiind premiate la saloanele de carte ale Cercului Militar, conduse pe acea vreme de poetul Ioan Țepelea. Cu acesta a colaborat fructuos, publicând în editura sa Cogito cartea *Convergențe europene* (1995), ediția *Apunake și alte fenomene* de Grigore Cugler (1996), și prefațând unul dintre volumele Saloanelor sale, *Vise într-o liniște sumeriană* (1999). E de amintit apoi faptul că prof. Popa a fost titularul unor cursuri la Secția de Biblioteconomie a universității orădene, unde a predat timp de vreo zece ani. A fost prezent la simpozioanele și la activitățile științifice ale acestei universități, pregătind împreună cu Ioan Derșidan editarea cărții *Eminescu-dimensiunea romantică* (2002), urmată de lansarea la Catedra de Literatură Română de la această universitate volumul *Pagini bihorene* (în ianuarie 2004), cu ocazia împlinirii vârstei de 65 de ani. Cu acest prilej a făcut o donație de cca 500 de cărți pentru Biblioteca Universității, iar în anul următor a participat la Zilele revistei „Familia” (140 de ani de la înființare), luând parte la colocviul *Mimetismele literaturii române*. Un alt eveniment important a fost participarea sa la mai toate manifestările, Academiei de Știință, Literatură și Artă, al cărei membru a devenit, colaborând sistematic la revistele acesteia, „Unu”, „Aletheia” și „Aurora”, dar și la „Caietele Mircea Eliade”, editate la Oradea de Corneliu Crăciun. În cadrul acestor manifestări, profesorul Popa a fost prezent la Ștei la dezvelirea bustului lui Miron Pompiliu, și la toate simpozioanele numite „De la Eminovici la Eminescu”, organizate de Biblioteca Județeană „Gh.Șincai”, cu participarea unor români din Transcarpatia, Basarabia,

Bucovina, Timoc și Voivodina și a realizat, în cadrul Bibliotecii revistei „Familia”, una dintre cele mai bune ediții apărute aici, și anume *Poezii din tinerețe* de Ștefan Aug. Doinaș (2005), care ar fi meritat indiscutabil un premiu pe acel an al revistei „Familia”. Un moment cu adevărat special a fost ședința comună cu membrii Academiei Româno-Americane, care și-a ținut una dintre adunările generale la Oradea, ocazie cu care s-a lansat și o medalie cu chipul lui Emanoil Gojdu, spre a aduce aminte de neleguirea care a fost comisă cu bunurile acestei importante fundații românești. Sub auspiciile Bibliotecii Județene din Oradea urma să apară o serie editorială numită „Biblioteca scriitorilor bihoreni”, din care s-au realizat câteva ediții importante, cum ar fi *Poema Munților Beiușului* de Dimitrie Meciuc, îngrijită în tandemul Mălinaș-Popa și o ediție a operei poetice a lui Miron Pompiliu, îngrijită de Mircea Popa. O viitoare ediție Lucreția Suciuc n-a mai apărut, din lipsă de fonduri, fapt care nu l-a descurajat pe profesorul bihorean care a dat în continuare cărți consacrate trecutului Bihorului, cum ar fi *De la Samuil Vulcan la Iosif Vulcan (2018)*, *Repere bihorene (2020)* și o ediție de *Scrieri Samuil Vulcan*. Prin toate aceste cărți, prof. Popa s-a dovedit foarte legat de trecutul provinciei natale, scoțând la lumină și oferindu-le vizibilitate unor remarcabili oameni de cultură bihoreni sau adoptați de bihoreni, cum ar fi Mircea Malița, Gabriel Țepelea, Vasile și Marius Sala, Ovidiu Drimba, Atanasie Popa, Eugeniu Sperantia, M.G. Samarineanu, Gheorghe Pituț, D.R. Popescu, Ana Blandiana, Gheorghe Grigurcu, Ioan Bradu, Ion Simuț, Pașcu Balaci, Ioan Moldovan Florian Dudaș și alții mai mulți.

În acest fel, el a atras atenția asupra unei mișcări literare active și bogate, între care un rol important îl are colonelul Dr. Constantin Moșincat, care a organizat o

Asociație patriotică de mare efect, care editează Revista numită „Cetatea Cavalerilor”, cu apariție lunară on-line la care colaborează iluștri istorici și oameni de cultură din țară și de afară. Prof. Micea Popa a devenit un colaborator de seamă al acestei, publicând aproape număr de număr texte din trecutul nostru istoric, cronici și recenzii despre cărți, aniversări și comemorări curente, dovedind sincere afinități cu acest grup de intelectuali luptători pentru neam și țară. Preocupat de istoria cărții și presei românești din Transilvania, de trecutul Școlii Ardelene, de societățile și asociațiile literare, cărțile și articolele i-au contribuit în mod esențial pentru progresul cercetărilor din domeniu (mișcarea literară pașoptistă din Ardeal și istoria elitelor românești), fiind considerat unul dintre cei mai avizați cercetători ai literaturii diasporei și exilului românesc. Spirit înzestrat cu un acut simț civic și al datoriei profesionale, a apărut și promovat cu consecvență valorile culturale autentice românești, așezându-le la loc de cinste, alături de valorile civilizației și culturii universale. Prin rubrica sa numită „Cărțile clujenilor” ținută de mai bine de un sfert de veac în ziarul clujean „Făclia”, Mircea Popa a promovat literatura și cultura noastră la zi, materiale publicate constituindu-se într-o *impresionantă istorie a poeziei românești* post-decembriste din Transilvania. O asemenea întreprindere a întreprins în lucrarea sa de sinteză *Repere bihorene* (apărută la Casa Cărții de Știință, în 2020) autorul, neuitând „rădăcinile” sale bihorene. Scrie cu har, emoție, dar și cu scrupulozitate specifică, despre școlile Beiușului și despre suită de personalități bihorene de epocă, descoperind în premieră, numele unui poet de oarecare talent, Alexandru Munteanu al lui Vasile, fost protopop al Aleșdului, sau reconstituind perioada interbelică a „Familiei”, când a fost redactată de M.G. Samarineanu.

Pentru autorul clujean *Reperete* pot fi socotite „cartea de la miezul nopții”, deoarece mărturisește că a scris-o între orele 2 și 4-5 dimineața, dorind ca prin ea să aducă un omagiu spiritual lui Teodor Neș și excepționalei sale lucrări, *Oameni din Bihor*, care i-a trezit interesul pentru oamenii Bihorului, citind-o cu multă plăcere în fiecare vară când venea acasă în vacanță, fiind o carte de căpătâi și pentru părintele său Alexandru Popa, care a procurat-o în tinerețele sale beiușene. *Mutatis-mutandis*, autorul Mircea Popa a dorit să continue opera unui predecesor care l-a fascinat în anii adolescenței și tinereții: „*Pot spune astfel că, după Biblie, cartea lui Neș a fost cartea de îndreptar al vieții mele (...) un fel de viaticum, cum numea acest gen de moștenire spirituală profesorul meu Mircea Zăciu, și el bihorean după mamă*”.

Intitulată *Eminescu, Iosif Vulcan și "Familia"*, cartea cu care autorul revine la preocupările lui bihorene, a apărut în excelente condiții grafice la Editura Aureo din Oradea, și dă *samă* despre minunata aliniere a aștrilor săvârșită pe cerul Bihorului: debutul și botezul poetului național Mihai Eminescu în revista „Familia”, condusă de bihoreanul Iosif Vulcan. Faptul e atât de onorant pentru locuitorii orașului Oradea, încât acest eveniment trebuie să le fie amintit an de an, ca un fenomen auroral pe care l-a creat la Oradea înaintașul lor Iosif Vulcan. Cartea simbolizează tocmai această fericită întâlnire dintre cele două mari personalități, care a făcut posibilă apariția pe firmamentul literaturii române a geniului poetic al lui Mihai Eminescu într-o atmosferă „vulcanologică” prielnică.

Lucrarea se deschide cu studiul *Eminescu – simbol național* prin care autorul face dovada că poetul nepereche a fost încă din fragedă tinerețe, un devotat luptător național pentru cauza Transilvaniei, protestând

împotriva actului dualist, care a înglobat Transilvania la Ungaria, fără să consulte pe locuitorii ei autohtoni, cei mai numeroși, românii. Se insistă asupra a numeroase comentarii privind pozițiile eminesciene, așa cum sublinia încă din anul 1911 ziarul *Drapelul* din Lugoj privitoare la schimbarea de optică adusă în poezia transilvăneană de Eminescu, care a susținut renunțarea la poeziile patriotarde, mimetice, la improvizație și anecdotică facilă, la limbajul greoi latinizant. Este de-a dreptul surprinzător că din Blaj, din *Mica Romă* salutată de Eminescu atât de ceremonios și emoționant totodată, s-a auzit vocea contestatară a canonicului Grama, care a condamnat opera poetică a lui Eminescu pentru „frivolitate”, el nedepășind în această materie optica îngustă a călugărilor bazilitani. Criticile sale n-au prins niciunde pe teren transilvan, unde se simțea adierea unui val de sentimentalism caracteristic epocii, val la apariția căruia Eminescu a avut un rol hotărâtor. El n-a repudiat adevăratul patriotismul din poezie, dimpotrivă, o serie de poezii scrise de el, fac apologia trecutului și a bărbaților care au luptat pentru dreptate, cum este Horia, Iancu, Axente, Balint, așa cum a demonstrat prof. Popa în cartea sa închinată lui *Avram Iancu, făuritor istorie națională* (2022), tezele retrograde ale canonicului Grama fiind infirmate chiar de către dascălii blăjeni, care au pus în circulație multe din poeziile eminesciene, introducându-le în manuale școlare după care au învățat copii Blajului. Despre modul în care opera eminesciană a cucerit inimile ardelenilor dă seama și poetul clujean Emil Isac, care a lansat ideea ridicării unei statui poetului „în flămândul nostru Ardeal, căci va fi un simbol al geniului latin”, iar Vasile Fodor, fiul unui tribun al lui Iancu, avea fotografia poetului lipită pe filele caietului lui de însemnări autobiografice, .dovadă că scrierile lui au

mers la inimile moșilor lui Iancu, între propunerile sale publice numărându-se și aceea ca statuia lui Mihai Eminescu să devină un loc de pelerinaj. Autorul arată că Eminescu în articolele sale se dovedește un mare vizionar, gândindu-ne la vremurile de acum și la agresiunea rusească în Ucraina. Eminescu a arătat în articolele sale că *Romania este singurul stat care azi e în primejdie de a fi dezmembrată chiar de aliatul său* (se referea la Rusia după Războiul de Independență din 1877), iar insistența Rusiei de a ocupa Basarabia ține, după Eminescu de *o mentalitate a poporului de stepă care nu vrea să se oprească din cale până nu dă de obstacole, e transpunerea mentalității rusești de a trăi realitatea lui horror vacui*, pe care rusul nu-l împlin în plan sufletesc cu construcții durabile, ci doar cu imensa dorință de cucerire și de stăpânire pe orizontală. De aceea, ni se pare că, din nefericire, rușii sunt sub dominația unui deșert sufletesc al unui „urât” care-i face să caute în cuceriri ceea ce n-au înlăuntrul lor. Nouă ni se pare că cercurile culte în loc de a stăvili acest horror vacui, în loc de a-l împlin prin muncă și cultură, îl sumuță contra Europei pe care o numesc îmbătrânită și enervată, coaptă pentru a cădea sub dominația rusească.

Opera de explicitare a legăturilor acestei trinități este continuată în studiul privitor la Iosif Vulcan și „Familia”, prin care foaia Vulcan și-a propus a continua munca lui G. Barițiu din „Foaia pentru minte”, astfel că descendentul lui Samuil Vulcan, episcopul întemeietor al vestitului liceu de la Beiuș care avea ca deviză *educationijuventutis huius provinciae* (spre educarea tineretului acestei provincii) a făcut o operă culturală de prim rang în Bihor și nu numai. Autorul arată că apariția revistei *Familia* în 1865 la Budapesta a fost o mană cerească pentru toți românii din fostul imperiu austro-ungar. Primul număr,

apărut la 5/17 iunie 1865, atrăgea atenția prin faptul că întreaga familie a cititorului era îndemnată a concepe timpul ce-l petrece acasă, cât mai cu folos posibil, așa cum arăta atât de sugestiv vigneta de pe frontispiciu. Era o frescă programat culturală, menită a sublinia necesitatea absolută a accede la cultură a poporului român din Transilvania, de a ridica educația pe altă treaptă de progres. El a preferat pentru revista sa modelul Gartenlaube (carte de chioșc) din Germania, adică de interes pentru ei de jos, ceea ce a avut ca efect sporirea tirajului. *Familia* lui Vulcan ajunge repede la un tiraj de 1000 de exemplare, ceea ce a reprezentat un lucru uimitor pe atunci. Și vine neașteptatul și salutarul debut al unui tânăr de numai 16 ani din Bucovina în numărul 6 din 25 februarie/ 9 martie 1866 cu poezia *De-aș avea*. Tânărul necunoscut semnase poezia Mihail Eminovici, dar cum lui Iosif Vulcan numele Eminovici nu-i suna bine, i-a românizat numele la Eminescu. Autorul n-a protestat, ba a și adoptat el însuși acest nume și semnând așa toate poeziile și scrierile sale în viitor. *Nașul literar* al lui Eminescu a avut grijă infinită de *finul* său, pe care l-a publicat constant în revista „Familia”, ba, în 1883 i-a acordat și un onorariu, lucru foarte rar în acea vreme. Apoi, când s-a îmbolnăvit, a urmărit cu mare atenție evoluția bolii poetului, oferind o mulțime de date despre mersul bolii, consemnând cu mare durere decesul poetului pe prima pagină, pe care a încadrat-o într-un chenar de doliu. Iosif Vulcan ca un mare îndrumător literar, cu o viziune atotcuprinzătoare, în sensul că a scris cu căldură despre copilul de geniu al muzicii noastre, George Enescu, fapt care-l determină pe acesta să-i dedice „Poema română” (*Odă lui Iosif Vulcan* din 15 martie 1898, pe care o pune pe note). Ca să se vadă importanța revistei orădene, autorul stăruie apoi asupra

materialului literar bogat pe care-l publică, provenit de la cei mai importanți scriitori ai vremii. Totodată autorul subliniază importanța concepției politice a redactorului „Familiei” de a pune pe primul plan ideea unității naționale a tuturor românilor, el făurind în paginile avute, o oglindă fidelă a întregului neam românesc, ceea ce l-a determinat pe O. Goga să aprecieze în mod special acest lucru, numind „Familia” *„biletul de intrare permanent a lui Iosif Vulcan în istoria literaturii noastre”*. Prețuirea poetului național de către orădeni a continuat și în etapa interbelică, atunci când notabilitățile orașului (primarul Tiberiu Moșoiu) a comandat lui Oscar Han realizarea unui bust al poetului, care a fost dezvelit la 11 iunie 1934, în cadrul unei sărbătoriri la care a participat tot poporul iubitor de literatură. A fost un prilej nimerit ca Oradea să fie vizitată de un mare număr de scriitor, întruniți după-amiaza aceleiași zile la o șezătoare literară la teatrul local, mult apreciată de publicul orădean. Toate acestea sunt veritabile dovezi ale modului în care intelectualitatea Oradiei a înțeles să-l cinstească pe Eminescu.

Bine scrisă și amplu documentată recenta carte a lui Mircea Popa aduce un meritoriu omagiu acelor vizionari orădeni care au înțeles că se află în fața unui talent literar neobișnuit și ca atare au identificat în el semnele genialității viitoare. Prin aceste gesturi de prețuire, orădenii și-au asigurat un loc de frunte, prin care s-au afirmat în fața întregii națiuni române ca iubitori de literatură și de frumos, calitate recunoscută pretutindeni. Orașul care a găzduit cea mai faimoasă revistă a celei de a doua jumătăți a veacului XIX-lea, „Familia”, și care a găzduit debutul și afirmarea viitoare a lui Eminescu, se bucură astăzi de impunătoare statuie a poetului, după ce, în 1934, se dezvelise un bust al poetului. Triada

Eminescu - Iosif Vulcan - „Familia” a devenit parte din patrimoniul de aur al oraşului de pe Crişul Repede, înscriindu-se cu litere majuscule pe harta culturii româneşti, a spiritualităţii naţionale şi a poeziei nemuritoare a poetului simbol al vizionarismului neamului, Luceafărul etern al creativităţii româneşti.

Paşcu Balaci

EMINESCU — SIMBOL NAȚIONAL

Eminescu a fost și rămâne una dintre acele fascinante figuri de creatori la care ne întoarcem mereu ca la unul dintre marii ctitori de literatură și cultură națională. El este una dintre coloanele vertebrale ale spiritualității și naționalității noastre, care depășește, prin importanță și grandoare, starea pur literară, intrând în patrimoniul marilor valori etice și pedagogice ale unui neam. Lecția înaltei sale demnități civice, a puterii de absorbție, de selecție și rafinare a produselor geniului popular, a comandamentelor superioare în slujba cărora își pune inspirația, a travaliului neobosit (și neumbrit de nici o dorință „laică” restrângătoare) pe text îl ridică în acea înaltă sferă de inaccesibilitate către care au tins și trebuie să tindă toate valorile perene ale unui neam. El este, așa cum foarte bine știe să observe un colaborator al ziarului „Drapelul” de la 1911, „mai mult decât un mare poet, este un mare luptător național”. De aceea complexa lui personalitate trebuie privită periodic nu numai dintr-un punct de vedere strict literar, axiologic, ci și dintr-unul mai larg cultural, care să vizeze diversele faze ale sedimentării uriașei sale influențe în epocă, a reconstituirii unor momente sau a unor etape din drumul său către public, prin formarea treptată a aceluia curent de opinie care a făcut să fie focalizate cele mai de seamă trăsături ale genialității sale creatoare și să fie impuse publicului spre recunoaștere. Astfel, nu poate fi străină de această situație împrejurarea că literatura lui a servit unui G. Bogdan-Duică sau unui Ilarie Chendi pentru impunerea unui curent literar sănătos în Transilvania, că bătălia pentru realism, pentru calitate și valoare s-a dat aici în deceniile ultime ale secolului al XIX-lea, cu Eminescu pe buze și în numele lui Eminescu. Acțiunea de asanare a climatului poetic transilvănean, prin

renunțarea la improvizație și la anecdoticul facil, la acea poezie patriotardă, mimetică, poezie care degrada marile teme și motive naționale, s-a făcut întotdeauna prin raportare la opera lui Eminescu. Foiletoanele lui Bogdan-Duică, intitulate *Revista literară*, sunt o strălucită lecție dată acelor care nu au înțeles că „nu e subiectul nevrednic, ci alegerea momentelor este de cele mai multe ori nepotrivită și felul în care le cântă poeții noștri este totdeauna nevrednic“, pretinzând un „duh filosofic“ mai accentuat și un mai bun „echilibru între formă și cuprins“, criticul bucurându-se atunci când dădea peste o poezie pe care și Eminescu ar fi semnat-o. Același critic notează, în corespondența sa cu Andrei Bârseanu, că ar dori să scrie un studiu despre „budism și Eminescu“ și că în acest scop și-a procurat deja o serie de cărți, iar atunci când e pe cale să primească o catedră de limba română la gimnaziul din Brașov, în 1889, se gândește la organizarea unei suite de prelegeri despre Eminescu, învățându-i pe tineri cum să citească și să înțeleagă poezia: „Mi-a picat în minte să țin adecă «colegiu» despre Eminescu. Gimnaziștii superiori ne-ar fi publicul; străini, cine are poftă. Aș ceti cu ei pe tot Eminescu și li l-aș explica; să-i învăț cum să citească. Eu cred că d-ta, d-le director, mi-ai pune la dispoziție o sală; încolo știu eu ce să fac...“.

Este momentul în care lectura lui Eminescu devenise în Transilvania o adevărată patimă, un adevărat cult. Chiar la Blaj, în citadela atât de rigidă a „purismului“ transilvănean moral și religios, acolo de unde vocea lui Grama se ridicase să blameze și să respingă poezia lui Eminescu, opera acestuia trece peste interdicțiile formale, pătrunzând în straturile profunde de cititori rurali. Deținem dovezi că tocmai elevii săi sunt aceia care dau

tonul. Amintindu-și, în 1897, de ciudata întâmplare gramistă, un fost elev al Blajului, publicistul Iosif G. Sceopol, publica, sub pseudonimul *M. Aegea*, câteva amintiri închinat lui Al. Ciura în „Tribuna“ sibiană, în care își amintea de plăcuta lectură a versurilor din *Mai am un sigur dor*, scriind: „Îți mai aduci aminte, Simine, de Blaj, îți mai aduci aminte, când cu lacrimi în ochi declamam aceste șire? Eram încă copii mici — nu aveam încă să purtăm grija sorții — și pe ascuns ceteam în grădina institutului nostru poeziile nefericitului Eminescu. Deasupra noastră arbori își scuturau crengile și noi ședeam la umbra lor în iarba verde și ne îmbătăm de pesimismul înduioșător, de melancolia tânguitoare ce se revârsa la fiecare șir“. Autorul râde apoi de pretențiile unor foști dascăli de-ai lor de a repudia poezia eminesciană pe motiv că unele versuri n-ar fi logice sau n-ar fi suficient de „morale“, dar el adăuga că elevii știau să-și orienteze lecturile preferate dincolo de patimi mărunte și să simtă, mai profund decât dascălii lor, direcția dinspre care venea suflul regenerator. La rândul său, în răspunsul pe care i-l dă colegului său Simin, recte Al. Ciura, insistă asupra aceluiași fenomen al pesimismului, la modă atunci: „Eram copii când îl ceteam și îl admiram, fără să-l înțelegem. Era însă sentiment, cel puțin, și sentimentul durerii e totdeauna mai puternic, mai profund. Un fel de presimț al deziluziilor... Sufletul mare al lui Eminescu a pătruns și a simțit tot amarul sistemii filosofice moderne și trebuia doară să ajungă acolo unde a ajuns. Iar Schopenhauer, care a lucrat mai mult cu mintea decât cu inima, a fost departe de a simți ce a scris“.

Iată, deci, că prima imagine receptată de transilvăneni cu privire la Eminescu este aceea a unui scriitor pesimist,

mare, dar inaccesibil, fără rădăcini serioase în solul național. I se reproșa „abstragerea“, lipsa unei aderențe mai accentuate la social, la pulsațiile vieții noastre naționale, refugiul în erotism, fapte care treceau aici drept o vină, o infirmitate, și care sugerau absența chiar a sentimentului național, oricum o îndepărtare de albia tradițională. Astfel, un alt tânăr poet, Zaharia Bârsan, face, sub pseudonimul *Fulmen*, în „Gazeta Transilvaniei“ din 1901, câteva considerații pe această temă, scriind: „Alecsandri se pare că ne-a arătat cea mai prielnică cale pe care ar trebui să înainteze poezia noastră. În urma lui s-a ridicat marele Eminescu care ne-a fermecat cu înalta putere de concepție, cu dulceața limbei sale, și cu duioșie suferindă ne-a turnat în vine un balsam dulce și adormitor, care ne-a plăcut și ne-a făcut să visăm. Am alergat cu toții spre dânsul, ne-am îndepărtat de făgașul indicat de Alecsandri, uitând că suntem încă în fașă și am putea să ne rătăcim depărtându-ne de vatra națională“.

Se observă așadar că în epocă tema pesimismului eminescian revine ca un fel de laitmotiv și mulți dintre criticii timpului se străduiesc să-i analizeze cauzele. După Gherea încearcă brașoveanul C. Lacea (*Eminescu și Lenau*), Vasile Goldiș (*Pesimismul în poeziile lui Mihail Eminescu*), Al. Ciura (*Elemente filosofice în poezia lui Eminescu*), *Eminescu și Coșbuc*), Ilarie Chendi, G. B.-Duică și alții, căutarea fundamentelor filosofice ale acestei poezii fiind un fel de marotă a criticii din acest timp, pe care Al. Ciura o explică, aducând argumente de bun-simț pe bază de împrejurări culturale: „ca o boală modernă, [pe] care o inspiri o dată cu aerul“. O explicație mai adecvată dă profesorul brașovean Nicolae Sulică în articolul *Din Nirvana*, „Gazeta Transilvaniei“ nr. 182/1939,

arătând că: „Firma pesimismului sub care a fost introdus Eminescu în istoriile noastre de literatură este falsă. Pesimismul nu e nota esențială, nici originală a personalității artistice a lui Eminescu, ci e un element posterior și de a doua mână“, materialul literar primar fiind, după părerea sa, unul optimist, idealist, poetul dovedindu-se „un însuflețitor al ideilor și idealurilor mari ca: sentimentul național, dragostea, arta și natura, care sunt străbătute de un puternic idealism“. N. Sulică a și îndepărtat acest neajuns, oferind în cartea de citire pentru clasele V și VI pe care a redactat-o, tipărită la Brașov în 1913, un loc larg poeziei eminesciene și oferind numeroase exemple de înțelegere modernă a ei, nu neapărat opunând-o poeziei lui Coșbuc, așa cum au făcut-o mulți alții în epocă.

O înțelegere a straturilor profunde și fertile ale acestei poezii o dovedesc și colaboratorii revistei manuscrise „Muza“ de la Institutul Teologic din Sibiu, care, în comentariile publicate în această revistă, pun poezia eminesciană la baza curentului de apropiere față de popor, inițiat de V. Alecsandri. Într-un articol din 1901, unul dintre semnatari se întreabă: „Consecvent ni se pune întrebarea: la noi românii care sunt poeții aceia să înrâurească asupra celorlalți literați ai noștri, încât aceia să se declare prin produsele lor aderenți ai unei școale sau ai alteia. Acești poeți sunt: Alecsandri, Eminescu și Coșbuc. Aceștia sunt șefii literaturii noastre după anul memorabil 1848“, oprindu-se apoi cu insistență asupra „școalei Eminescu“. În aceeași revistă, școala de care vorbeam este apreciată și de către I. Răfiroiu, autorul unui studiu intitulat *Reintroducerea curentului național în literatura românească și întărirea lui la „Semănătorul“*, văzând în ea un moment important al apropierii de popor,

„de obârșie, căci numai așa vom putea vorbi și noi de o literatură proprie a noastră, o literatură cu adevărat națională“. Este lăudată apoi acțiunea „Semănătorului“ de a se fi întors la popor și de a fi făcut din Eminescu un îndreptar al său: „Ceea ce trebuie să mai știm din anul prim al «Semănătorului» e publicarea unor poezii inedite de Eminescu, prin dezgroparea cărora s-a dat pas la noi cercetări asupra celui mai mare poet al nostru, mult apreciat și în străinătate și, prin care cercetări, în jurul lui Eminescu abia acum începe să se facă lumină mai mare.“ Reluând chestiunea, Ion Duma demonstrează, într-un articol intitulat *Eminescu și românii din Ungaria*, că imaginea unui Eminescu pesimist trebuie înlocuită cu aceea a luptătorului național, deoarece în scrisul său „sau înfrățit mai puternic decât la oricare bărbat al vremii sale simțul realității cu dorul fierbinte de ideal. Rămâne acum — scrie autorul în final — să dăm acestor mărgăritare ale gândirii românești toată dragostea noastră înțelegătoare, toată stăruința unor studii de care sunt vrednice și pe urma cărora va purcede — nestăvilită și cu dor așteptată — acțiunea de mântuire“.

Schimbarea de optică se resimte imediat în circuitul și impulsul vital al ideilor social-politice din Transilvania. Vechea teză a pesimismului eminescian este înlocuită acum cu una nouă care vizează naționalismul poetului (în termenul bun al acestui cuvânt), o serie de articole noi fiind consacrate tocmai acestei chestiuni: Traian Victor Țăran, *Eminescu și gloria națională*, Ion Scurtu, *Momentul național la poezii noștri moderni*, Ion Costa, *Eminescu naționalist* etc. Pe de altă parte, Il. Chendi, Ion Scurtu și Ion Gorun vin cu noi precizări despre ideile social-politice conținute de manuscrisele eminesciene, în timp ce Al. Ciura îi descoperă tradiția națională, vatra

care îl leagă de neam („Când Eminescu și-a cetit *Doina* într-o întrunire a Junimei cei de față l-au îmbrățișat cu toții. Intr-adevăr, această poezie e de ajuns să-l ridice deasupra naționalismului lui Alecsandri și al lui Mureșanu. Filosoful sceptic, care nu crede în nimic, și nu are nici cea mai mică forță de rezistență la aparență, în fond are o inimă așa de sensibilă, o dragoste de neam așa de adâncă“.) În același context de idei, Sextil Pușcariu sublinia caracterul novator al versului său, rolul său de necontestat ca reformator și creator de limbaj poetic modern: „Eminescu a fost acela care având un bun- simț artistic excesiv de dezvoltat și care cunoscând temeinic limba vechilor noștri scriitori și a poporului nostru a curățit toate neologismele și diminutivele de care bâjbâiau poeziile predecesorilor săi, a scos cuvintele tocite și neexpresive, pentru ca să le înlocuiască cu altele nouă, frumoase, sonore, proprii și precise. El a fost cel dintâi poet român care a priceput că pentru ca să faci o strofă mai bună nu mai ai nevoie numai de inspirație, ci și de muncă, de meșteșug. El a arătat mai întâi că rima nu e făcută numai ca să «sune versul din coadă», ci ea e poate cel mai puternic mijloc de a da versului melodia și prin mulțimea de rime nouă pe care le-a găsit el prin limba sa curată și prin forma ireproșabilă, lapidară, a făcut ca să nu mai placă versurile care nu conțin aceste condiții. Au urmat măestrîii Vlahuță și Coșbuc și au continuat opera lui Eminescu. Drumul fiind deschis, el a fost bătut de cei care au venit în urma lor și e de netăgăduit că azi poezia noastră a ajuns la perfecție a formei care înainte cu treizeci de ani nici nu se putea“.

E desigur momentul în care imaginea unui Eminescu precursor al idealurilor naționale și continuator al tradiției este pe deplin recunoscută. Într-un articol memorabil din

„Tribuna“ din 1909, Nicolae Iorga venea cu celebra formulare după care „Eminescu e întruparea conștiinței românești una și nedespărțită“, iar Emil Isac lansa ideea de a i se ridica o statuie în „flămândul nostru Ardeal, căci va fi un simbol al geniului latin pe care nu l-a putut frânge furtuna nopților, nu l-a putut ucide duhoarea temnițelor, și nu l-a putut obosi viața“. În același chip, Vasile Fodor, cunoscut luptător politic din Munții Apuseni, vedea în împlinirea acestui deziderat un prilej de sărbătoare națională: „Propunerea mea tinde ca, cu timpul, să se adune un fond de a se ridica în Munții Apuseni un monument marelui poet al românismului și-n tot anul la ziua morții (16/29 iunie) să se țină o serată literară ca măcar odată într-un an să fie gândurile românilor din Munții Apuseni țintite spre idealul visat de Mihai Eminescu. Ridicându-se un monument marelui poet în Munții Apuseni românii din toate părțile ar migra, respectiv, pelerina, în fiecare an spre aceste locuri istorice“.

Iată deci că în decurs de câțiva ani imaginea literară a lui Eminescu se schimbă substanțial, capătă noi valențe, devine un simbol național cu adânci și multiple semnificații. Căci prin Eminescu literatura română dobânda un adevărat îndreptar de conștiință națională, un adevărat pedagog al nației. Publicistica sa, restituită treptat (dar abia astăzi la reala ei dimensiune), face proba existenței unui corpus doctrinar de idei și principii politice și sociale pe care poetul le-a pus în valoare cu un incandescent consum de energie în paginile „Timpului“, unde el a făcut gazetărie zilnică, participând cu o intensitate rar întâlnită la bătălia pentru progres și europeism a țării sale. Ceea ce e demn de relevat în acest demers este faptul că poetul gândea dimensiunea

românească a existenței doar ca parte componentă a unui proces de luptă și acțiune pentru făurirea unității naționale și a statului român unitar, la care să ia parte într-o deplină comuniune toate forțele românimii, indiferent din ce zonă ar veni ele. Să ne amintim că una din acțiunile la care a participat entuziasmat ca student la Viena a fost organizarea sărbătoririi lui Ștefan cel Mare de la Putna. Elogiul trecutului din *Epigonii* sau *Scrisoarea III* se dorea, înainte de toate, fortificarea prezentului, moralizarea lui, în așa fel încât să se poată ridica la nivelul marilor înaintași. Ideea e prezentă deja în vibrantul text din *Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie* din 1867, unde apărea versul: „La trecutu-ți falnic, mare viitor“, idee pe care o regăsim într-o altă poezie de epocă, *Întunericul și poetul*, unde spunea:

Românu-n trecut mare e mare-n viitor!
Și tu vrei ca poetul să fie trecător,
Pe-a țarei sale țarmuri să n-aibă ce să cânte?
Dar nu-s colori destule în lume să-nvestmânte
A munților Carpatici sublime idealuri,
Ce-noată-n a lui suflet cum noată-n mare valuri
Și-n creieri-i aleargă de gânduri vijelii
Cum genii se sfăramă-n ruinele pustii.

Asupra acestui trecut se apleacă mereu poetul când încearcă să reconstituie peisajul plin de măreție al Daciei (*Gemenii, Memento mori, Sarmis, Rugăciunea unui dac, Povestea Docliici și ursitorile, Mușatin și codrul* etc.), elogiul epocii lui Ștefan cel Mare, al eroilor luptători pentru independență din Transilvania (*Horia, Mureșanu, romanul Geniu pustiu* etc). Toate provinciile românești, pe care poetul le cunoscuse în chip direct prin dese

sale peregrinări, își dau mâna spre a realiza o icoană cât mai adecvată și mai aproape de adevăr a lumii naționale vii și autentice, fie a unei mitologii originale, capabile să înflăcăreze toate spiritele neamului. Creația poetică este dublată, și în cazul său, de o activitate intensă a publicistului, care s-a simțit dator să ia condeiful în mână spre a apăra cauza națională ori de câte ori aceasta i se părea a fi în pericol. Gazetăria de la „Timpul“, „Federațiunea“, „Curierul de Iasi“ ilustrează pe deplin această aserțiune despre participativitatea poetului la ceea ce s-ar putea numi cauza românismului și apărarea ființei naționale. Pericolul înstrăinării de neam și de limbă, pus într-o ecuație limită în *Doina*, apare mereu ca o primejdie a prezentului de care trebuie să se țină seamă atunci când noile generații aveau să valideze moștenirea trecutului. Un astfel de moment antiteticec trecut-prezent este creat în *Muratin și codrul*, unde se face elogiul trecutului luptător al Bucovinei, în versuri de o extraordinară expresivitate: „Săracă țara de sus,/ Toată faima ți s-a dus/ Acu cinci sute de ai/ Numai codru îmi erai.../ Împrejur nășteau pustii,/ Se surpau împărății,/ Neamurile îmbătrâneau/ Crăiile se treceau,/ Numai codrii tăi creșteau...”

Faimoasei Bucovine, cea care i-a încântat copilăria fericită, cu natura ei prodigioasă, îi închină alte asemenea versuri, între care *Arunc Pumnul*. Alături de ea, tărâmul de peste Prut al Moldovei, respectiv din Basarabia, sunt evocate nu numai în poemele ce-1 preamăresc pe Ștefan, ci și în realitățile mai dure ale împrejurărilor războiului de neatârnare, când Rusia transformă Basarabia în obiect de negoț, vrând să ocupe pur și simplu acest vechi pământ românesc. Or, poziția lui Eminescu în această privință este categorică și el o

examinează într-un articol din 1878, din „Timpul”, *Cestiunea retrocedării*, în care spune: „Cestiunea retrocedării Basarabiei cu încetul ajunge o cestiune de existență pentru poporul român (...) Rusia voiește să ia Basarabia cu orice preț: noi nu primim nici un preț. Primind un preț, am vinde; și noi nu vindem nimic!... Românul care ar cuteza să atingă acest principiu ar fi un vânzător.“

Eminescu se simte dator să etaleze o întregă paletă de argumente pentru a documenta drepturile vechii și inalienabile ale României asupra Basarabiei, drepturi organice pomenite din moși-strămoși și de toată istoria noastră: „Drepturile noastre asupra întregii Basarabii sunt prea vechi și prea bine întemeiate pentru a ni se putea vorbi cu umbră de cuvânt de onoarea Rusiei angajată prin tratatul de la Paris. Basarabia întreagă a fost a noastră pe când Rusia nici nu se megieșă cu noi, Basarabia întreagă ni se cuvine, căci e pământ drept al nostru și cucerit cu plugul, apărat cu arma a fost de la începutul veacului al patrusprezecilea încă și până în veacul al nouăsprezecilea“.

Cestiunea așa-zisei ocupări a Basarabiei de către ruși s-a pus după războiul din Balcani din 1877-1878, în care România a participat alături de Rusia pentru eliberarea popoarelor din Balcani. Culmea e, deci, că, dându-i ajutor, într-un moment de cumpănă, când soarta războiului nu era încă hotărâtă, Rusia, după obiceiul său tipic imperial, voia să fie plătită pentru eliberarea fraților săi slavi din Balcani, de către România, vroid să-i ia cu forța Basarabia. Deci România, arată Eminescu, „este singurul stat care azi e în primejdie de a fi dezmembrată chiar de aliatul său“. Aliatul vrea să

tranzacționeze Basarabia, oferindu-ne în schimb Dobrogea, asupra căreia Rusia nu are, la fel, nici un drept. Opinia lui Eminescu este că nu trebuie acceptat nimic de la Rusia, deoarece ea nici nu este în drept să negocieze teritoriile care ne aparțin, mai ales că „ea n-a luptat pentru noi, nici noi pentru dânsa, ci fiecare pentru sine și ale sale“. Ideea ciudată de a se erija în patronul nostru este o ingerință care n-ar trebui primită în nici un chip. „Cu un cuvânt de la Rusia nu primim nimic, n-avem nevoie de patronajul ei special și nu-i cerem decât ceea ce suntem în drept a-i cere ei, ca oricărui om de rând cu fața curată: să respecte pe deplin convenția încheiată cu noi. Nici s-a bătut pentru noi, nici n-am poftit-o să se bată; deci nu are dreptul de a trata cu Turcia în numele nostru“.

În numerele următoare ale „Timpului“, Eminescu revine asupra pretențiilor absurde, neloiale și lipsite de temei ale Rusiei spre a critica unele aserțiuni apărute în ziarul „Gazeta de St. Petersburg“, potrivit cărora Rusia ar fi în drept de a avea frontiere naturale cu România. Afirmatia i se pare lui Eminescu un sofism de mare putere pentru a-și justifica și camufla poftă nesățioasă de noi teritorii, căci „Dacă Rusia — afirmă Eminescu — voiește într-adevăr să realizeze teoria granițelor naturale, atunci ar trebui să anexeze toată România, dacă cerința de granițe naturale ar fi... în drept. Noi știm că sub pretextul de-a avea granițe naturale s-ar putea cuceri universul întreg“. Încât privește faptul că pentru Rusia, Basarabia ar însemna „o chestiune de onoare“, pentru România ea ar fi o chestiune de existență, deoarece, pierzând gurile Dunării, ea ar deveni dintr-o dată un stat absolut indiferent, care n-ar mai provoca interesul altora.

Un alt gen de argumente invocate de ziarile rusești ar fi acela cu privire la „datoriile“ pe care le-am avea față de Rusia. Și în acest sector Eminescu este deosebit de tranșant și pune încă de la început problema în datele sale reale, afirmând: „Țara noastră a fost călcată de vreo patru-cinci ori în acest secol de către Rusia; din această cauză comerțul și agricultura noastră au trebuit să sufere niște catastrofe aproape periodice, care la fiecare zece-cincisprezece ani ne fac a pierde tot fructul muncii noastre. Noi suntem baza de operațiuni a Rusiei în contra imperiului turcesc. Noi îi servim de grâнар, de cazarmă, de pozițiune înaintată. I-am dat în atâtea rânduri bogăția noastră, fructul muncii noastre; de astă dată i-am dat și sângele nostru“. Deci, conchide autorul, „Dacă s-ar trage o socoteală, nu știu cine ar rămâne dator, marea Rusie sau mica Românie!“

Pentru Eminescu este limpede că politica anexionistă a Rusiei s-a ciocnit de fiecare dată în interese cu aceea a Turciei și că această ciocnire s-a făcut mai ales pe pământ românesc, vechile ei provincii Bucovina și Basarabia plătind de fiecare dată divergențele dintre Turcia, Rusia și Austria, prin împilări și anexări succesive. Astfel, anexarea Basarabiei în 1812 a fost dictată de interesele Angliei, căci Basarabia a fost cedată unei oștiri rusești înfrânte și puse pe goană. La fel când s-a anexat Bucovina a fost vorba de o trădare și de o mituire. Dar, spune poetul, „să nu mai răsfoim istoria, a cărei pagine sunt pline de sângele și de lacrimile noastre“. .

O va face totuși din nou când Rusia vine cu argumente false, precum aserțiunea că ea, Rusia, ar fi cucerit Basarabia de la turci și tătari care stăteau în corturi, nu de la populație stabilă de moldoveni. Spre a dovedi

falsitatea și cinismul afirmației, poetul va scrie o suită de articole despre Basarabia, pe care le va publica în mai multe numere dip luna martie din 1878 în „Timpul“. Incursiunea lui e înainte de toate una istorică, dovedind cu documente probante faptul că Basarabia a aparținut încă din veacul al XIV-lea domnilor români, făcând parte integrantă din țările lor. Cât privește faptul că aici ar fi trăit turci, poetul invocă un document de la 1529, din timpul lui Petru Rareș, potrivit căruia musulmanii nu puteau fi acolo proprietari, neavând drept de a poseda nici casă, nici prăvălie. Populația acestor țări a fost întotdeauna majoritar românească, lucru recunoscut chiar de oficialii ruși pe care îi citează. Ca atare, conchide el: „Toate elementele morale în această afacere sunt de partea noastră. Dreptul nostru istoric, incapacitatea juridică a Turciei de-a înstrăina pământ românesc, trădarea unui dragoman al Porții, recăpătarea acelu pământ printr-un tratat european semnat de șapte puteri și obligatoriu pentru ele, garantarea integrității *actuale* a României prin convenția ruso-română, ajutorul dezinteresat ce l-am dat Rusiei în momente grele, toate acestea fac ca partea morală și de drept să fie pe deplin în partea noastră.

Mai vine însă în partea noastră împrejurarea că acel pământ nu l-am cucerit, n-am alungat pe nimenea de pe el, că e bucată din patria noastră străveche, este zestrea împărțitului și nenorocitului popor românesc.

Ce ni se opune?

Interesul a 80 de milioane de oameni față cu slabele noastre cinci milioane. Dar Temis IThemida, zeița dreptății — zi. 77.j e cu ochii legați spre a nu vedea părțile ce se judecă înaintea ei și, în loc de cumpăna cu

care să cumpănească deosebirea de greutate între 80 și 5 milioane, ea ar trebui să ia cântarul: de brațul scurt sau prezent al cântarului ar atârna în greu Rusia, de brațul cel lung al unei istorii de 500 de ani atârână România cu drepturile sale străvechi și nouă“.

Insistența Rusiei de a ocupa Basarabia ține, după Eminescu, de o mentalitate a poporului de stepă care nu vrea să se oprească din cale până nu dă de obstacole. E un fel de *horror vacui*, pe care rusul nu-1 umple în plan sufletesc cu construcții durabile, ci doar cu imensa dorință de cucerire și de stăpânire pe orizontală. Iată caracterizarea atât de plastică a acestei angoase existențiale: „De aceea ni se pare că din nefericire rușii sunt sub dominarea unui deșert sufletesc, a unui urât care-i face să caute în cuceriri ceea ce n-au înlăuntrul lor. Nouă ni se pare că cercurile culte în loc de a stăvili acest *horror vacui*, în loc de a-1 împlena prin muncă și cultură, îl sumuță contra Europei, pe care o numesc îmbătrânită și enervată, coaptă pentru a cădea întregă sub dominația rusească.

(...) Astfel misiunea istorică de care se face atâta vorbă nu-i o misiune care-și are originea în afară, ea este rezultatul unui gol sufletesc, a unei barbarii spoite cu frac și mănuși, a unui deșert care, de-ar stăpâni pământul, tot nu s-ar umple.“

Nu discutăm aici dacă această caracterizare a lui Eminescu este sau nu justă, ci doar vrem să subliniem oroarea sa funciară de războaie și cuceriri nedrepte, pe baza cărora vine să condamne politica aberantă a celor mari de a dicta și a hotărî în interesul propriu, trecând de fiecare dată peste demnitatea și drepturile popoarelor

mici. Pornind de la asemenea constatări, poetul va lua în discuție și soarta românilor din Austro-Ungaria, protestând cu tărie împotriva abuzurilor și samavolniciei la care era supus poporul român din acest teritoriu. Din multe lui luări de poziție, vom cita doar două. Mai întâi cea din „Timpul“ din 27 aprilie 1882, în care spune: „O jumătate a poporului românesc e ținută în condiții de inferioritate națională de către maghiari (...) Privim cu durere dincolo de munți; principiul chiar al existenței noastre e zilnic batjocorit și călcat în picioare de o rasă străină, fără instincte de dreptate și fără sentiment de stat și cu toate acestea nu numai că nu putem reclama un drept de amestec, dar chiar drepturile noastre vechi ce le avem în Ardeal au căzut în desuetudine și nu le mai putem exercita“. Poetul aduce aici în discuție dreptul Bucureștilor de a sfinți mitropoliți în Ardeal, drept pierdut de-a lungul timpului prin nefolosință. În altă parte, poetul ridică din nou problema situației românilor-ardeleni care trăiesc sub ocupație străină „în care elementul românesc e persecutat și pus în neputința de-a lucra împreună cu noi“. E limpede pentru el că Austro-Ungaria dă dovadă de o mare naivitate când crede în eficiența procesului de naționalizării celorlalte popoare: „Acestea — spune poetul — nu sunt grupuri de materie brută cu care cineva poate face orice vrea; sunt grupuri organice, din care fiecare are rădăcinile sale în pământ și propriul său principiu de existență“. De unde, singura soluție de guvernare viabilă ar fi aceea a formării de state naționale de sine stătătoare, printr-o „descentralizare bazată pe coordonarea națională în grupuri administrative autonome și în marginile existențelor unității de acțiune în afară și înăuntrul statului“. Perspectiva istorică sub care așează Eminescu problema națională este, deci, aceea a unității indiscutabile a pământului și elementului

românesc. Apărarea Bucovinei și Basarabiei, a celor din Ardeal, vine din această înaltă concepție despre etnia românească, ieșind la iveală în toate împrejurările.

De aceea G. Călinescu avea în vedere faptul că valoarea *națională* a poetului constituia diferența specifică în stare să-l departajeze de ceilalți confracți: „Există o condiție excepțională care ridică pe Eminescu deasupra poezilor de circulație mărginită. A cunoscut poporul și provinciile românești, a devenit familiar cu speculațiile filosofice cele mai înalte, a iubit fără a li fericit, a dus o existență nesigură și trudnică, a trăit într-un veac ingrât ce nu răspundea idealului său, a plâns și a blestemat, apoi s-a îmbolnăvit și a murit foarte tânăr. Tot ce a avut de spus, a spus până la 33 de ani. Viața lui se confundă cu opera. Eminescu nu are altă biografie“. Eminescu devine astfel, în chip necesar, un mandatar al nației și al timpului său, iar opera sa un argument de preț al continuității, organicității și unității nației, o operă ce propune și întreține un dialog continuu cu Eternitatea și cu Marea Artă fără de moarte. Din vrafurile colbuite ale manuscriselor s-a desprins o operă poetică postumă de o valoare inestimabilă, în lumina căreia antumele sunt doar cristalele unor uriașe flori de mină cu străluciri diamantine de o orbitoare intensitate, amintind prefaceri și transformări geologice de magme și straturi, de formațiuni și combinații chimice a căror compoziție, numai de el cunoscută, isca o vâlvătaie de sunete, ca un adevărat incendiu solar.

„În aste mari nemargini unde gândiri ca stele
Lin înfloresc, miriade s-amestecă, contrag;
Zidite-n dome mândre, de cugetări castele
Se darmă la suflarea-ți și-n taină se desfac

Sau la dorința-ți numai se mișcă ca mărgele
Și sun cintări ce vibra — se-ntunecă și tac;

Astă nemărginire de gând ce-i pusă-n tine
O lume e în lume .și în vecie ține.“ (*Povestea magului*
călător în stele)

În poezie ei este un demiurg și un exorcizator de cuvinte, făcând din vraja lor cântec, nesfârșita iscodire a spiritului spre cunoaștere și autocunoaștere, ca un sunet stelar ce vine din înălțimi abia perceptibile spre abisurile existenței, pe care o umple cu lumina de zenit a astrului său tutelar, în continuă migrație. Deși vine la sfârșitul romantismului, Eminescu c un poet de început în arta europeană, dislocând straturile învechite ale vechii retorici și silindule să coboare la esențe, așa cum nici Hugo, nici Lamartine, nici Hölderlin și Novalis, nici Mádách și nici Petőfi, nici Lermontov și Pușkin, și poate numai Goethe și Baudelaire o făcuseră la atare dimensiuni. Să nu uităm că opera sa poetică e complinită de o bogată dramaturgie versificată, cu proiecte de dimensiuni impresionante, alături de o proză poetică grațioasă și suplă, de o încercare de construcție filosofică plină de originalitate, ca și de o publicistică de un neîntâlnit tonus vital. O existență dăruită pe de-a-ntregul muncii, creației, desfășurată pe multiple planuri, pe mari suprafețe ale gândirii și simțirii omenești, care fac din personalitatea sa proteică un model de frumusețe și echilibru, de îndrăzneală creatoare și sfidare a dogmelor. El este in felul lui un unicat, care a făcut din Limba Română a doua lui patrie, silind-o să se nască a doua oară în tipare și modele poetice încă de nimeni bănuite.

Lecciónia lui Eminescu c lecciónia demnității naționale, a conștiinței de sine a poporului român în plan ideatic, politic și artistic. Există o Idee Eminescu, spunea Blaga, și acea idee e sufletul românesc în expresia lui integrală specifică, particulară, „de un romantism sublimat, complex, creator“. Arta lui a fost fixată în solul trainic al tradiției și culturii populare, despre care spunea: „Orice serbare a poporului mi se pare, o serbare a sufletului“. Or, poezia lui Eminescu este sărbătoarea continuă a sufletului românesc, iar numele lui un simbol peren și etern, care ne unește pe toți sub lumina aurorală a ființării noastre naționale.

IOSIF VULCAN – FAMILIA - EMINESCU

Numele lui Iosif Vulcan se confundă în bună măsură cu opera sa cea mai de seamă : redacatarea timp de 42 de ani fără întrerupere a revistei „Familia”. Ea domină de departe nu numai literatura celei de a doua jumătăți de veac a secolului al XIX-lea din Transilvania, dar și revuistica literară, pe care o ridică la nivelul cerut de rigorile timpului și de stadiul la care a ajuns ea dincolo de Carpați. Epoca pe care „Familia” o reprezintă e una dintre cele mai importante și mai plină de evenimente, care anunță mari schimbări în procesele sociale, culturale și politice referitoare la români, cum ar fi: războiul de independență din 1877-78, proclamarea Regatului României, înființarea Academiei Române, a Teatrului Național Român și a Ateneului Român, înființarea Ligii pentru unitatea culturală a tuturor românilor, a partidelor politice din Transilvania, mișcarea memorandistă și deschiderea unor ample legături între românii din toate provinciile românești, prin intensificarea luptei lor pentru emancipare socială și națională. Sub raport literar, epoca jalonată de anii de apariție ai revistei, 1865- 1906, reprezintă anii de adevărată întemeiere a literaturii transilvănene și de afirmare a ei dincolo de fruntariile provinciei. Totodată *în ea și prin ea* se manifestă toate direcțiile și curentecele mai de seamă ale timpului, începând cu perioada unui pașoptism și romantism întârziat, deopotrivă cu afirmarea plenară ale criticismului și realismului nostru clasic, așa numit „junimist” și mergând până în pragul secolului al XX-lea, în plin sămănătorism sau tribunism popular. Ea devine astfel o martoră fidelă a perioadei de afirmare a Junimii și a

marilor clasici, pe care se străduiește să-i câștige printre colaboratorii (Eminescu, Slavici, Duiliu Zamfirescu, Al.Macedonski, Ion Creangă, I.L.Caragiale, Coșbuc, Iacob Negruzzi, Miron Pompiliu, Samson Bodnărescu etc.), sporindu-și mereu exigențele literare și reprezentarea valorică, prin eliminarea diletantismului incipient și angajarea într-o largă competiție de validare estetică și emulativă de bun augur. Înțelegându-și bine rolul pe care urma să-l joace, întemeietorul și redactorul revistei, Iosif Vulcan, a încercat să se mențină în zodia mediană a confruntărilor literare, oferind înainte de toate spațiul necesar unei afirmări comune și a unei evoluții concordante cu românii de peste munți, spre a servi cât mai bine ideii la modă: „prin unitatea culturală la unitatea politică”. E semnificativ astfel faptul că la banchetul sărbătorii a 40 de ani de la înființare, în 1902, tânărul student Octavian Goga, reprezentantul studențimii române din Transilvania, a toastat public pentru unitatea politică a tuturor românilor. El reprezenta vocea noii generații a „Luceafărului”, care va duce mai departe moștenirea lui Vulcan, așa cum el însuși a dus-o pe aceea a lui George Barițiu, cel care a operat, prin „Foaia pentru minte”, cea dintâi unificare în spirit a românilor. Dacă rolul literar al lui G.Barițiu încetează de a mai fi dominant în 1865, o dată cu sistarea revistei sale „Foaia pentru minte, inimă și literatură”, torța literară trece în chip direct în mâinile bihoreanului Iosif Vulcan, care tocmai își încheiase etapa tatonărilor și a începuturilor publicistice de tip umoristico-satiric, spre a socoti că a venit momentul unei implicări definitive și totale în redactarea unei reviste „enciclopedice cu ilustrațiuni”, adică a unei reviste de informație larg literară și culturală, care să fie un adevărat buletin informațional sub raport literar al tuturor celor care doreau să citească sau să

producă literatură în acel moment. Era un moment extrem de bine ales, deoarece școlile românești de la Beiuș dăduseră deja suficient de mulți preoți și învățători care doreau să-și cultive simțul de frumos prin lectură în limba națională, iar Academia de Drepturi din Oradea, care funcționase în acești ani cu participarea directă a unui om luminat ca Alexandru Roman, reușise să pună bazele primelor societăți cu caracter literar (cazul „lepturiștilor” orădeni, apoi a societății „Petru Maior” a studenților români budapeșteni) și chiar să îndrăznească să iasă în lume cu producții proprii prin almanahurile „Diorile Bihorului” și „Fenice” sau prin foaia manuscrisă „Rosa cu ghimpi”. Mulți dintre acești tineri urmaseră mai departe studii universitare la Budapeșta, care devenise în acel moment depozitara unei colonii românești de primă mână, care trebuia activată spre a contrabalansa ofensiva naționalistă a elementului maghiar și a opune o rezistență fermă la programul de maghiarizare. Aceasta a fost rațiunea scoaterii revistei mai întâi la Budapeșta, iar după 15 ani mutarea ei la Oradea, în 1880, tocmai când în orașul de pe Criș se conturase vizibil apariția unei burghezii românești destul de puternice în stare s-o susțină și care să ducă în același timp la transformarea cetății bihorene într-o cetate românească. Românizarea orașelor transilvănene s-a făcut încet și sigur, printr-o enormă muncă de organizare și cucerire culturală, tocmai prin aceste forturi și contraforturi de tip cultural și publicistic care au ținut orașele noastre sub tirul lor încrucișat timp de mai multe decenii, asedii care s-au soldat în ultimă instanță cu consecințe benefice dintre cele mai salutare. Etapa culturală a fost pregătită de fiecare dată printr-o muncă de echipă dusă pe teren educațional atât de către școlile Blajului cât și de cele ale Beiușului, în cadrul cărora s-a format mai toată

inteligența din Centrul și Vestul țării, inteligență care a jucat un rol hotărâtor în acest proces de lungă durată.

Apariția „Familiei” la Budapesta în 1865 a fost o adevărată mană cerească pentru românii însetați de limbă și cultură națională, de care au fost mereu vitregiți până la acea dată. Li s-a oferit acum un cadru de manifestare, li s-a oferit modele și largi posibilități de urmat. În paginile acesteia puteau să se ocupe de poezie, de proză, de teatru, de acțiuni culturale, de istorie, filologie, științe, puteau să discute liber și să aducă ideile lumii europene și a țărilor pe unde au umblat și și-au făcut studiile într-o largă dezbatere despre progres și emancipare. Asociații și societăți culturale diverse au fost încurajate să ia naștere și să se dezvolte, să-și împărtășească experiența lor în acest cadru, să contribuie la *dez-ferecarea și dez-mărginirea preocupărilor*, a înaintării prin cultură spre descoperirea propriei identități și a sistemului de apărare al acesteia, a dobândirii, împreună cu frații de dincolo de Carpați, a unei conștiințe naționale active, pentru luarea în posesie a unor cât mai largi pături de cititori. În acest scop a fost organizată întreaga structură ideologică de amploare a revistei și cea practică, a canalelor prin care se servea informația și se pregătea gustul publicului.

Primul număr al revistei a ieșit de sub tipar la 5/17 iunie 1865, după ce anterior fusese lansat în mai un număr de probă. Frontispiciul revistei era cel cunoscut reprezentând o familie adunată în jurul unei mese, la care mama coase, tatăl citește ziarul, fiul o carte, un alt tânăr se află în fața șevaletului, iar o fată cântă la pian. Modelul frontispiciului este luat după acela al revistei „Gartenlaube” din Germania. În căsuța redacțională se

preciza numărul de apariții (3 pe lună), prețul abonamentului pentru Asutria (2 florini) și pentru România (un galben) ca și adresa redacției: str. Lepold nr.18. Pe prima pagină se afla portretul fruntașului orădean Nicole Ziga, născut la Sânicolaul Român, care dezvoltând o negustorie prosperă a întemeiat o fundațiune prin care ajuta zece studenți de la Academia de Drepturi cu tot ceea ce aveau nevoie. Alte ilustrațiuni se referă la Tabla lui Traian, aflată în strâmtoarea Clisura de pe Dunăre, Pantheonul roman și capitoliul din Washington, fiecare din ilustrații beneficiind de o explicație aparte. Numărul mai conținea trei poezii de Aron Densusianu, nuvela *Căderea Timișanei* de Iulian Grozescu și povestirea lui G.Barițiu *Eroina de la Gaeta*. În mod cu totul special, tânărul redactor adresase o scrisoare Nestorului presei românești G. Barițiu, informându-l despre intenția întreprinderii sale, cerându-i sfatul și solicitându-i colaborarea. Arătând că el intenționează „să sdau în mâna publicului o foaie cu care dânsul să se poată fâli”. Și a și făcut-o, printr-o bună chivernisire a spațiului tipografic, prin diversitatea materialului publicat și ideile constante de slujire a nației. Ideea de bază era promovarea și stimularea literaturii originale, fapt atestat și de împrejurarea că încă din acest număr, Vulcan lansează anunțul unui concurs cu premii (6 galbeni) pentru cea mai bună nuvelă originală.

Numărul 2 al revistei îl are pe copertă de D.Bolintineanu, numit „bardul națiunii întregi” și „unul din cei mai zeloși apărători ai cauzei naționali” la 1848, poet cunoscut și în străinătate prin antologii și traduceri. La capitolul beletristică se continuă apariția nuvelei lui Iulian Grozescu (o ilustrație a acesteia producându-i autorului și redactarea unei poezii intitulate *La moara Ilenei*), se

publică o altă nouă, cu titlul *Regină după moarte* de Elena Circa Desusianu și traducerea unui fragment din romanul *Colomba* de Alexadre Dumas. Pentru a servi dorinței de informare a publicului, redactorul vine cu noutăți de la expoziția Reuniunii agricole maghiare, recomandând o serie de unelte agricole, iar pentru femei deschide o secțiune privind modele de broderie, împreună cu desene cu tot. Numărul mai are rubricile: *Revista socială*, *Ce e nou?*, *Literatură și arte*, *Din străinătate*, *Felurite* și o *Ghicitură de șah*. Toate acestea se vor regăsi și în numerele viitoare, dovadă că aspectul formal al revistei va căpăta consistența dorită de el. Alte trei rubrici vor fi încorporate de redactor în structura revistei, dovedindu-și tot mai mult utilitatea: *Salon* și *Poșta redacției* și *Conversare cu cititoarele*, aceasta din urmă având menirea să contribuie la emanciparea și propășirea prin cultură a femeilor, iar cealaltă să întrețină dialogul permanent cu publicul.

Pentru a ne da seama de aria preocupărilor sale, vom oferi în cele ce urmează numele personalităților pe care le prezintă revista, însoțite de portretul corespunzător: Timotei Cpariu, Elisa Circa Desusianu, Ioan Popasu, Henrich Heine, Constantin Rosetti, George Barițiu, Vasile Alecsandri, Francisc Liszt, Al. Roman, Vasile Rațiu, Constanța Dunca, Andrei Mureșianu, At. M. Marienescu, Matei Millo, Papiu Ilarian, George Tăutu, Alexandru Sterca Șuluțiu, Simeon Bărnuțiu, Lord Palmerston, Victor Hugo, Samuil Vulcan, Dora d' Istria, Andrei baron de Șaguna, Georgiu Hurmuzachi, Ioan Rațiu, Iulian Grozescu etc. Faptul că amestecă personalitățile românești cu cele străine nu e un lucru strident, ci, dimpotrivă, un semn de prețuire pentru cele de „acasă”, care se văd tratate pe același picior de egalitate cu mari

oameni ai lumii. Pe de altă parte, în alte cazuri portretele sunt plasate în interiorul revistei, prima pagină fiind rezervată unor imagini spectaculoase din mari orașe ale lumii sau chiar unor figuri de țărani români, îmbrăcați în port național. Peisajele bine alese sunt menite să familiarizeze publicul cititor din România cu marele citadele moderne din Europa sau de aiurea, să le provoace fantezia și să le trezească gustul de călătorie. De aceea, Vulcan va da o mare însemnătate însemnărilor de călătorie, scrisorilor și corespondențelor din diferite orașe ale lumii, acestea având și rolul de a colecta informații de la românii risipiți pe mapamond.

Deschiderea spre Europa și spre România de dincolo de munți a avut efecte dintre cele mai salutare asupra popularității revistei. Tipărită la început într-un tiraj de 300 de exemplare, ea a ajuns în scurt timp la un tiraj de 1000 de exemplare, ceea ce a reprezentat un fapt cu adevărat remarcabil. Mulți dintre românii ardeleni sau din orașele de dincolo de Carpați au devenit colaboratori sau susținători devotați ai revistei prin abonamente, asigurând astfel lui Vulcan o difuzare sigură și o răspândire în păturile de sus, boierești-cărturărești, cât și în cele de la sate, printre țărani și orășeni aflați în stadiul de a dori să se lumineze prin cultură. Pentru cei dintâi, Vulcan a deschis larg paginile revistei sale tuturor societăților și asociațiilor cu caracter literar, muzical, dramatic, științific, iar pentru cea de a doua categorie a cultivat literatura de inspirație populară și a încurajat culegerea, publicarea și interpretarea folclorului.

Pentru a evalua progresul științific și cultural reprezentat de publicarea acestor biografii trebuie să avem în vedere faptul că și realizarea acestei rubrici a avut un scop bine

precizat care viza stimularea și impunerea frunțașilor națiunii române pe plan internațional, oferirea de „modele” de chibzuință, inteligență politică și acțiune publică de care terenul românesc avea mare nevoie. Pe de altă parte, literatura și cultura română nu dispuneau la acea oră de date biografice, de analize amănunțite ale operei și activității celor prezentați, astfel că efortul documentar al lui Iosif Vulcan merită a fi apreciat ca atare. Pe urma muncii lui susținute de biograf s-a născut chiar unul dintre volumele sale intitulat *Precursori*, care adună între paginile sale biografiile a 30 de scriitori și oameni de cultură, încât am putea socoti volumul acesta drept una din primele istorii literare ale noastre, sau o istorie literară prin biografii. Iată numele celor care figurează în acest volum: Andrei Mureșeanu, I.H. Rădulescu, T. Cipariu, A.T. Laurian, Mihail Kogălniceanu, G.Barițiu, Simeon Bărnuțiu, V.Alecsandri, At. Panu, Samuil Vulcan, Aron Pumnul, Ion Brătianu, Avram Iancu, C. Rosetti, Al.Hurmuzachi, D.Țichindeal, D.Bolintineanu, Moise Nicoară, N. Golescu, Dora d' Istria, Al.Sterca Șuluțiu, G.Hurmuzachi, G.Sion, Al.Papiu Ilarian, C.Negri, Al. Petriceicu-Hajdeu, B.P. Hașdeu, Iosif Hodoș, Matei Millo, V. A. Urechia. La această impresionantă listă trebuie să adăugăm alte numeroase asemenea biografii care au apărut în decursul anilor în "Familia" și care dublează astfel numărul celor selectate pentru volum. Intre ele se află nume despre care cărturarii români ardeleni știau puține lucruri până la acea dată, cum ar fi: Victor Babeș, Ioan Bianu, G.Coșbuc, M.Eminescu, Paul Iorgovici, Ștefan Iulian, T.Maiorescu, Veronica Micle, At. M.Marienescu, Matilda Poni, Aristizza Romanescu, Simeon Florea Marian, Gr. A. Manolescu, Radu D.Rosetti, Th. Șerbănescu, Ion Lapedat, Mihail Pavel, Ioan Popescu, Mitropolitul Ioan Vancea, Mitropolitul

Șaguna, Al.Pușkin, Camoens, Br. Vasiliu Erdeli, Andrei Mocioni de Foeni, Iosif Krasevski, Sarah Bernhardt, Flammarion, Murillo, Pantazi Ghica, Visarion Roman, Ciprian Porumbescu, Carmen Sylva, Vasile Adamachi, Silvestru Moraru, Florian Porcius etc. Dar de cine nu se ocupă I.Vulcan? căci o mulțime de opere și scriitori care ies în public cu cărți dintre cele mai felurite, pot fi depistați în cronicile și recenziile sale, cum ar fi cele ale lui N.Petrașcu, G.Bengescu-Dabija, Gh.Boureanu, Gr.N.Lazu, Vasile Cosmovici, Silvestru Moldovan, Rădulescu-Niger, N.Gane, Ioan Adam, Virgil Onițiu, Andrei Bârseanu, V.Demetrius, G.Coșbuc, Eugenia Ianculescu-Reus, Tit Chitul, Artur Silvestri, Iuliu Dragomirescu, Ludovic Dauș, Mihail Dragomirescu, Mihăescu-Nigrim, Ion Lapedat etc. Multe din aceste nume pot fi întâlnite și în sumarul cărților de critică ale lui Ilarie Chendi, dovadă peremptorie că I.Vulcan și-a exercitat în permanență misiunea de critic și istoric literar, recenzând și prezentând publicului o serie de noutăți editoriale, mai întâi la o rubrică intitulată „Masa de cetit”, apoi pur și simplu sub cele mai diverse titluri, cum ar fi „Lectură pentru serile de iarnă”, „Literatura română în anul 1877”, rapoarte și dări de seamă academice sau la ședințele Societății Române pentru Fond de Teatru Român etc. Aria lecturilor sale crește mereu pe parcurs, iar motivația este una de natură a marca trecerea prin lume a unui popor: „Literatura este cea mai prețioasă avere a unui popor, nu o pot răpi inimizii și peste care zborul etern al seclilor va trece fără o atinge”. Sau: „Literatura noastră abia s-a sculat din leagăn, dar mulțămită cerului care ne-a trimis câțiva genii distinși, pașii ei cei primitivi sunt siguri și inima ei plină de viață, carea secolii întregi a încălzit națiunea fără ca aceea să se ivească în splendoarea luminei, această viață

ascunsă a trebuit aprinsă de scânteia zeiască a geniului ca să lumineze cu raze binefăcătoare asupra literaturii naționale”. Chiar dacă exprimarea capătă nuanțe cât se poate de romantice și uneori exaltate, dar credința lui în perenitatea științei și literaturii e definitivă: „Toate pier, dispar toate, numai una nu trece, nu piere și nu dispăre - știința”, deoarece „dezvoltarea popoarelor mai ales atârnă de tăria și genialitatea fiilor săi”, iar „Națiunea e dătoare a stima cu scumpătate fiii și fiicele ce au înaintat sânta cauză comună și să li se deie sprijoană în lucrările lor”.

„Cultura și literatura națională” au drept scop păstrarea naționalității, prosperitatea poporului pe calea progresului și a eliberării lui din chingile servituții. Aproape că nu există text semnat de Iosif Vulcan în care să nu facă trimitere la acest deziderat, iar în poezie el devine axa construcției sale ideatice. De la primele poezii publicate în „Foaia pentru minte” până la cele din „Familia”, acest înalt crez cultural și național reprezintă o axiomă de la care el nu se abate. Iată, de exemplu una din poeziile publicate în 1860 cu titlul *Nu disperați!* și care conține expresia încrederii sale în viitorul neamului: „Nu vă-ndoți de-acuma de soarta gîntei mele,/ Nu spuneți că românul acuma a pierit:/Acest popor ce plânse de secolii tot cu jale,/ Nu poate să mai rabde așa neconținut!” Sau doar câteva versuri din poezia *La unirea Principatelor*: „O! Mamă văduvită, duiosa mea națiune, / Depuneți doliul negru, nu plânge nencetat, / Și voi suroare mândre: Moldovă, Românie, / Ce-n astă zi frumoasă Unirea o serbați; / În scumpa-vă plăcere și-n mare bucurie, / Aduceți-v-aminte de frații depărtați!” Menirea înaltă a poetului, aceea de a fi mandatarul poporului său în fața eternității, e excelent exprimată e poet în mai multe din

versurile sale din *Poezii*, precum în aceste versuri: „Poetu-n astă lume nu este pentru sine; / El este dat națiunii de-apostol și profet”, dar și ideea de mesianism și *ars poetica* bazată pe acțiune: „Zvărliți, poeți, duioasa liră, / Suflați în buciwm trezitor / Și dați alarma care-nșiră / Sub stegul muncii un popor!” (*Poeților români*).

Cu Iosif Vulcan poezia română din Transilvania înregistrează un mare pas înainte, în expresie poetică și idealuri clar formulate. Corelativ, el desfășoară o activitate culturală de prim rang pentru crearea unui teatru român în Transilvania și a pune baze temeinice unei literaturi care să reprezinte în cel mai înalt grad poporul român de aici. Așa e în proză, în dramaturgie, în roman sau publicistică, dar înainte de toate, prin revista sa „Familia”, misiune excelent definită de Goga drept „biletul de intrare permanentă a lui Iosif Vulcan în istoria literaturii noastre”, caracterizare la care subscriem în totalitate.

Iosif Vulcan și Mihai Eminescu

În biografia și destinul literar al lui Eminescu un loc special l-a jucat orădeanul Iosif Vulcan. Aceasta pentru că redactorul revistei „Familia”, nu numai că i-a publicat cea dintâi poezie, *De-aș avea*, a deschizând cu bucurie coloanele revistei sale junelui de numai 16 ani care bătea la poarta poeziei, dar a devenit și nașul său, schimbându-i numele din Eminovici în Eminescu, marcând pentru totdeauna nașterea unui mare poet. Încrederea pe care i-a acordat-o Iosif Vulcan a fost validată din plin prin salba creațiilor sale care au urmat, de o evidentă noutate de limbă și stil, prin metafore noi și netocite, printr-un vizionarism seducător. În acest fel, în

fiecare zi de 15 ianuarie, zi a culturii naționale, întreaga națiune se reîntoarce la opera eminesciană, ca la un îndreptar, ca la un fel de Biblie națională, ca să sorbim noi puteri spre a merge înainte. Vulcan s-a dovedit un amfitrion extraordinar de primitiv, astfel că în revista sa, tânărul student vienez și-a publicat cele dintâi creații ale anului 1866, dar a rămas fidel și în următorii ani, până când Iacob Negruzzi n-a venit personal la Viena, spre a-l atrage în cercul „Convorbirilor literare”. Acolo va publica *Venere și Madonă*, una dintre cele mai frumoase poezii de dragoste, urmată de *Epigonii* și alte poezii de mare clasă care-l vor impune în rândul celor mai înzestrați poeți ai momentului. De menționat că în urma succesului acestora, unul dintre poeții începători ai Moldovei, George-Radu Melidon, a văzut în el Poetul sacerdot, în fața căruia a simțit nevoia să se închine, ca la un altar, declarând pur și simplu, că versurile sale „Pune omul în uimire ca la cântul unui zeu”. Tot „Familia” îi va adăposti și debutul publicistic, cu articolul *Repertoriul nostru național* și traducerea unei nuvele de Onkel Adam, dar și un nou lot de poezii care i-au apărut în anii 1883-84, pentru care Vulcan l-a surprins cu cel dintâi onorariu din viața sa. Impresionat de lecturile multiple ale poetului și de cunoștințele sale filosofice, Vulcan îl va vizita la București de mai multe ori, purtându-i grija mai ales în perioada îmbolnăvirii din 1883. Atunci când a primit volumul de *Poezii* în ediția Titu Maiorescu, a simțit nevoia să declare: „Cred de prisos să spun că asemenea bucăți de o frumusețe neîndoioasă umplu cu îmbelșugare volumul iubitului poet Eminescu.” Atunci când, în iunie 1889, poetul se stinge din viață, Vulcan îi va anunța dispariția în stilul său personal, într-un număr încadrat în chenar de doliu și însoțit de articolul său *Eminescu a murit*, în care îl deplângea în acești termeni: „Națiunea

mea îmbracă doliu, literatura noastră jelește, poezia română plânge! Vi s-a dărâmat o coloană, vi s-a stins un luceafăr, vi s-a răpit o podoabă! Genialul poet Mihai Eminescu a încetat din viață! În semn de omagiu, va relua seria de poezii pe care poetul bucovinean le-a destinat revistei sale , însoțite de câteva mărturii despre poet și despre întâlnirile cu acesta. Numărul mai conține poezia Veronicăi Micle închinată acestuia și o alta, extrem de emoționantă, a lui Vlahuță, care îi aducea un omagiu postum. În anii care au urmat, redactorul „Familiei” a luat inițiativa de a publica amintirile celor care l-au cunoscut, încercând pe această cale să îmbogățească cât mai mult cunoștințele despre el, despre creația lui, despre familie și prietenii, îndemnându-i să le aștearnă pe hârtie, spre a nu fi pierdute. Au răspuns acestui îndemn mai mulți oameni de litere, foști studenți la Blaj, care l-au cunoscut în perioada popasului de acolo (Ștefan Cacoveanu, Ilie Dăianu, Sever Secula, N.Petra-Petrescu etc.) să completeze studiul operei, solicitând în acest sens exegeze literare (Al.Ciura, *Eminescu și Coșbuc*), și a propus scrierea unei monografii. Tot el s-a preocupat de recuperarea manuscriselor poetului, punând în public întrebarea: *La cine sunt manuscrisele poetului?*, la fel cum a făcut-o și Ilarie Chendi. În cele din urmă, în 1902, Titu Maiorescu a depus la Academie vestita ladă cu manuscrisele sale, de pe urma cercetării acestora a răsărit cea dintâi generație de editori ai postumelor eminesciene, care schimbat, într-o oarecare măsură, imaginea acestei opere. A ieșit la lumină în mod miraculos un Eminescu vizionar și fantasmatic, preocupat de scrierea unui roman închinat revoluției de la 1848 din Transilvania, au fost descoperite nenumărate nuvele, povestiri și texte poetice care au depășit prin frumusețe stilistică și vizionarism romantic tot ce se

aștepta de la el; a fost descoperită culegerea sa de poezie populară, de o mare diversitate și frumusețe lirică; au fost scoase la lumină scrieri dramatice de o extraordinară vivacitate intelectuală, a fost găsit manuscrisul traducerii din Rortscher, o gramatică sanscrită și o mulțime de ciorne, frânturi de versuri, aforisme, fragmente neterminate etc. rod al unei imaginații febrile și extrem de inventive. Seria postumelor a putu configura un alt teritoriu de gândire, mult mai profund și mai abscons, care pentru un critic ca și ion Negoitescu arată o față uraniană, și mult mai complexă a acestei gândiri de o noutate surprinzătoare. Într-adevăr, un nou Eminescu apăru, într-o togă miraculoasă, încărcat de mituri și tradiții naționale, care poate fi pus lângă toți marii creatori de universuri ale ființei din lume, Dante, Goethe, Milton, Shakespeare, etc., iar ca tehnică poetică anticipând simbolismul și modernismul. În ulima parte a vieții, Iosif Vulcan a venit cu articolul *Poesii postume de Eminescu* (din „Familia” nr. 16/1902), anticipând concluziile fertile ce vor veni. Tot el s-a numărat printre primii critici care au propus aplicarea metodei genetice de interpretare a operei poetului și a făcut deosebire între etapa de tinerețe și etapa de maturitate, cea dintâi fiind mai dedicată „tonului patriotic național”, pe când cea de a doua se deschide mult preocupărilor filosofice și „zborului înalt al unor gânduri și noțiuni universale”. Eminescu și Iosif Vulcan sunt două nume de legendă care au intrat pe aceeași mare poartă a demnității naționale rămânând și strâns legați și în nemurire!

Iosif Vulcan și Revista „Familia”

Numele lui Iosif Vulcan se confundă în bună măsură cu opera sa cea mai de seamă: redactarea timp de 42

de ani fără întrerupere a revistei „Familia”. El domină de departe nu numai literatura celei de a doua jumătăți de veac a secolului al XIX-lea din Transilvania, dar și revuistica literară, pe care o ridică la nivelul cerut de rigorile timpului și de stadiul la care a ajuns ea dincolo de Carpați. Epoca pe care el o reprezintă e una dintre cele mai importante și mai plină de evenimente, care anunță mari schimbări în procesele sociale, culturale și politice referitoare la români, cum ar fi: războiul de independență din 1877-78, proclamarea Regatului României, înființarea Academiei Române, a Teatrului Național Român și a Ateneului Român, înființarea Ligii pentru unitatea culturală a tuturor românilor, a partidelor politice din Transilvania, mișcarea memorandistă și deschiderea unor ample legături între românii din toate provinciile românești, prin intensificarea luptei lor pentru emancipare socială și națională. Sub raport literar, epoca în care el își desfășoară activitatea se întinde pe o circumferință extrem de largă, ce cuprinde în sine semnele unui pașoptism întârziat mergând până în pragul secolului al XX-lea, în plin sămănătorism sau tribunism popular, traversând astfel perioada de afirmare a Junimii și a marilor clasici, a sporirii exigențelor literare prin eliminarea diletantismului anterior și angajarea într-o competiție valorică și emulativă de bun augur. Înțelegându-și bine rolul pe care urma să-l joace, el a încercat să se mențină în zodia mediană a confruntărilor literare, oferind înainte de toate spațiul necesar unei afirmări comune și a unei evoluții concordante cu românii de peste munți spre a servi ideii la modă: „prin unitatea culturală la unitatea politică”. E semnificativ astfel faptul că la banchetul sărbătorii a 40 de ani de la înființare, în 1902, tânărul student Octavian Goga, reprezentantul studențimii române din Transilvania, a toastat public

pentru unitatea politică a tuturor românilor. El reprezenta vocea noii generații a „Luceafărului”, care va duce mai departe moștenirea lui Vulcan, așa cum el însuși a dus-o pe aceea a lui George Barițiu, cel care a operat, prin „Foaia pentru minte”, cea dintâi unificare în spirit a românilor. Dacă rolul literar al lui G. Barițiu încetează de a mai fi dominant în 1865, o dată cu sistarea revistei sale „Foaia pentru minte, inimă și literatură”, torța literară trece în chip direct în mâinile bihoreanului Iosif Vulcan, care tocmai își încheiase etapa tatonărilor și a începuturilor publicistice de tip umoristico-satiric, spre a socoti că a venit momentul unei implicări definitive și totale în redactarea unei reviste „enciclopedice cu ilustrațiuni”, adică a unei reviste de informație larg literară și culturală, care să fie un adevărat buletin informațional sub raport literar al tuturor celor care doreau să citească sau să producă literatură în acel moment. Era un moment extrem de bine ales, deoarece școlile românești de la Beiuș dăduseră deja suficient de mulți preoți și învățători care doreau să-și cultive simțul de frumos prin lectură în limba națională, iar Academia de Drepturi din Oradea, care funcționase în acești ani cu participarea directă a unui om luminat ca Alexandru Roman, reușise să pună bazele primelor societăți cu caracter literar și chiar să îndrăznească să iasă în lume cu producții proprii prin almanahurile „Diorile Bihorului” și „Fenice”. Mulți dintre acești tineri urmaseră mai departe studii universitare la Budapesta, care devenise în acel moment depozitara unei colonii românești de primă mână, care trebuia activată spre a contrabalansa ofensiva naționalistă a elementului maghiar, și combătută puternic chiar la izvoarele producerii sale. Aceasta a fost rațiunea scoaterii revistei mai întâi la Budapesta, iar după 15 ani mutarea ei la Oradea, în 1880, tocmai când în orașul de

pe Criș se conturase vizibil apariția unei burghezii românești destul de puternice în stare s-o susțină și care să ducă în același timp la transformarea cetății bihorene într-o cetate românească. Românizarea orașelor transilvănene s-a făcut încet și sigur, printr-o enormă muncă de organizare și cucerire culturală, tocmai prin aceste forturi și contraforturi de tip cultural și publicistic care au ținut orașele noastre sub tirul lor încrucișat timp de mai multe decenii, asedii care s-au soldat în ultimă instanță cu consecințe benefice dintre cele mai salutare. Etapa culturală a fost pregătită de fiecare dată printr-o etapă educațională, reprezentată de școlile Blajului și școlile Beiușului, în cadrul cărora s-a format mai toată inteligența din Centrul și Vestul țării, inteligență care a jucat un rol hotărâtor în acest proces de lungă durată.

Apariția „Familiei” la Budapesta în 1865 a fost o adevărată mană cerească pentru românii însetați de limbă și cultură națională, de care au fost mereu vitregiți până la acea dată. Li s-a oferit acum un cadru de manifestare, li s-a oferit modele și largi posibilități de urmat. În paginile acesteia puteau să se ocupe de poezie, de proză, de teatru, de acțiuni culturale, de istorie, filologie, științe, puteau să discute liber și să aducă ideile lumii europene și a țărilor pe unde au umblat și și-au făcut studiile într-o largă dezbatere despre progres și emancipare. Asociații și societăți culturale diverse au fost încurajate să ia naștere și să se dezvolte, să-și împărtășească experiența lor în acest cadru, să contribuie la dez-ferecarea și dez-mărginirea preocupărilor, a înaintării prin cultură spre descoperirea propriei identități și a sistemului de apărare al acesteia, a dobândirii, împreună cu frații de dincolo de Carpați a unei conștiințe naționale active, pentru luarea în posesie a

unor cât mai largi pături de cititori. În acest scop a fost organizată întreaga structură ideologică de amploare a revistei și cea practică, a canalelor prin care se servea informația și se pregătea gustul publicului.

Primul număr al revistei a ieșit de sub tipar la 5/17 iunie 1865, după ce anterior fusese lansat în mai un număr de probă. Frontispiciul revistei era cel cunoscut reprezentând o familie adunată în jurul unei mese, la care mama coase, tatăl citește ziarul, fiul o carte, un alt tânăr se află în fața șevaletului, iar o fată cântă la pian. În căsuța redacțională se preciza numărul de apariții (3 pe lună), prețul abonamentului pentru Asutria (2 florini) și pentru România (un galben) ca și adresa redacției: str. Lepold nr.18. Pe prima pagină se afla portretul fruntașului orădean Nicole Ziga, născut la Sânicolaul Român, care dezvoltând o negustorie prosperă întemeiat o fundațiune prin care ajută zece studenți de la Academia de Drepturi cu tot ce au nevoie. Alte ilustrații se referă la Tabla lui Traian, aflată în strâmtoarea Clisura de pe Dunăre, Pantheonul roman și capitolul din Washington, fiecare din ilustrații beneficiind de o explicație aparte. Numărul mai conținea trei poezii de Aron Densusianu, nuvela *Căderea Timișanei* de Iulian Grozescu și povestirea lui G. Barițiu *Eroina de la Gaeta*. În mod cu totul special, tânărul redactor adresase o scrisoare Nestorului presei românești G. Barițiu, informându-l despre intenția întreprinderii sale, cerându-i sfatul și solicitându-i colaborarea. Arătând că el intenționează „să sdau în mâna publicului o foaie cu care dânsul să se poată fâli”. Și a și făcut-o, printr-o bună chivernisire a spațiului tipografic, prin diversitatea materialului publicat și ideile constante de slujire a nației. Ideea de bază era promovarea și stimularea literaturii originale, fapt atestat

și de împrejurarea că încă din acest număr, Vulcan lansează anunțul unui concurs cu premii (6 galbeni) pentru cea mai bună nuvelă originală.

Numărul 2 al revistei îl are pe copertă de D.Bolintineanu, numit „bardul națiunii întregi” și „unul din cei mai zeloși apărători ai cauzei naționali” la 1848, poet cunoscut și în străinătate prin antologii și traduceri. La capitolul beletristică se continuă apariția nuvelei lui Iulian Grozescu (o ilustrație a acesteia producându-i autorului și redactarea unei poezii intitulate *La moara Ilenei*), se publică o altă nouă, cu titlul *Regina după moarte* de Elena Circa Desusianuși traducerea unui fragment din romanul *Colomba* de Alexandre Dumas. Pentru a servi dorinței de informare a publicului, redactorul vine cu noutăți de la expoziția Reuniunii agricole maghiare, recomandând o serie de unelte agricole, iar pentru femei deschide secțiune privind modele de broderie, împreună cu desene cu tot. Numărul mai are rubricile: „Revista socială”, „Ce e nou?”, „Literatură și arte”, „Din străinătate”, „Felurite” și o „Ghicitură de șah”. Toate acestea se vor regăsi și în numerele viitoare, dovadă că aspectul formal al revistei va căpăta consistența dorită de el. Alte două rubrici vor fi încorporate de redactor în structura revistei, dovedindu-și tot mai mult utilitatea: „Salon”, „Poșta redacției” și „Conversare cu cititoarele”, aceasta din urmă având menirea să contribuie la emanciparea și propășirea prin cultură a femeilor, iar cealaltă să întrețină dialogul permanent cu publicul.

Pentru a ne da seama de aria preocupărilor sale, vom oferi în cele ce urmează numele personalităților pe care le prezintă revista, însoțite de portretul corespunzător: Timotei Cpariu, Elisa Circa Desusianu,

Ioan Popasu, Henrich Heine, Constantin Rosetti, George Barițiu, Vasile Alecsandri, Francisc Liszt, Al. Roman, Vasile Rațiu, Constanța Dunca, Andrei Mureșianu, At. M. Marienescu, Matei Millo, Papiu Ilarian, George Tăutu, Alexandru Sterca Șuluțiu, Simeon Bărnăuțiu, Lord Palmerston, Victor Hugo, Samuil Vulcan, Dora d' Istria, Andrei baron de Șaguna, Georgiu Hurmuzachi, Ioan Rațiu, Iulian Grozescu etc. Faptul că amestecă personalitățile românești cu cele străine nu e un lucru strident, ci, dimpotrivă, un semn de prețuire pentru cele de „acasă”, care se văd tratate pe același picior de egalitate cumari oameni ai lumii. Pe de altă parte, în alte cazuri portretele sunt plasate în interiorul revistei, prima pagină fiind rezervată unor imagini spectaculoase din mari orașe ale lumii sau chiar unor figuri de țărani români, îmbrăcați în port național. Peisajele bine alese sunt menite să familiarizeze publicul cititor din România cu marele citadele moderne din Europa sau de aiurea, să le provoace fantezia și să le trezească gustul de călătorie. De aceea, Vulcan va da o mare însemnătate însemnărilor de călătorie, scrisorilor și corespondențelor din diferite orașe ale lumii, acestea având și rolul de a colecta informații de la românii risipiți pe mapamond.

Deschiderea spre Europa și spre România de dincolo de munți a avut efecte dintre cele mai salutare asupra popularității revistei. Tipărită la început într-un tiraj de 300 de exemplare, ea a ajuns în scurt timp la un tiraj de 1000 de exemplare, ceea ce a reprezentat un fapt cu adevărat remarcabil. Mulți dintre românii ardeleni sau din orașele de dincolo de Carpați au devenit colaboratori sau susținători devotați ai revistei prin abonamente, asigurând astfel lui Vulcan o difuzare sigură și o răspândire în păturile de sus, boierești-cărturărești, cât și

În cele de la sate, printre țărani și orășeni aflați în stadiul de a dori să se lumineze prin cultură. Pentru cei dintâi, Vulcan a deschis larg paginile revistei sale tuturor societăților și asociațiilor cu caracter literar, muzical, dramatic, științific, iar pentru cea de a doua categorie a cultivat literatura de inspirație populară și a încurajat culegerea, publicarea și interpretarea folclorului.

Pentru a evalua progresul științific și cultural reprezentat de publicarea acestor biografii trebuie să avem în vedere faptul că și realizarea acestei rubrici a avut un scop bine precizat care viza stimularea și impunerea frunțașilor națiunii române pe plan internațional, oferirea de „modele” de chibzuință, inteligență politică și acțiune publică de care terenul românesc avea mare nevoie. Pe de altă parte, literatura și cultura română nu dispuneau la acea oră de date biografice, de analize amănunțite ale operei și activității celor prezentați, astfel că efortul documentar al lui Iosif Vulcan merită a fi apreciat ca atare. Pe urma muncii lui susținute de biograf s-a născut chiar unul dintre volumele sale intitulat Precursori, care adună între paginile sale biografiile a 30 de scriitori și oameni de cultură, încât am putea socoti volumul acesta drept una din primele istorii literare ale noastre, sau o istorie literară prin biografii. Iată numele celor care figurează în acest volum: Andrei Mureșeanu, I.H.Rădulescu, T.Cipariu, A.T.Laurian, Mihail Kogălniceanu, G. Barițiu, Simeon Bărnuțiu, V. Alecsandri, At. Panu, Samuil Vulcan, Aron Pumnul, Ion Brătianu, Avram Iancu, C. Rosetti, Al.Hurmuzachi, D.Țichindeal, D.Bolintineanu, Moise Nicoară, N. Golescu, Dora d Istria, Al. Sterca Șuluțiu, G. Hurmuzachi, G. Sion, Al. Papiu Ilarian, C. Negri, Al. Petriceicu-Hajdeu, B.P. Hașdeu, Iosif Hodoș, Matei Millo, V. A Urechia. La această

impresionantă listă trebuie să adăugăm alte numeroase asemenea biografii care au apărut în decursul anilor în "Familia" și care dublează astfel numărul celor selectate pentru volum. Intre ele se află nume despre care cărturarii români ardeleni știau puține lucruri până la acea dată, cum ar fi: Victor Babeș, Ioan Bianu, G.Coșbuc, M.Eminescu, Paul Iorgovici, Ștefan Iulian, T.Maioreescu, Veronica Micle, At. M.Marienescu, Matilda Poni, Aristizza Romanescu, Simeon Florea Marian, Gr. A. Manolescu, Radu D.Rosetti, Th. Șerbănescu, Ion Lapedat, Mihail Pavel, Ioan Popescu, Mitropolitul Ioan Vancea, Mitropolitul Șaguna, Al.Pușkin, Camoens, Br. Vasiliu Erdeli, Andrei Mocioni de Foeni, Iosif Krasevski, Sarah Bernhardt, Flammarion, Murillo, Pantazi Ghica, Visarion Roman, Ciprian Porumbescu, Carmen Sylva, Vasile Adamachi, Silvestru Moraru, Florian Porcius etc. Dar de cine nu se ocupă I.Vulcan? căci o mulțime de opere și scriitori care ies în public cu cărți dintre cele mai felurite, pot fi depistați în cronicile și recenziile sale, cum ar fi cele ale lui N. Petrașcu, G. Bengescu-Dabija, Gh. Boureanu, Gr.N.Lazu, Vasile Cosmovici, Silvestru Moldovan, Rădulescu-Niger, N.Gane, Ioan Adam, Virgil Onițiu, Andrei Bârseanu, V. Demetrius, G. Coșbuc, Eugenia Ianculescu-Reus, Tit Chitul, Artur Silvestri, Iuliu Dragomirescu, Ludovic Dauș, Mihail Dragomirescu, Mihăescu-Nigrim, Ion Lapedat etc. Multe din aceste nume pot fi întâlnite și în sumarul cărților de critică ale lui Ilarie Chendi, dovadă peremptorie că I.Vulcan și-a exercitat în permanență misiunea de critic și istoric literar, recenzând și prezentând publicului o serie de noutăți editoriale, mai întâi la o rubrică intitulată „Masa de cetit”, apoi pur și simplu sub cele mai diverse titluri, cum ar fi „Lectură pentru serile de iarnă”, „Literatura română în anul 1877”, rapoarte și dări de seamă academice sau la

ședințele Societății Române pentru Fond de Teatru Român etc. Aria lecturilor sale crește mereu pe parcurs, iar motivația este una de natură a marca trecerea prin lume a unui popor: „Literatura este cea mai prețioasă avere a unui popor, nu o pot răpi inamicii și peste care zborul etern al secolilor va trece fără o atingere”. Sau : „Literatura noastră abia s-a sculat din leagăn, dar mulțumită cerului care ne-a trimis câțiva genii distinși, pașii ei cei primitivi sunt siguri și inima ei plină de viață, carea secolii întregi a încălzit națiunea fără ca aceea să se ivească în splendoarea luminei, această viață ascunsă a trebuit aprinsă de scânteia zeiască a geniului ca să lumineze cu raze binefăcătoare asupra literaturii naționale”. Chiar dacă exprimarea capătă nuanțe cât se poate de romantice și uneori exaltate, dar credința lui în perenitatea științei și literaturii e definitivă: „Tre, pier, dispat toate, numai una nu trece, nu pier și nu dispare - știința”, deoarece „dezvoltarea popoarelor mai ales atârnă de tăria și genialitatea fiilor săi”, iar „Națiunea e dătoare a stima cu scumpătate fiii și fiicele ce au înaintat sânta cauză comună și să li se deie sprijin în lucrările lor”.

„Cultura și literatura națională” au drept scop păstrarea naționalității, prosperitatea poporului pe calea progresului și a eliberării lui din chingile servituții. Aproape că nu există text semnat de Iosif Vulcan în care să nu facă trimitere la acest deziderat, iar în poezie el devine axa construcției sale ideatice. De la primele poezii publicate în „Foaia pentru minte” până la cele din „Familia” acest înalt crez cultural și național reprezintă o axiomă de la care el nu se abate. Iată, de exemplu una din poeziile publicate în 1860 cu titlul Nu desperați! și care conține expresia încrederii sale în viitorul neamului: „Nu vă-ndoiți

de-acuma de soarta gintei mele,/ Nu spuneți că românul
acuma a pierit:/Acest popor ce plânse de secolii tot cu
jele,/ Nu poate să mai rabde așa neconținut!” Sau doar
câteva versuri din poezia La unirea Principatelor: „O!
Mamă văduvită, duiosa mea națiune,/ Depuneți doliul
negru, nu plânge nencetat,/Și voi suroare mândre:
Moldovă, Românie,/ Ce-n astă zi frumoasă Unirea o
serbați;/ În scumpa-vă plăcere și-n mare
bucurie,/Aduceți-v-aminte de frații depărtați!” Menirea
înalță a poetului, aceea de a fi mandatarul poporului său
în fața eternității, e excelent exprimată e poet în mai
multe din versurile sale din Poezii, precum în aceste
versuri: „Poetu-n astă lume nu este pentru sine;/El este
dat națiunii de-apostol și profet”, dar și ideea de
mesianism și ars poetica bazată pe acțiune: „Zvârliți,
poeti, duiosa liră,/ Suflați în buciul trezitor/ Și dați
alarmă-nșiră/ Sub stegul muncii un popor!” (*Poeziilor
române*).

Cu Iosif Vulcan poezia română din Transilvania
înregistrează un mare pas înainte, în expresie poetică și
idealuri clar formulate. Corelativ, el desfășoară o
activitate culturală de prim rang pentru crearea unui
teatru român în Transilvania și a pune baze temeinice
unei literaturi care să reprezinte în cel mai înalt grad
poporul român de aici. Așa e în proză, în dramaturgie, în
roman sau publicistică, dar înainte de toate, prin revista
sa „Familia”, misiune excelent definită de Goga drept
„biletul de intrare permanentă a lui Iosif Vulcan în istoria
literaturii noastre”, caracterizare la care subscriem în
totalitate.

3. Iosif Vulcan – îndrumătorul literar

Iosif Vulcan (1841-1907) a avut intuiția genială ca în momentul în care „Foaia pentru minte, inimă și literatură” a lui George Barițiu a sucombat în 1865, împovărată de ani și nemaifăcând față provocărilor actualității și noilor generații de creatori, să iasă la lumină cu o nouă foaie literară, continuând astfel munca plină de abnegație a înaintașului său. După ce își făcuse ucenicia redactând câteva gazete umoristico-satirice de oarecare nivel și vioiciune combativă, precum „Tutti-frutti” (1861), „Strigoii”(1862), „Umoristul”(1863-1866) „Gura satului”(1867-1881), Iosif Vulcan ia inspirată hotărâre în 1865 de a redacta o revistă literară care să fie adresată tuturor românilor. „Foaia pentru minte” de la Brașov încetase să mai apară la 24 februarie 1865, și se simțea tot mai acut nevoia un nou început literar. Acest nou început și l-a asumat cu nobilă dăruire de sine și cu un devotament ieșit din comun, bihoreanul Iosif Vulcan, mai ales că așteptările contemporanilor o reclamau. Cel patru almanahuri ieșite între 1859 și 1867, ca și presa din părțile de vest ale țării, mai amenințate de maghiarizare și de pierderea identității naționale decât altele, impuneau cu prisosință deschiderea unei noi alții de manifestare culturală. Un exemplu de muncă pe teren național și de viață combativă în folosul neamului îi stătea la îndemână, prin exemplaritatea dăruirii lui, Alexandru Roman, viitor deputat în parlamentul de la Budapesta, viitor membru al Academiei Române și versat redactor și animator de presă, care din 1861 începuse a scoate la Budapesta ziarul „Concordia”(1861-1870), după ce anterior în partea de vest țării, Mircea Stănescu Arădeanul scosese la Arad ziarul „Speranța”, iar Ioanichiu Miculescu și Georgiu Marchișiu ieșiseră pe

piață cu „Aurora română”(1863), în redactarea căreia se implicase și Iosif Vulcan. Ideea s-a dovedit în perspectiva timpului, mai mult decât fericită, binecuvântată, și apariția la 1 iunie 1865 a revistei „Familia” la Budapesta a marcat o dată între cele mai de seamă în istoria literaturii noastre. Evenimentul a fost precedat de editarea unui număr de probă la 6 mai 1865, prin care se testau dorințele și exigențele cititorilor români iar rezultatul acestuia l-a făcut încrezător în forțele sale. Revista a fost subintitulată „foaie enciclopedică și beletristică cu ilustrațiuni”, iar faptul că oferea în fiecare număr ilustrații atrăgătoare și că se adresa tuturor categoriilor de cititori a tras greu în cumpănă. Prin rubricile pe care le-a deschis în corpul gazetei sale, el a dovedit că e un bun meneger și un bun cunoscător al pieței literare. Mai întâi a deschis o rubrică intitulată „Literatură și artă”, care era dedicată discuțiilor pe teme literare, dar și apariției de creații artistice noi. Poezia și proza, dramaturgia și traducerea completau lista priorităților sale. Urmau apoi rubrici precum „Ce este nou?”, „Salon”, „Revista socială”, „Din străinătate”, „Teatru și muzică”, „Oglinda lumii”, „Noutăți literare”, „Glume și nu prea”, „Umor și satiră”, „Felurite”, „Conversare cu cetitorii”, „Să ne curățim limba”, „Datinile poporului român”, „Jocuri și rebus”, „Poșta redacției”etc. Revista a apărut la început de trei ori pe lună, apoi săptămânal în opt-douăsprezece și șaisprezece pagini, în același format și cu același frontispiciu, cu o structură și rubricatură aproape nemodificată, fiind redactată aproape în întregime de Iosif Vulcan. În unele perioade de timp a avut ca ajutoare pe Iulian Grozescu, Alexandru Moldovan, Vasile Popp, I.C.Drăgescu, Francisc Hossu-Longin, iar după 1900, pe Emil Isac, dar unii dintre ei nici n-au locuit vreodată la Budapesta sau Oradea unde el și-a redactat revista.

Începând cu numărul din 27 aprilie 1880, revista își mută sediul la Oradea, ceea ce a fost un mare câștig pentru revistă și un pas important pentru românizare, mai ales că redactorul ei a fost implicat în mod efectiv în cele mai diverse societăți și asociații cultural-literare cu caracter pan-românesc. Acest lucru a devenit evident, la 5/18 octombrie 1870, când revista a devenit și „organul publicațiilor „Societății pentru Fond de Teatru Român”, al cărei președinte a fost până la moarte(8 septembrie 1907). Revista a apărut continuu până la 31 decembrie 1906, adică timp de 42 de ani, ceea ce l-a determinat pe Octavian Goga s-o califice drept „biletul de intrare permanentă a lui Iosif Vulcan în istoria literaturii noastre”, iar Constanța de Dunca Schiau să pronosticeze faptul că „Ce ai semănat în patruzeci de ani, Romînia va culege în patru sute”.

Realitatea e că „Familia” a însemnat în viața Transilvaniei o întreagă epocă de cultură, iar scrisul transilvănean cu greu poate fi despărțit de acțiunile și de colaborările lui de pe varii terene literare și culturale, Iosif Vulcan năzuind a fi un animator de fiecare zi a vieții intelectuale și literare din această parte de lume (și nu numai).

Scriitorul s-a născut la 21 martie 1841 la Holod, în Bihor, în familia preotului greco-catolic Nicolae Vulcan și a Victoriei (n.Iriny). Pe linie paternă descindea din familia celebrului mecenat al Bihorului, Samuil Vulcan, iar pe linie maternă se înrudea cu câțiva importanți oameni de afaceri budapeșteni, care dispunând de mari averi l-au ajutat să-și termine studiile la Facultatea de Drept (1859-1863) și să se afirme publicistic. Debutase în 1859 cu o corespondență în versuri publicată în paginile „Telegrafului român” de la Sibiu și colaborase la foile lui

Barițiu, „Gazeta Transilvaniei” și „Foaia pentru minte”, dar și la „Concordia” lui Al.Roman, la „Amicul școlii” lui Visarion Roman, precum și la propriile sale publicații, astfel încât el poate să-și tipărească primul volum în 1866, intitulându-l *Poezii*, urmat apoi de o carte de medalioane literare (debutul în critică și istorie literară), *Panteonul român* (1869), de *Novele* (vol.I-III, 1872-1874) și *De la sate* (1883), de romanele *Sclavul amorului* (trei volume, 1873-1875), *Ranele națiunii* (trei volume, 1876), *Barbu Strâmbu prin Europa* (1879-1880), *Fata popii* (1885-1886), precum și de o mulțime de pse dramatice, cum ar fi: *Gorunul lui Horia* (1876), *Mireasă pentru mireasă* (1877), *Orfana Crișului* (1877), *Ruga de la Chizătău* (1890), *Ștefan Vodă cel Tânăr* (1893), *Sărăcie lucie*(1894), *Prima rochie lungă*(1898), *Mâța cu clopot* (1898), *Soare cu ploaie*(1898), *Gărgăunii dragostei*(1899), *Însurășii*(1903), *Nunta lui Pârjol* (1907). A mai scris o carte despre viața și opera lui Dimitrie Țichindeal (discurs de recepție la Academia Română, 1893), s-a implicat activ în procesul de culegere și valorificare al folclorului, volumul său de doine și balade populare, intitulat *Roman nepdalök*, publicat în colaborare cu Gheorghe Ember și Iulian Grozescu, în 1877, fiind foarte apreciat de lumea maghiară, care îl alege membru al Societății culturale „Kisfaludy” din Budapesta, în cadrul căreia susține discursul *Poezia populară română*. Un nou volum de poezii, intitulat *Lira mea*”(1882), îl propulsează în rândurile poezilor celor mai citați din Ardeal, făcându-l și mai cunoscut prin piesele de teatru jucate, însemnările de călătorie date la iveală și numeroasele traduceri apărute în presă sau în volume(traduceri din Alexandre Dumas, Ponson du Terrail, Jules Verne, Xavier de Montepin, Jokai Mor, Claire de Chandeneux etc.).

Revista „Familia” a fost pentru redactorul ei mediul cel mai potrivit pentru a-și etala talentul de organizator și îndrumător literar, calitate care i se potrivea așa de bine, scriind sub nume propriu, dar și sub pseudonimele de Iosif Holodan, Spinu Ghimpescu și altele, numeroase cronici, dări de seamă, corespondențe, scrisori etc. Dincolo de activitate teatrală, care-l transformă în cel mai jucat dramaturg român în Transilvania în acea vreme, dincolo de activitatea sa de poet, cu timbru național distinct, Iosif Vulcan reușește să se impună mai ales ca romancier. Era un gen nou, puțin cultivat în Transilvania, dar care era genul cel mai căutat și mai citit în momentul acela, un gen literar prin care literaturile occidentale își făcuseră drum spre inima cititorilor români. Pătruns de importanța genului, ca și de faptul că era nevoie de afirmarea noastră în acest domeniu, Iosif Vulcan își propune să se înscrie printre cei care își propuneau să aclimatizeze genul la noi, publicând trei romane originale.

În domeniul teatrului numele său câștigă mult în importanță, atunci când, prin intermediul „Societății pentru Fond de Teatru Român”, el reușește să stârnească interesul pentru teatrul național, propunând mai întâi o dezbatere pe această temă în coloanele „Familiei”, discuție la care participă și tânărul Eminescu prin articolul „*Să facem un teatru național*”. Cum nouă românilor ne lipsea o dramaturgie bogată și cum autoritățile dualiste din imperiul austriac au refuzat sistematic să-i doteze pe români cu o scenă de teatru permanentă, a fost nevoie ca aici să se creeze o mișcare de diletanți, un teatru de amatori, care a fost mereu încurajat de numita societate, care, anual, își ținea adunările generale, rând pe rând în mai toate orașele și orașelele Transilvaniei, ocazie cu care se prezenta

publicului noi producții și spectacole dramatice. Iosif Vulcan a scris pentru acest gen de spectacole, preferând piese ușoare, dominate de comicul de situație și comicul de limbaj, piese care vizau diferite aspecte din viața publică și de familie a românilor din Transilvania. A scris și câteva piese cu subiect istoric, dintre care cea mai reușită a fost *Ștefan Vodă cel Tânăr*, piesă care s-a jucat și pe scena Teatrului Național din București, fiind cea dintâi reprezentație a unui dramaturg ardelean care s-a dat în capitala statului român.

Un alt domeniu în care interesul său s-a manifestat din plin a fost cel al folclorului. Pe lângă faptul că a deschis coloanele revistei sale culegerilor de folclor, creind în jur o adevărată școală folclorică, Vulcan are meritul de a fi redactat cea întâi revistă de folclor din Transilvania, pe care a botezat-o inspirat „Șezătoarea” (1 ianuarie 1875 – 15 decembrie 1882). Subintitulată „foaia poporului român”, revista sa deschide o amplă campanie de publicare a folclorului, îndemnând colaboratorii să culeagă doine și strigături, cântece și balade, din regiunile lor de baștină, spre a nu se pierde și a demonstra capacitatea creatoare a poporului de la sate, acolo unde aveau loc numeroase șezători, clăci și manifestări folclorice de cea mai bună calitate. Astfel, în revista sa apar an de an culegeri din cele mai bogate zone folclorice ale țării, din Maramureș, Năsăud, Sălaj, Banat, Bihor, Bucovina, publicându-se pentru prima oară bocete, legende și orții, obiceiuri de nuntă și înmormântare care definesc viața poporului nostru de la țară. În paralel, spre a sublinia importanța creației populare, el selectează din producțiile literare culte multe din producțiile cele mai valoroase ale lui Alecsandri, Bolintineanu, Macedonski, Granda, At.M. Marienescu,

Ion Pop Reteganul, V.Ranta Buticescu etc., de inspirație folclorică certă. Apoi face loc în paginile revistei sale unor apeluri și îndrumări de culegere de folclor, cum este cel al lui Simeon Florea Marian din 1879, referitor la producțiile folclorice despre Avram Iancu. Munca neprecupețită pe tărâm cultural, științific și literar, i-a adus lui Iosif Vulcan o recunoaștere publică incontestabilă. La acest grad sporit de popularitate a contribuit în chip esențial și legătura lui cu poetul nostru național, Mihai Eminescu, cu care a avut o relație privilegiată, dat fiind faptul că Iosif Vulcan a fost cel care l-a debutat pe port și i-a adăpostit în „Familia” cele dintâi creații poetice. Faptul s-a întâmplat în 1866, primăvara, când, îndurerat de moartea profesorului și îndrumătorului său Aron Pumnul, și pătruns de importanța acordată de acesta Blajului, ca citadelă a culturii transilvănene, dorul de a vedea „Mica Romă” a devenit pentru el irepresibil, așa că în primăvara amintită Mihai Eminescu a pornit pe jos să vadă Blajul, și, poate, să devină și el un „studinte” ale acestor vestite școli. Necazul a fost că la testul de limba greacă pe care profesorul blăjan Alimpiu Blăjan i l-a dat, tânărul învățăcel i-a dat foaia goală, astfel că poetul n-a putut fi primit în rîndul alumnilor de aici. A scris însă mai multe poezii, unele dintre ele redactate chiar la Cernăuți, pe care le-a trimis redactorului „Familiei”. Între acestea se numără și poezioara *De-aș avea*, căreia Vulcan îi face loc în paginile revistei sale cu nr.6 din 25 februarie/7 martie 1866, însoțind-o de frumoasa urare: „Cu bucurie deschidem coloanele foii noastre acestui june numai de 16 ani, care cu primele sale încercări poetice trimise nouă ne-a surprins plăcut”. Totodată, Vulcan a schimbat numele de Eminovici, cu care semna acesta, în Eminescu, devenind astfel nașul său literar.

În cursul aceluiași an în „Familia” de la Oradea îi apar poetului și alte producții poetice, cum ar fi: *O călărire-n zori*, *Din străinătate*, *Speranța*, *Misterele nopții*, urmate în 1867 de altele: *Ce-ți doresc eu ție*, *dulce Românie*, *La Heliade*, *La o artistă*, iar în anii următori, *Junii corupți*, *Amicului F.I.*, *La moartea Princepelui Știrbei*. Și mai trziu, când poetul ajunsese celebru, el îi dă redactorului de la Oradea un alt lot de poezii inedite, între care *S-a dus amorul*, *Ce e amorul?*, *Pe lângă plopul fără soț*, *Și dacă...*, marele mecenat orădean trimițându-i primul onorariu din viața sa. Tot în „Familia” îi apare poetului traducerea din nuvela lui Onkel Adam, *Lanțul de aur*, după ce tot aici, poetul trimisese de la Viena și unul dintre primele sale articole publicistice. În 1884, când Titu Maiorescu dă la iveală volumul acestuia de *Poezii*, Iosif Vulcan va reproduce îndată frumoasa poemă *Luceafărul* pe prima pagină, apoi, în 1885, *Epigonii*, într-un număr ce i-a fost consacrat în întregime, și în care Iosif Vulcan îi consacra o frumoasă evocare.

O nedezmințită prețuire îi va purta Vulcan și mai târziu, închinându-i unul dintre cele mai impozante numere, în 1889, cu ocazia morții poetului, când pagina întâia a revistei apare în chennar de doliu, dimpreună cu articolul-necrolog semnat de Vulcan cu titlul *Eminescu a murit...* Prin aceste sincere dovezi de iubire, Iosif Vulcan a deține un loc de frunte în rândul admiratorilor și prietenilor lui Eminescu, lucru care îl onorează și care îi ridică mult statutul de intelectual de valoare. Prin aceste legături cu poetul nostru național, Iosif Vulcan inaugurează la Oradea o tradiție de mare preț a studiilor eminesciene și, în al doilea rând înscrie numele orașului Oradea pe harta orașelor noastre de seamă din biografia eminesciană. În acest fel, Iosif Vulcan rămâne o piatră de temelie pentru

cultura și literatura românească din această parte de țară și nu numai.

Prin intermediul revistei sale, Iosif Vulcan a făcut mari servicii literaturii române, înregistrând și patronând timp de o jumătate de veac mai toate evenimentele de seamă produse în câmpul literar. Debuturi, afirmări, premii, recunoașteri peste hotare, succese, retrageri literare, decese, apariții de cărți noi etc., toate acestea se pot regăsi cu multă generozitate în paginile publicației orădene. Revista a fost deschisă tuturor condeielor românești din orice parte ar fi venit ele, tuturor orientărilor și tendințelor literare, tuturor generațiilor literare, redactorul revistei nepracticând nici un fel de cenzură și niciun fel de restricții în nicio privință. Astfel, în coloanele revistei sale pot fi întâlniți mai toți scriitorii mari de dincolo de munți, începând cu Heliade Rădulescu, cu Bolintineanu, Alecsandri, Caragiale, Hasdeu, Granda, Macedonski, Duiliu Zamfirescu, Vlahuță, Veronica Micle, Matilda Cugler Poni etc., urmași descriitori de nuanță sămănătoristă și modernistă, ca Ioan Adam sau Cincinat Pavelescu. În ceea ce privește scrisul transilvănean, nu există scriitor cât de cât important să nu fi fost prezent în paginile revistei sale, iar celor mai tineri, aflați în faza debutului, li s-a creat posibilitatea să se afirme deplin. George Coșbuc, de pildă, a beneficiat de o atenție specială și poeziile sale de început, semnate C.Boșcu, au cunoscut o largă popularizare. La fel s-a întâmplat cu Octavian Goga, care, la începuturi, a semnat aici multe versuri cu pseudonimul Nicolae Otavă sau cu prenumele de Octavian; Zaharia Bârsan a semnat aici cu pseudonimul Sân-Petreanul, St.O.Iosif, deasemenea, la fel ca Emil Isac sau Ilarie Chendi. Pentru toți acești scriitori, „Familia” a constituit o mamă ocrotitoare și dulce,

În cadrul căreia s-au putut simți toți ca o mare familie. Orice eveniment de seamă avea reverberații adânci și în paginile revistei. Atunci, de pildă, când Alecsandri a fost sărbătorit în Provence pentru succesul său la concursul felibrilor, „Familia” i-a dedicat imediat un număr, publicând pe prima pagină *Cântul Gintei Latine*”, arătându-se că „Privighetoarea de la Mircești, poetul națiunii române, a devenit poetul latinității” (1878). Aceași atenție a fost acordată lui Bariț, Cipariu, Hasdeu, Slavici sau Coșbuc, jubileul revistei, la împlinirea a 40 de ani de activitate, din 1904, fiind marcat de toată suflarea românească.

Și în domeniul criticii și al istoriei literare, revista condusă de Iosif Vulcan și-a avut rolul ei important. Chiar dacă acest sector a fost mai slab reprezentat, multă vreme revista nedispunând de un oficiu critic pe măsură, totuși articolele, cronicile, prezentările de cărți, disputele și proiectele literare n-au lipsit din paginile sale, unde au fost supuse unei dezbateri publice susținute. Iosif Vulcan, Aron Densusianu, Nicolae Străjan, G. Bogdan-Duică, Ilarie Chendi au triat cu responsabilitate producțiile literare, le-au comentat și le-au făcut accesibile publicului larg cititor, în paginile revistei purtându-se o interesantă discuție despre realizarea unei istorii adevărate („critice”) a literaturii române la propunerea lui Iustin P.

Revista trebuie socotită apoi și ca un fel de istorie vie a veacului al XIX-lea, o tablă de materii a lui, o arhivă spirituală a unui întreg secol de literatură română. Ideile îndrăznețe, faptele istorice memorabile sunt înregistrate cu toate de revistă, numai din portretele și biografiile marilor figuri ale secolului, a conducătorilor politici din diferite țări ale lumii putându-se realiza o adevărată

enciclopedie sentimentală a revistei, un dicționar de personalități reprezentative. Să aintim astfel că revista se ocupă de Comuna din Paris, arătându-se astfel că „În momentele prezente, Parisul joacă rolul principal în Europa: el crează istoria și lumea întreagă o cetește cu neastâmpăr”; revista oferă în premieră publicului cititor de la noi portretele celor mai cunocuți politicieni și oameni de cultură romîni și străini ai vremii, între care îi amintim pe Victor Hugo, pe Heine, pe Garibaldi, Gustav Doré, Mazzini, Rosini, Grant, Lamartine, Berlioz, Humboldt, Emilio Castellar, Karl Marx, Jules Favre, Michelet, Emanoil Gojdu, Zigre, Al.Roman, Aron Pumnul, Avram Inacu, Horia, Gh.Lazăr și al altor mari savanți, fiind deasemnea atentă la sunetul modern al timpului, la idealurile și crezurile libertății. Astfel, revista va saluta cu căldură orice tendință de libertate și de autonomie a popoarelor, pronunțându-se alături de lupta poporului italian pentru libertate și unitate. Garibaldi este sărbătorit nu de puține ori în paginile revistei ca o figură populară de luptător pentru cauza dreaptă a poporului său, anunțându-se și pregătirea unui batalion român de voluntari pentru a-l sprijini.

În această ordine de idei nu trebuie să trecem cu vederea, sprijinul moral și material pe care revista lui Vulcan le-a acordat Războiului de Independență al românilor din 1877-78, revista organizând mari liste de subscripții sau colectări de „scame”(feșe) pentru răniți, apeluri pentru voluntariat și sprijin moral considerabil. Același lucru s- a făcut și în perioada acțiunii memorandiste, revista „Familia” situându-se în fruntea tuturor inițiativelor colective sau individuale ieșite din sânul poporului român în ceea ce privește viitorul și progresul lui.

Revista și-a adus contribuția și în lupta pentru limbă națională unitară, respingând încă de la început etimologismul extrem și adoptând un sistem ortografic moderat, cel al Academiei Române, contribuind astfel la eliminarea discrepanțelor regionaliste și a conservării lexicului dialectal. Teatrul ca și literatura populară, ca și educația generală a publicului au fost alte domenii predilecte ale revistei și în care ea s-a implicat cu mult curaj și ardoare. Pot fi urmărite apoi cu interes numerele aniversare ale revistei din 1889 și 1904, de la 25 de ani și respectiv de la 40 de ani, când au avut loc la Oradea sărbătoriri publice. La cea din 1904, ca delega al revistei „Luceafărul” a fost prezent poetul Octavian Goga, care a rostit un toast privind unitatea politică. În același sens pot fi urmărite cu mult interes, numerele pe care revista lui Vulcan le-a închinat unor personalități de frunte ale neamului, cum ar fi V. Alecsandri (1890,1900), Barițiu (1891), Heliade (1872), Eminescu (1889), Hasdeu (1874), A.T. Laurian (1881), Lazăr Șăineanu (1895), Gavril Munteanu (1870) etc.

Nici în ceea ce privește promovarea literaturii universale, rolul revistei „Familia” nu poate fi neglijat. Numeroși scriitori imporanți ai literaturii universale au cunoscut bune traduceri în paginile revistei, ceea ce le-a asigurat o vizibilitate mult mai largă și o modalitate de cunoaștere reciprocă. Pot fi urmăriți aici scriitori ca Dumas, Lamartine, Hugo, Balzac, Musset, Moliere, Mupassant, Zola, France etc.din literatura franceză; Dikens, Kipling, Oscar Wilde din cea engleză; Matilde Serao și Ada Negri din cea italiană; Lessing, Rosegger, Sudermann, Dehmel, Lenau din cea germană; Pușkin, Lermontov, Turgheniev, Cehov, Dostoievski, Andreev, Gorki din cea rusă; Ibsen, Selma Langerloff, Bjornson, Andersen din

cea nordică, Sienkiewicz, Kosakiewicz din cea polonă; Petofi, Ady, Mikszath din cea maghiară etc. Promovarea literaturii străine e unul dintre dezideratele de frunte ale revistei și notele, comentariile și noutățile care îi privesc pe acești scriitori constituie pârgii de frunte în procesul de cunoaștere și receptare al acestor literaturi în spațiul românesc de cultură.

Desigur, revista „Familia” și-a avut câțiva scriitori preferați, care au beneficiat încă de la debut de un deșeu favorizat și care, prin restrânsa lor penetrație pan-românească, au rămas legați de revistă și de programul ei literar. Între aceștia am putea aminti pe scriitorii bihoreni în primul rând ca Maria Suci-Bosco, Lucreția Suci, Miron Pompiliu, Isaia Bosco, Vioara din Bihor, dar și Maria Cunțan, Emilia Lungu-Puhallo, Maria Ciobanu, majoritatea lor manifestându-se mai ales în paginile revistei orădene și datorându-i acesteia puțină notorietate de care au beneficiat. Lor le-am putea asocia alte câteva nume de poeți de la sfârșitul sec. al XIX-lea, care își datorează afirmarea revistei orădene. Între aceștia putem enumera pe sălăjeanul Ioniță Scipione Bădescu, pe maramureșanul Simeon Botezan, pe blăjeanul I.C. Drăgescu, pe bănățeanul Iulian Grozescu, pe tărnăveanul B.A. Muntenescu, pe mureșanul Vasile Ranta Buticescu și chiar pe făgărășanul Codru Drăgușanu, care colaborează cu mai multe texte la „Familia”. Cei pe care i-am numit rămân colaboratorii fideli ai revistei și reprezintă de fapt forțele locale, pe care Iosif Vulcan se putea baza. În primul și al doilea an el se va sprijini pe colaborările lepturiștilor orădani, promovați și mai târziu la cele mai multe din secțiunile revistei sale. I-am putea numi aici pe Iustin Popfiu, Elie Trăilă, Carol Grama, Iosif Roman, Paul Draga. Alți „familiști” vor

deveni Ion Lapedatu, Ion Tripa, Teohar Alexi, Vasile Budescu, Alexandru Onaciu, Traian H.Pop, Grigore Sima al lui Ion, Petre Dulfu, Mihail Străjanu, care semnează de-a lungul anilor numeroase versuri, proză, dări de seamă, culegeri de folclor etc. În domeniul folclorului, „Familia” , împreună cu suplimentul ei „Șezătoarea”, va crea o echipă de reductabili folcloriști, între care am aminti pe Iuliu Bugnariu, I.Dolga, Vasile Sala, A. Iana, V. Magdu Laura Veturia Mureșan etc. la care îi putem adăuga pe cunoscuții At. Marienescu, Th.D. Sperantia, Simeon Manguica, Ion Pop Reteganul și Petre Ispirescu. „Familia” are apoi meritul de a fi adus pentru prima oară în câmpul publicisticii un mare număr de voci feminine, între care amintim pe Rozalia Crișan, Maria Sterca Șuluțiu, Emilia Marcu, Luiza Trăilă, Elena Novac, Maria Baiulescu, Adelina Olteanu, Emilia Lungu, Catarina Obrejanu, Lucreția Costa, Sofia Vlad-Rădulescu, Paulina Pelle, Sofia Secula, Constanța Dunca-Schiau, Iulia Iosa, Eliza Fătu, Ana Bota, Aurelia Rubenescu, Aurelia Vulcan, Elena Lupan etc. Unele dintre ele sunt nume fără prea mare semnificație, dar altele, precum Maria Suciu-Bosco și fiica ei Lucreția Suciu sunt nume de referință ale poeziei bihorene. La rândul ei, bănățeanca Emilia Lungu, căsătorită mai târziu cu ofițerul croat Puhallo, este autoarea unuia dintre primele romane din scrisul transilvănean, romanul *Elmira*, publicat în foileton în paginile „Familiei”, după cum Constanța-Dunca Schiau a rămas și ea o feministă declarată. Nici o revistă sau publicație românească nu promovase cu atâta stăruință scrisul feminin, precum o făcuse Iosif Vulcan, care a introdus în circuitul cultural de lectură și iubire de literatură un mare număr de cititoare, colaboratoare și animatoare ale mișcării feministe și teatrale în Transilvania.

Desigur, scrisul românesc al timpului n-ar fi însemnat mare lucru fără prezența în coloanele „Familiei” a celor mai importanți scriitori de dincolo de munți, mulți dintre aceștia făcându-se cunoscuți prin intermediul revistei orădene. Ar fi vorba în primul rând de scriitorii „Junimei”, pe care Iosif Vucan îi promovază cu consecvență, apoi de alți colaboratori mai mult sau mai puțin cunoscuți, precum Carol Scrob, Iuliu Roșca, I.B.Vineșiu, alături de scriitori de primă mână, care nu vor ezita să dea ceva și pentru „Familia”. Adevărații „familiști” vor rămâne cei din preajma lui Iosif Vulcan, mulți dintre ei fiind astăzi aproape uitați sau amintiți doar de dicționarele regionale de scriitori. Totuși, mulți dintre ei pot primi, în diferite împrejurări și contexte, conotații și funcțiuni noi, pot fi reactualizați în raport cu anumite tendințe și sublinieri valorice, opera lor îmbogățind în mod simțitor fondul documentar al literaturii epocii. Cei mai mulți dintre ei dispun de un volum, două sau trei, cei mai mulți pot fi regăsiți și în alte publicații regionale, așa încât raportarea lor la revista- mamă e aproape o necesitate.

4. Iosif Vulcan – istoric de presă

Intervenția noastră de astăzi are drept scop repararea unei nedreptăți. Dacă veți avea curiozitatea să citiți articolele și lucrările consacrate presei românești din Transilvania veți constata că numele lui Iosif Vulcan nu figurează nicăieri în bibliografia cu privire la istoricul acestei prese. Desigur, el va fi invocat atunci când se va vorbi despre revistele scoase de el și despre rolul major deținut de el în impulsivarea presei literare („Familia”) și folclorice („Șezătoarea”) din Transilvania. Bibliografia propriu-zisă referitoare la presă începe cu Ilarie Chendi, prin citarea lucrării *Începuturile ziaristicii noastre(1789-*

1795), apărută la Orăștie în 1900, urmat de Ioan Lupaș cu *Din trecutul ziaristicii noastre* din 1916. Și totuși, Iosif Vulcan a manifestat la noi primele intenții de a reconstitui frânturi din trecutul presei noastre, consacrand articole speciale acestei preocupări. E vorba de articolul *Primele ziare românești din Transilvania*, apărut în două numere de la începutul anului 1876 în „Familia”, unde vine cu o serie de date precise privind modalitatea și împrejurările în care au luat naștere primele ziare românești din Transilvania. Desigur, articolul nu este singular, dacă ne gândim că în 1867, când vizitează pentru întâia dată țările din Occident, în special Franța, preocuparea sa de istoric al presei era bine conturată, devreme ce singurul capitol din acest memorial, cu trimiteri clare la profesiunea sa, îl constituia capitolul final, cel de al XX-lea, botezat de el *Despre ziaristica franceză*, în care realiza prima radiografie a presei franceze, bazată pe trăsături și orientări. Chiar dacă ea n-are autoritatea presei engleze, în Franța omul politic rămâne dependent de presă, unde acesta se poate afirma (vezi cazurile lui Thiers și Guizot), contrar situației din Germania unde ziarele și nu personalitățile sunt dătătoare de ton. Ca om de presă, Vulcan se lansează și în definiții și moduri de exprimare ale discursului. Astfel, revista este definită ca „intermediar între foi și cărți”, terenul ei de afirmare începând de „acolo unde se finește foaia de toate zilele și se gătește acolo unde începe cartea”. Altă diferență dintre ele privește genul de informații furnizat: „Chemarea unei fi este a informa publicul despre toate evenimentele zilei, iară a revistei, ca să cuprindă toate ca într-un cadru. Foile mari reprezintă interesele partide, iară revista servește direcțiunii spirituale”. Dacă lui Emile Girardin îi găsește merite în presa politică, în presa culturală aprecierea lui se îndreaptă spre Verron, care ar fi

redactat prima revistă din Franța, în 1829, „Revue de Paris”, în paginile sale afirmându-se o serie de bărbați de cultură importanți. Tot acesteia îi acordă meritul de a fi fost cea dintâi publicație care a promovat romanul.

După cum ține să precizeze autorul, el nu intenționează să facă aici un istoric amănunțit al presei franceze, ci să se oprească doar la vremurile moderne, când dezvoltarea ei e mult mai accentuată. Astfel, el a fixat ca punct de plecare al acesteia anul 1840, când pe piața franceză au apărut 450 de ziare, ca în scurt timp să mai iasă 200. Desigur domeniul politic a fost oarecum mai reticent, deoarece în 1852 s-a introdus răspunderea cauțiunei pentru foile politice, ceea ce a favorizat apariția de reviste mici de tot felul; în 1865 numărul publicațiilor franceze a atins cifra de 1098, dintre care numai 337 erau politice. În categoria revistelor, el decelează câteva cazuri mai specifice, și anume „Revue des deux Mondes” de sub redacția lui Buloz, care ar fi, potrivit opiniei lui, „cea mai grandioasă întreprindere literară a Franței”, având 12.000 de abonați.

Touși și dezvoltarea presei politice e impresionantă. Experiența unor ziare politice de tipul celui de „L' Epoque” a dus la configurarea unor formule de ziar, asupra cărora el stăruie mai departe. Astfel, ziarele politice ar pune accent pe „epistole politice”, pe „corespondențe” și dări de seamă de la tribunale, camere comerciale și industriale. Ziarul își definește preocupările prin editoarial sau „articol conducătoriu pururea subscris de autoriu, după /care/ urmează revista politică, carii ambii articoli semnalizează pograma ziarului respectiv. În fine, pe pagina a patra găsim noutăți de zi, recenzii teatrale, anunțuri și altele”. Afară de acestea, el remarcă

importanța „foișoarei”, rezervată publicării romanelor în foileton, încât a devenit o modă ca „romanțierii cei mai mari în foișoară publică mai întâi opurile lor”. Se pare că, luând acest exemplu, s-a produs și la noi importanța acordată foișoarei și a publicării de romane în foileton. În Franța, în acest domeniu s-a remarcat Jules Janin, ajuns un fel de prinț al foiletonului. Mai remarcă buna calitate a recenziunilor și criticelor teatrale, care în general sub favorabile și nu „vătămătoare”. Un moment dificil al presei franceze e înregistrat la 1811, când numai patru ziare au mai apărut la Paris. Îmbunătățirea situației s-a produs o dată cu restaurația, când, după 1852, situația a revenit la normal. Printre publicațiile noi apărute, el remarcă calitatea revistei „Journal des Debats politiques et litteraires”, care a impus condeie precum Sacy, Cuvillier Fleury, Saint-Marc Girardin și Prevost Paradot. Un adversar meritoriu e văzut în „Moniteur”, al lui Iosif Carol Panckouke, apoi în „La Presse”, al lui Emile Girardin, în paginile căruia s-a afirmat și Balzac și Alexandre Dumas, Teophil Gauthier și Victor Hugo, Jules Lecomte, Scribe și Soulié. Interesul lui Vulcan pentru popularizarea acestor nume la noi reprezintă un lucru extrem de important pentru data la care el își redactează însemnările. Totodată, se străduie să ofere cititorilor și titlurile unor ziare pe care el le consideră importante în acel moment, cum ar fi: „Siècle”, organul opusețiunii parlamentare”, „cel mai lătit ziaru al Franței”, „L'Opinion Nationale”, „Constitutionnel”, „Patrie”, „Pays”, ca organe semioficiale. De partea stânzei democratice este „Le Temps”, de partea ultramontanilor, „Le Monde”, iar de partea extremei stânzei, „L'Avenir Nationale”. Excelența și necesara trecere în revistă a presei franceze îl situează pe Iosif Vulcan între cei dintâi români cu viziune europeană în privința presei, unul care nu rămâne numai la nivelul

consemnării publicațiilor românești, ci dovedește, așa cum arată și însemnările lui de călătorie, că este un fereventator pasionat al presei străine.

La rândul ei, presa românească a fost supusă unei permanente analize. Încă din primul an de apariție al „Familiei”, redactorul său s-a dovedit că a fost foarte atent la întreaga mișcare din câmpul presei, anunțând apariția de noi publicații, schimbări de redacție, dispariția sau schimbarea de titluri, programul anunțat. Istoria presei din Transilvania nu va putea fi urmărită în dinamica sa internă fără urmărirea acestor note vulcaniene de la rubrica „Literatura și arte”. Iată, spre exemplu, în primul număr al foii sale, Vulcan și-a exprimat regretul că n-a apărut încă la noi „o foaie critică și imprațiale redigată de un bărbat competente”, ce ne-ar fi „foarte de lipsă”. În nr.2 se anunță apariția publicației „Revista arhivelor statului român”, iar în nr. 3 faptul că „Literatura română din Austria se înmulți cu o foaie intitulată „Sionul românesc”, foaie besericească, literară și școlastică ce iese la Viena de două ori pe lună sub redacțiunea dlui dr.Gregoriu Silași” etc. etc. În 1875, dă la iveală o „Revistă ziaristică”, iar, în 1876, se prezintă publicului cu un material apărut în trei numere ale „Familiei”, care îi înscrie numele în rândul istoricilor de presă cu preocupări serioase în acest domeniu. E vorba de articolul *Primele diuarie românești în Transilvania* (nr. 6 și 7/1876), în care autorul propunându-și să reîmprospăteze memoria celor bătrâni, iar pe generația tânără s-o informeze despre modul „cum s-au înființat în aceste țări primele ziare românești”. Punctul de plecare l-a constituit Blajul, acolo unde, în 1836, trei profesori de acolo, T. Cipariu, G. Barițiu și Ioan Rusu, conveniră împreună cu privire la înființarea unui organ de presă,

stimulați și de faptul că aici venea „Curierul românesc” al lui Heliade, care făcu senzație printre elevii liceului: „Nu e condeiu carele să poată descrie și mirarea și bucuria unor clerici când au văzut ei mai întâi un diariu românesc. Acela a trecut din mână în mână și entuziasmul a devenit general”, scria Vulcan. Speranțele celor trei profesori blăjeni au fost repede reprimite când au aflat că viitorul lor cenzor urma să fie vișpanul comitatului Aiud, ins cu sentimente antiromânești puternice. Ca atare, Cipariu a luat legătura cu câțiva dintre fruntașii comerțului brașovean, stăruind în acest sens, ceea ce l-a determinat pe Rudolf Orghidan să accepte provocarea, să facă o înțelegere cu tipograful Ioan Gött, tipograf venit de la Frankfurt, spre a tipări o atare foaie românească. Cu redactarea ei l-a însărcinat pe translatorul Ioan Barac, cunoscut tuturor ca un harnic și prodigios scriitor. Foaia, cu caracter apolitic, a început să apară de la 1 ianuarie 1837, sub numele de „Foaia duminicii”, având un preț de 2 florini. Din păcate, Barac a transformat-o însă într-un fel de almanah anacronic, fapt ce a dus la pierderea abonaților. Dacă la început a avut 400 de abonați, după șase luni au rămas doar jumătate, iar la sfârșitul anului doar cu 150. Editorul a pierdut în afacere 1.600 de florini, iar redactorul n-a câștigat mare lucru, doar 104 florini la 52 de numere. Vulcan pune eșecul pe seama cititorilor români, care au manifestat nepăsare față de xilografurile furnizate de foaie, dar, mai cu seamă, „după starea lor apăsată de atunci pretindeau altceva”. Și modelul foii, acela săsesc de „Pfenningmagazin” ar fi fost greșit ales, deoarece în timp ce foaia nemțească avea 30.000 de abonați, cea românească n-a reușit să obțină mai mult. Tot în acel an, ne informează el, la Brașov au început să apară alte două publicații nemțești, „Siebenbürger Wochenblatt” și

„Blätter für Geist”, care l-au determinat pe Orghidan să schimbe profilul publicației, oferind un spațiu mai larg celor politicești, și solicitându-i lui Bariț sprijin în acest sens. În iulie 1837, Bariț a redactat o „Foaie de săptămână”, dar neavând aprobare pentru cenzură, foaia a fost oprită. La îndemnul cenzorului Anton Kovacs de la Brașov, el solicită atunci apariția unei „gazete valahe”, dar aprobarea veni abia la 8 martie 1838, după ce Barițiu scotea deja, din ianuarie același an, „Foaia pentru minte, inimă și literatură”. Fără să aibă un capital asigurat, Bariț și Gott au scos cele două gazete sub forma „de probă”, câte o coală pe săptămână, „Foaia” în cvarto, iar „Gazeta de Transilvania”, în folio. „Gazeta” avea profil politic și a apărut de la 12/24 martie 1838 cu slove, și doar în titlu cu latine. Publicația lui a fost salutată cu bucurie de numeroși reprezentanți ai intelighenței transilvane, astfel că imediat și numărul abonaților a crescut, în semestrul al doilea, el ajungând la cifra de 393. Repartizarea lor pe ținuturi era următoarea: 135 din Transilvania, 18 din părțile vestice, 55 din Țara Românească, 79 din Moldova și alți câțiva din alte părți. Vulcan dă o statistică exactă a repartizării abonaților pe orașe, pe care noi n-o mai repetăm. Pe parcurs, numărul acestora a crescut neîncetat, astfel că în 1843 „Gazeta” a putut apărea de două ori pe săptămână, iar în 1847 acesta a depășit cifra de 800. Cel mai mare număr de abonați îl avea Moldova, cu 300, dar în Țara Românească ea a fost întâmpinată cu ostilitate de consulul Daschkoff. Rezervele și piedecelile manifestate de autorități s-au înmulțit și mai mult pe parcurs, scoțând la suprafață interese politice divergente cu sașii (colonizarea șvabilor) și cu maghiarii care se împotriveau luptei naționale pentru limbă și voiau desființarea românismului, ceea ce a necesitat din partea lui Barițiu drumuri în plus la Viena,

la cancelarul Nopcea și ministrul poliției, pentru a-și susține cauza. La 1847, foile au fost aproape de a fi șterse, editorului Gött oferindu-i-se chiar despăgubiri cu condiția de a nu le mai tipări. Cu toate protestele sale, în martie 1849, ele fură oprite, redactorul însuși fiind urmărit spre a fi arestat, dar el scăpă, fugind la Ploiești. Obținu în cele din urmă o nouă concesiune, dar în februarie 1850, redactorul fiind din nou reclamat la autorități, i s-au suspendat amândouă publicațiile. Revenind la sentimente mai bune, guvernatorul acceptă retipărirea lor, dar cu un alt redactor, astfel că foile brașovene ajunseră în mâna familiei lui Iacob Mureșanu, după ce Andrei Mureșanu, unul dintre colaboratorii fideli ai lor, muri în 1863. Foile aveau pe atunci în jur de 400-450 de abonați, număr care creștu după 1861, când și „Gazeta” se „dezgheță”, ca din nou să scadă până la 500. Precizând că nu și-a propus să facă istoricul „Gazetei”, ci doar să schițeze împrejurările apariției foilor brașovene, Vulcan își încetează articolul său, notând că „vom primi cu cea mai mare plăcere unele amplificări sau chiar și îndreptări relative la aceste momente din ziaristica noastră”.

Importanța acestui material este fără îndoială una primordială. El dovedește nu numai faptul că Vulcan posedă cunoștințe temeinice de istoria presei, dar și că informațiile lui venind de la sursă, ele au putut să pună în circulație multe amănunte total necunoscute pentru generațiile viitoare, care s-au pierdut pe parcurs. Faptul că deținea astfel de informații inedite, sporește desigur valoarea relatărilor sale despre începuturile presei românești din Transilvania, pe care le va întregi de fiecare dată când va veni în discuție unul dintre bărbații despre care face relatări la rubrica de „portrete” din

revista sa. Vom da câteva exemple. În nr. 2/1865, el a oferit publicului un medalion despre D.Bolintineanu, precizând că la 1848 a redactat în București gazeta republicană „Populul suveran” și că mai târziu a redijat ziarul „Dâmbovița”, colaborând anterior la revista lui Alecsandri, „România literară”. Când, în nr. 3. a publicat biografia lui T.Cipariu, el menționează că acesta a redactat „Organul luminării” și „Organul național” la Blaj, luptând pentru „drepturi politice”. În cazul lui C.A.Rosetti vorbește despre „Pruncul român” de la București din 1848, dar și despre publicațiile sale din exil, „România viitoare” și „Republica română”, iar mai apoi, după venirea în țară, a ziarului liberal, „Românul”, „redigat cu tact fin și energie neobosită”. Salutând faptul că acesta a îmbrățișat „cauza sântă a patriei sale ca jurnalist”, Vulcan mai adugă în palmaresul publicațiilor sale și ziarele „Libertatea” și „Conștiința națională”, considerându-l o „victimă a libertății de presă din România liberă”. Tot în cel dintâi an al „Familiei”, el s-a ocupat de biografia lui G.Barițiu, subliniind meritele literare neprețuite ale acestuia, ca adevărat creator de „spirit național”, cum afirma acolo, adăugând: „E de prisos să amintim de grandioasa influență ce a avut aceste ziare asupra dezvoltării spiritului național; putem zice că nu este foaie românească care să aibă mai multe merite pentru națiunea noastră decât bătrâna „Gazetă”. Ziarul dlui Barițiu în scurt timp reveni locul de întâlnire al celor mai renumiți bărbați și nu puțini dintre cei mai populari poeți ai noștri d-acuma, în „Gazeta” publicară primele lor încercări. Atuncea încă frații noștri de peste Carpați se interesau mai mult de întreprinderile noastre literare, literatții d-acolo lucrau bucuros pentru „Gazeta”, iar publicul cetitoriu o părtinea materialmente, cea ce se poate explica și d-acolo că pe atunce neci la ei nu prea

erau foi publice.” Nici în cazul lui Vasile Alecsandri, creator al literaturii naționale, cum îl numește, nu neglijează componenta sa de publicist, scriind: „Aci se alie cu Kogălniceanu care atunci era centrul vieții literare de la Iași, și la 1840, acesta fundând prețioasa foaie „Dacia literară”, d. V. Alecsandri fu unul dintre cei mai zeloși și talentuoși conlucrători până când acest organ ce începu a exercita o încurgere binefăcătoare asupra națiunii, la 1842, fu zugrumat cu brutalitate”.

Iosif Vulcan are și temeinice cunoștințe de istoria presei, pe care punându-le la îndemâna cititorilor, aceștia au putut beneficia de documetare cât mai precisă asupra trecutului nostru revuistic. Iată, spre exemplu, o informație de primă mână despre începuturile presei românești de la Cluj: „La anii 1845-47, fiind student în Clusiu, /se/ redigea o foaie românească scrisă, ce conținea opuri beletristice și era intitulată „Diorile” – această foaie se-mpărțea pentru cetire între cei 50-60 studinți români care studiară atunci în Clusiu, și după puținele mijoace de deștepatare națională pe acel templu, contribuia foarte mult la înălțarea patriotismului acelor tineri, carii peste un an aveau să devină tribunii poporului român din Transilvania. Această foaie făcea mult zgomot pe acel timp în Clusiu, nu numai între români, dar chiar și între unguri; începură a se interesa peste puțin de aceasta și canceliștii români din Odorhei, între care era și Avram Iancu, coleg de școală și amic intim al dlui Papiu. Câteva opuri din foaia aceasta se publicară în „Foaia pentru minte, inimă și literatură”. Asta foaie făcea din tinerimea română din Clusium așa zicând, un singur trup și suflet; mare naționalism și armonie domnea în tinerimea română d-atunci în Clusiu; avea o

adevărată presimțire a venimentelor ce urma să mai târziu”.

Și în cazul lui Georgiu Hurmuzachi este adusă în discuție activitatea ziaristică. Astfel în portretul ce i-l consacră în „Familia”, găsim această subliniere: „În anul memorabil 1848, dl Geogiu Hurmuzachi, împreună cu frate-său începu edarea jurnalului „Bucovina”, care fiind sprijinit de bărbați însemnați, fu unul din jurnalele cele mai renumite romane, și prin jurnalul acela apărea domnia lui toate interesele politice, naționale, bisericesti și literare cu o rară virtute și inteligență și eluptă împreună cu alți patrioți de la guvern autonomia Bucovinei și recunoașterea ei ca ducat neatârnat. Absolutismul inaugurat în anul 1850 făcu finit jurnalul acestui liberal, care avu fundamentul său numai în libertatea constituțională și dl Geogiu Hurmuzachi se retrase pe un timp din viața politică, dedându-se cu un zel îndoit literaturii, sprijinind-o din răspuțeri și conducând aspirările junilor patrioți, formați prin învățatul profesor d. Pumnul, a cărui chemare la catedra limbei române, precum și înființarea acestei catedre la gimnaziul din Cernăuți, tot e lucrarea Hurmuzecheștilor.”

Astfel de precizări, de sublinieri și de aduceri în prim plan a gazetăriei epocii constituie un merit de seamă al gazetarului Iosif Vulcan. Informațiile lui au constituit elemente utile la configurarea unor profile spirituale adevărate, prin care marii bărbați de seamă ai neamului au putut fi recompensați de la națiune. Uneori aceste informații, cum ar fi cele cu privire la tipul gazetelor „Gartenleube”, pe care l-a urmat și „Familia” este extrem de revelator. Alteleori, cunoștințele lui de storiă presei ies la lumină atunci când te aștepți cel mai puțin. Iată, spre

exemplu, în timp ce se afla la Lipsca, el notează cu mândrie un amănunt puțin cunoscut chiar de marii specialiști în domeniu, și anume : faptul că în acest oraș ar fi apărut primul ziar românesc, „Foia Lipschi”, lucru cu adevărat remarcabil pentru acea oră.

Toate cele consemnate mai sus ne determină să-i atribuim acestui mare animator al vieții spirituale românești din Transilvania și calitatea de istoric de presă, cum bine a reeșit din tot ce am prezentat noi mai sus.

5. Iosif Vulcan-romancierul

Numele lui Iosif Vulcan a intrat definitiv în literatură ca fiind al aceluia care a patronat debutul literar al lui Eminescu, schimbându-i și numele din Eminovici în Eminescu. Meritul său literar este covârșitor, fiind unul din acei bărbați de seamă ai neamului care au stat, sub multiple raporturi, la temelile culturii naționale. El se numără printre inițiatorii presei satirice românești, printre pionierii romanului românesc, ai criticii și istoriei literare. Volumul său *Panteonul român* (Pesta, 1869) este alături de *Lepturariul lui Pumnul* una dintre cele mai serioase tentative de a întemeia istoria literară românească, fiind constituit dintr-o sumă de biografii și analize ale vieții și activității celor mai importante personalități literare ale epocii. Dar realizarea sa cea mai de seamă o constituie fără îndoială revista „Familia”. Ea este arhiva-muzeu a istoriei literare transilvănene, căci nici unul dintre scriitorii care timp de o jumătate de veac și-au încercat norocul pe tărâmul scrisului românesc nu lipsește din coloanele ei. Familia a adăpostit cu mărinimie primele încercări literare ale lui Coșbuc, Goga sau Emil Isac, a încurajat scrisul lui Macedonski, D. Zamfirescu, Iacob Negruzzi și a altor multor scriitori de peste munți. În decursul celor 41 de ani de existență ai săi (1865 - 1906) „Familia” a fost creuzetul creației literare transilvănene și cu greu ne-am putea închipui cum ar fi arătat această literatură în lipsa ei. Revista a fost pentru redactorul ei mediul cel mai potrivit pentru a-și etala talentul de organizator și îndrumător literar, calitate care i se potrivea așa de bine. Deși el însuși s-a străduit să umple golurile lăsate, scriind cu aceeași dezinvoltură poezii, nuvele, romane, piese de teatru, reportaje, cronici dramatice, articole despre limbă

și folclor etc. Domeniul în care s-a realizat cel mai aproape de posibilitățile lui este acela al romanului. Acest gen era pentru vremea aceea destul de nou la noi și puțin cultivat, lucru care explică graba cu care o bună parte a intelectualității române se îndrepta înspre literatura franceză, germană sau maghiară, din care citeau în original multe romane la modă. Crearea literaturii naționale impunea ca o necesitate de prim ordin ca această activitate să fie transferată în cadrele naționale proprii. E motivul pentru care scriitorul încearcă mai întâi aclimatizarea unor astfel de creații la noi, traducând *Colomba* (1865) a lui Alexandre Dumas, *Cavalerii nopții* (1870-1871) a lui Ponson du Terrail, *Călătorie de pe pământ la lună* (1876) și *În jurul lumii* (1876) de Jules Verne, *Secretele castelului* (1877) de Xavier de Montepin, *Misterul nopții* de Claire de Chandeneux etc.

Prima încercare de roman original o face în 1873 cu *Sclavul amorului*, pe care-l oferă ca supliment cititorilor Familiei. Prin el Vulcan voia să atragă atenția tineretului asupra pericolului pe care-l putea reprezenta o iubire fatală. Mircea Tertulian, eroul romanului, își sacrifică onoarea și renumele pentru o ființă care nu-i merită dragostea, nefiind la înălțimea sentimentelor lui. Pe aceeași linie moralizatoare, educativă, stăruie Vulcan și în cel de al doilea roman al său, *Barbu Strâmbu în Europa* (1879). Aici el vrea să avertizeze de pericolul pe care-l pot reprezenta prietenii nechibzuite. Barbu Strâmbu, fiu de boier moldovean, este trimis la Paris la studii, dar aici, în loc să se țină de carte, se lasă sedus de plăcerile frivole ale orașului. Se lasă atras de prietenia englezului John Fright, care deși de 15 ani în capitala Franței, „nu avusese încă timp să termine nici un curs la

Sorbona“. Tinerii sunt mereu în căutare de expediente, din care cauză ajung în conflict cu poliția. Sunt nevoiți să părăsească Franța din cauza unor escrocherii, iar tânărul Barbu se face părtaș aventurilor lor londoneze. Aventura se complică mereu printr-o călătorie în Algeria și în unele țări europene, după modelul lui Jules Verne, pe care autorul îl și invocă la un moment dat: „și acuma, de cum scopul nostru ar fi de-a scrie un roman în genul lui Jules Verne, am avea o nouă ocaziune spre a prezenta cititorilor noștri o descriere topografică și etnografică. Ținta noastră însă, precum doară ați putut vedea, este cu totul alta. Vom trece doar înaintea și încât pentru Algeria, avizăm pe cetitorii noștri la cutare lexicon de conversație”. Cu alte cuvinte, I. Vulcan preferă să ne relateze aici aventurile eroului său, un adevărat picaro modern, decât să insiste pe descrieri și aspecte geografice. De altfel poziția autorului în roman este aceea a scriitorului omniprezent și omniscient. În virtutea acestor reguli balzaciene (romanul și debutează la modul balzacian cu: „În frumoasa dimineață de toamnă a anului 18xx, pe șoseaua ce duce de către Lincoln la Londra, căruța poștei înainta cu repeziciune” etc.), el intervine, cu de la sine putere, pe parcursul acțiunii ori de câte ori crede că e necesar să o facă, mutând psihologiile și siluind situațiile sunt motiv că „este cam nepsihologică această schimbare a inimii sale, dar și psihologia caută să suporte uneori niște neregularități”. În concluzie, scriitorul își aduce în cele din urmă eroul în țară, unde în contact cu solul natal el se pocăiește, căsătorindu-se și împlinindu-și cu pricepere îndatoririle străbune și sfătuind și pe alții să nu-i urmeze experiențele, deoarece „timpul risipit în tinerețe să nu se mai poată suplini la bătrânețe”.

Scrise spre destindere și petrecere, sub influența unor cunoscute romane de aventuri și senzație ale vremii, primele două romane ale lui Iosif Vulcan nici nu depășesc propriu-zis perimetrul acestor joase ambiții. Abia prin *Ranele națiunii*, apărut în trei volume, în 1876, concepția sa despre roman evoluează și se definește în raport cu gustul și cerințele naționale. Romanul acesta este unul dintre primele noastre romane politice. Ideea sa este aceea a întâzierii și consolidării ființei naționale în fața valului de deznaționalizare, pornit de mașina infernală a statului dualist. Politicianismul veros și corupt este urmărit aici în strânsă legătură cu tema trădării de neam și a renegării, problemă de mare actualitate în Ardealul social-politic al vremii sale, unde adeseori condiția urcării pe scară socială era strâns legată de aceea a vânzării de conștiință. „Ranele națiunii” se adânceau astfel și mai mult, iar procesul exploatării sociale se intensifica. Prin destinul tânărului avocat Ștefan Zâmbreanu, I. Vulcan a vrut să creioneze o întreagă epocă și să fixeze cadrele unui posibil tip literar. Intenția de frescă nu lipsește însă și radiografia mediilor este făcută cu un simț de observație destul de acut, de la mediile de jos, ale țărănimii și micilor slujbași, până la mediul sofisticat al saloanelor cu blazon ale potențaților politici. Schema tezigă, după care Binele triumfă întotdeauna, este aplicată și aici cu obstinție, dar motivația tipurilor și a caracterelor este mai pregnantă, datele ficționate mai verosimile. Partida națională a lui Aron Albinescu are până la urmă câștig de cauză, după ce destinul politic al lui Ștefan Zâmbreanu este îngroșat în stil naturalist, iar ecourile luptelor electorale, cu demagogia lor deșănțată, par a fi rupte din Scrisoarea pierdută a lui Caragiale.

Grija pentru realizarea unui roman psihologic și social mai pronunțat se simte la I. Vulcan în *Fata popii*, apărut doar în coloanele revistei „Familia”, din 1885 și 1886. Acum influența directă pe care o detectăm este aceea a lui Slavici. Sub impresia, provocată de lectura *Popii Tanda*, Vulcan își plasează acțiunea la sat, în mediul pur al vieții de la țară, unde se pun în paralel mai multe destine individuale și se oferă mai multe soluții de emancipare colectivă. Centrul acțiunii e acaparat de lupta care se dă între mai multe grupuri locale pentru instalarea unui nou notar în satul Bujoreni, în persoana căruia preotul Tănase dorește un candidat la mâna fiicei sale bătrâne, Rahila. Ambițiile fetei se ciocnesc uneori cu acelea ale tatălui, după cum nu coincid nici cu acelea ale sătenilor, care doresc oameni integri și sfătuitori dezinteresați în munca lor de fiecare zi. Importanța „conducătorilor” e încă o dată subliniată aici „căci tocmai cât poate să folosească un preot bun, pe atâta poate strica altul rău. Acela e binecuvântare pentru sat, acesta e blăstăm!”. Iar sătenii din Teiul Mare, sat frumos de gospodari harnici și curați, le spun în fața celor din Valea Mică: „Până-i lumea nu va fi din voi nimica, dacă veți avea tot popă ca cel ce-a murit și dascăl ce cel de-acuma!”. Și mai departe: „— Ce sat! – se miră unul dintre vălenari. Cum ați putut dumneavoastră înainta așa minunat? — Așa, că Dumnezeu ne-a dat cărturari buni, care ne-a povățuit bine. De-ați fi avut popă, notar și învățător cumsecade și voi ați sta ca noi”.

Învățătura din *Popa Tanda* e dezvăluită aici mai direct și mai neted, povețele nefiind atât de mult învăluite într-o haină anecdotică. Satul Teiul Mare are însă aspect de Sărăcenii, cu ulițele frumos îngrijite și măturate, cu case curate și îmbelșugate. Vulcan împrumută de la Slavici nu

numai imaginea generală a descrierii lui, dar și stilul nervos, colorat și direct al acestuia: „Mujerile văruiseră casa, copseseră pâine nouă, tăiaseră găinele cele mai grase, aduseseră carne și din casapie și făcuseră plăcinte, cât îți lăsa gura apă și-ncărcaseră mesele cu fel de fel de bucate, între care sticlele cu vin roșu și alb și plosca cu rachiu parcă-ți făceau cu ochiul ademenitor. (...) Bărbații măturaseră curtea și ulița dinaintea casei, curățiră grajdurile, împodobiră gardurile cu crengi verzi, să vadă toate că-i sărbătoare, nu nimica. Feciorii își aleseseră cele mai frumoase flori în pălărie, iar fetele lucraseră pe-ntrecute până ce gătară câte-un opreg nou, care de bună seamă are să fie cel mai minunat între toate” etc.

Acest simț etnografic, de bun augur la Vulcan, e completat cu o viziune dinamică asupra satului, cu o privire realistă, de înregistrare amănunțită și exactă a fenomenelor și lucrurilor cuprinse. Iată un astfel de exemplu, din nenumărate, ale cărții: „O trăsură cu patru cai înainta pe drumul țării. Căii păreau a veni de departe, căci mergeau rău la vale, greu la deal, erau obosiți și nu puteau să alerge cum dorea cocieșul, dar mai ales cei patru tineri, care ședea în trăsură”.

Dintr-o asemenea proză, obiectivă, în bună tradiție ardelenescă, au avut de învățat, la timpul acela, alți mulți prozatori transilvăneni, care și-au făcut ucenicia în coloanele „Familiei”. Important este că aportul lui Iosif Vulcan la constituirea ei, la impunerea unui stil și a unui fel de a fi transilvănean nu poate fi pus la îndoială, lucru care se recunoaște și astăzi de la Slavici la Rebreanu și de la Pavel Dan la Titus Popovici.

6.Literatura de călătorie la Iosif Vulcan

Încă de la întemeierea „Familiei”, Iosif Vulcan și-a propus să facă o educație complexă publicului român din Transilvania, introducându-l în secretele artei și frumosului de pretutindeni. În acest scop, el a gândit o serie de rubrici potrivite pentru o educație estetică și morală de înaltă calitate, furnizându-i ilustrații eleocvente din mai toate orașele lumii, inserând tablouri și picturi celebre, biografii de oameni iluștri și de pictori vestiți. Una dintre metodele cele mai agreate de el a fost publicarea de memoriale de călătorie, relatări din excursii și drumeții, reportaje și dări de seamă despre evenimente, așezări, locuri istorice sau geografice, țări și ținuturi exotice dintre cele mai necunoscute. În rândul acestora s-a numărat și genul de „Scrisori din...”, sau „Corespondențe din...”, prin care au putut fi puse la dispoziția publicului numeroase „secvențe” din orașe și țări de pe întreg mapamondul, menite să suscite imaginația și dorul de călătorie. Ni se vor servi astfel de-a lungul timpului imagini din Africa, din America de Sud, din țările Asiei de sud, cele mai multe însoțite de descrieri privind „explicația figurilor” sau a portretelor de regi sau demnitari publicate. Spre a dovedi cum funcționa practic această modalitate de înțelegere a cunoașterii Celuilalt și a promovării imagologiei, vom da în continuare câteva exemple. Iată, așadar, câteva din textele semnate de el cu acest subiect: *Corespondență din Pesta* (nr.1/1860), *Cronica din Pesta* (nr.19/1865), *Scena română* (nr.11/1867), *Biografia unui chignon* (nr.8/1871), *Ruinele unui quatriburg roman* (nr.33/1872), *Două zile în Caransebeș* (nr.16/1873), *Suveniri de la expozițiune* (nr. 2/1874), *Suveniri din Reșița* (nr.40/1875), *Godolo* (nr.53/1878), *Trei zile în Blaj* (nr.75/1879), *Abdurrahman, noul emir afgan* (nr.66/1880), *Mohamed-*

El-Sadic paşa, beiu de Tunis (nr.34/1881), *Iosif Skoda* (nr. 45/1881), *Bu-Ammema* (nr. 69/1881), *Margareta, regina Italiei* (nr.81/1881), *Murillo* (nr. 18/1882), *Suveniri bucureştene* (nr.4/1884), *O săptămână în Banat* (nr. 42/1885), *Suveniri din Banat* (nr.42/1887), *Stâna de Vale* (nr. 31/1888), *De la Bucureşti* (nr. 21/1890), *Suveniri de la Cluj* (nr.19/1894), *Spre Seghedin* (nr. 30/ 1894), *Vâlcele* (nr. 31/1895), *Malnaş* (nr.32/1895), *Figuri de călătorie* (nr.10/1897), *La Braşov şi la Sinaia* (nr. 25/1898), *Impresiuni de la Lugoj* (nr. 23/1903), *Plăceri de la băi* (nr. 29/1903), *La mormântul lui Bariţiu* (nr. 18/1904), *La jubileul femeilor române sălăjene* (nr. 23/1906). Puţine din aceste relatări au fost încorporate de el în *Însemnări de călătorie*, apărute în ediţia de la Minerva din 1994. Un grupaj de însemnări de călătorie vizează şi câteva călătorii peste hotare: în Franţa (1867), în Transilvania şi la Bucureşti (1868), Cehia şi Germania (1896), în Turcia (1898-1899), toate publicate în „Familia”. Avem de-a face prin urmare cu un program foarte clar asumat de a cunoaşte şi prezenta publicului viaţa unor oraşe şi regiuni, de a descrie locuri şi obiceiuri, de a semnaliza înainte de toate starea poporului român de la sate şi oraşe, progresele făcute e acesta pe calea culturii şi a propăşirii intelectuale şi naţionale. După Dinicu Golescu şi Codru Drăguşanu, Vulcan ste cel de la treilea important scriitor din Transilvania care se înscrie în ofensiva iluministă deschisă de înaintaşi spre a aduce Europa la noi acasă.

Evident, primul gând al scriitorului nostru a fost acela de a vedea Oraşul Lumină al Europei, Parisul. Călătoria i-a fost motivată de dorinţa de a vedea expoziţia internaţională din acel an, 1867. Imbarcarea pe „naie”s-a făcut la Pesta, aceasta urmând a urca pe Dunăre până în

Bavaria, având ca însoțitor un prieten, al cărui nume îl trece sub tăcere. Pe vas, figuri dintre cele mai felurite, de diferite neamuri, dar și mulți români, fie din România, fie din Transilvania. Unii merg la băi la Gastein, alții la cele din Boemia și Germania. Vasul trece succesiv prin Vaț, Vișegrad, Viena, iar de acolo, cu trenul, prin Neulegbach, St.Poelten, Melk, Linz, Salzburg, München. La Melk vizitează mănăstirea, având o orgă impresionantă și o bibliotecă de 30.000 de volume. Stuttgartul în schimb îl dezamăgește prin platitudinea sa, prin lipsa de originalitate, impresie care e ștearsă la München. Acesta este vizitat mai pe îndelete și despre care ni se dau informații mai bogate: berărie, biserici, promenade, pinacotecă, grădina englezească, grădina zoologică, turnătoria de bronz (numită de el „vărsăria”), palatul de sticlă, unde în 1854 s-a ținut expoziția, teatrul de curte. Noaptea luară trenul spre Baden-Baden, într-un cupeu plin de români și se opriră la Baden-Baden, loc de petrecere mai mult pentru oameni sănătoși decât pentru bolnavi, veniți să-și afișeze moda și opulența. Aici critică jocul de cărți și ifosele unor români de a-și confecționa origini nobiliare, dar și moravurile ciudate ale unor călători de a fuma fără a cere voie în prezența femeilor. Așa a procedat și un englez, aflat într-un cupeu de tren cu două dame daneze, care nesuportând fumul s-au regrupat în altă parte, spre lauda englezului care le-a transmis celorlalți: „Le-am fumat de-acî.”

Nu peste mult timp, bucuria mult așteptată i s-a împlinit, căci pășește în sfârșit pe peronul gării din capitala Franței, „focul politic al Europei”, orașul care „țintește pe zi ce merge a deveni orașul cel mai frumos, grandios și elegant al lumii”. Ajuns cu bine la fața locului, prima preocupare a autorului a fost aceea de a vedea expoziția

română, și pentru a șterge impresia adusă de unele gazete din Pesta și Viena, care au dat publicității „multe secături și batjocuri” la adresa celor expuse de români, el convingându-se la fața locului că nimic din acestea n-au fost adevărate, românii primind o mulțime de medalii și aprecieri. Printre mărfurile expuse, s-au numărat și mostre de postav de la fabrica lui Kogălniceanu sau de mătase de la fabrica lui Vitlimescu din Iași, ca și o serie de costume populare cu frumoase broderii de tot felul, modele pe care le-a și reprodus în coloanele „Familiei”. Marele oraș este descris în amănunțime, de la Câmpul Martelui la pădurea Boulogne și de aici la cimitirul Père Lachaise, marile bulevarde, construcțiile renumite, Arcul de Triumf, Turnul Eiffel, catedralele impresionante, inclusiv Notre Dame, unde urcă până la clopot. Neuitată a fost și o plimbare prin parcurile pariziene, sau pe străzile pline de forfotă, cu jocuri și serbări populare, cu spectacole de teatru pe înțelesul tuturor, cu muzeele impozante, și castele care nu se pot uita. Versaillesul și Louvrul, muzeul suveranilor, bulevardul Sevastopol și alte multe obiective turistice fac deliciul plimbărilor sale zilnice, augmentate cu incursiuni în istoria Franței și cu peripeții ad-hoc, inclusiv reproducerea de versuri și cântece românești (*Cântecul lui Iancu*) sau franceze (versuri de Beranger și Musset). Se lasă copleșit de „grandiozitatea orașului”, de frumusețea și măreția „palaturilor”, fântânile cu „apă săritoare” care-l „înuimesc”. Printre notațiile caracteristice se află și o vizită la locul de perdiție de la Mabilie, local care a intrat și în atenția lui Eminescu, unii critici sugerând că poetul ar fi reținut critica lui Vulcan pentru a creiona în unele din poeziile sale imaginea Parisului ca loc al decăderii și putreziciunii. În orice caz, e perioada în care numeroși români își făceau studiile la Paris, mulți dintre ei se formându-se ca

cetățeni și sub influența presei franceze, căreia autorul îi afectează ultimul capitol al însemnărilor sale de călătorie, Vulcan dovedindu-se astfel și un istoric de presă respectabil. Faptul că și-a propus în mod deliberat să facă și o scurtă ochire asupra ziaristicii franceze, e dovada cea mai peremptorie că el se considera pe sine un ziarist, și că raidul pe care îl programează în acest sector vine să legitimizeze profesia sa de ziarist. În scelevența XX a relatărilor sale, el va trece în revistă principalele publicații, tirajul lor, cei mai de seamă ziarști, orientările și împlinirile lor, scurtul popas în lumea presei franceze reprezentând una dintre paginile cele mai bine informate cu privire a ziaristica franceză apărute până atunci în presa românească. Se poate citi printre rânduri admirația sa pentru acest sector al vieții publice franceze pleacă de la mențiunea că „presa franceză are multă influință asupra destinului Franței”, numai în 1840, de pildă, apărând la Paris 450 de foi. Nu este trecută cu vederea nici moda foiletoanelor și a publicării de romane, modă care a prins și la noi și despre care spune: Foisoara în ziarele franceze are un rol important. În această rubrică se publică romanuri, recenzouni despre piesele și opurile mai nouă și în fine tot în foisoară putem ceti și înștiințările ce se țin de „cronique scadaleuse”. Încât pentru romanuri, foisoarele deveniră o astfel de autoritate, cât romanțierii cei mai mari în foisoară publică mai întâi opurile lor.”

Sentimentul dominant a acestor însemnări este patriotismul, căutarea patriei dincolo de granițe. Pe lângă faptul că se bucură că întâlnește români în peregrinările sale, nu de puține ori scriitorul invocă locurile de acasă, oamenii dragi, împrejurările căminului părintesc în care a crescut, cămin ce nu poate fi asemuit cu nimic altceva.

lată-l, aflat pe drumul de fier de la München spre Baden Baden nu poate dormi de gândurile care îl năpădesc, și desigur amintirile îl cheamă spre lumea de acasă: „Era pe la mieznoapte. Cunoscuții din cupeu adormiră unul după altul. Numai dama cea pătimitoare amiroasă din când în când sticlă. Pe urmă și dânsa își închise ochii. Eu mă uitam prin fereastră spre ceriul presărat de stele și cugetul meu zbura îndărăpt în direcțiune contrară locomotivului, departe, în locul unde petrecui anii copilăriei și juneții mele și acolo, oprindu-se la fereastra acelora pe carii îi iubesc mai tare în lume, li ofta: „Dormiți în pace, scumpii mei!” Mai târziu, când vizitează expoziția noastră de la Paris, descoperim mândria pentru faptul că e român și că pavilionul nostru s-a bucurat de multe aprecieri. Tot acolo descopere o româncuță frumoasă care îi face o impresiune extraordinară, încât nu se poate opri să nu însemne întâlnirea în jurnalul său din acea zi: „Aceasta era o copilă brunetă încântătoare ca visul poezilor, cu bătălia maiestică, ochii ei mari și negri străluceau ca două stele, păru-i ca peana corbului undula răpitoriu pe umerii-i de neaună, mânilor îi erau atât de mici și atât de fragede ca două flori și arăta cu ele spre obiectele expuse. Era de lângă București și vorbea românește atât de frumos, cuvintele răsunau de pe buzițele ei purpurie atât de melodios, ca și un cântec îngeresc. Nu mă mai mirai dară că soțul meu stătea ca o statuă și o admira, eu făcui asemenea.” La ieșirea din pavilionul românesc, autorul trăiește o stare de spirit extraordinară, pe care se simte chemat s-o noteze: „Ochii noștri înmuiați anotau în o plăcere spirituală: inima noastră încântată bătea de o bucurie cerească; spiritul nostru zbura prin regiuni frumoase; iară mintea noastră îmbrăca vestmântul adorării spre a se închina cu pietate și admirațiune geniului omenesc, care a fost în stare a

produce aceste comoare”. O trăire asemănătoare o consemnează atunci când face cunoștință cu o doamnă respectabilă, care le face bucuria de a se exprima românește, și, pe deasupra, le povestește împrejurarea în care i-a cunoscut pe români: „În 1848, răspunse ea, am petrecut în Ardeal.Eram conversatoare la contele X. Conveneam adeseori cu români. Îmi plăcea să-mi petrec cu dânșii. Iubeam maniera lor fină. Ascultamcu plăcere limba și cântecele lor melodioase. În scrut timp învățai și io românește.” Și ca dovadă eclatantă a acestei amintiri le cântă marșul lui Iancu, pe care scriitorul îl reproduce în întregime, ca un memento național de prim rang, imn auzit de streinăîn timpul revoluției de la 1848 din Transilvania, la ascultarea căruia autorul e transportat: „Seara era lină. Zefirul mișca numai încetișor frunzele arborilor. Paserile tăcură de mult. Era liniște. În astă tăcere se auzea numai o voce, cântarea damei noastre. Asta străbătu până-n adâncul inimei mele. O ascultam cu o pietate sântă. Mi se părea că sum în frumoasa Transilvanie. Parcă vedeam pe Iancu în fruntea românilor, luptându-se pentru libertate. Parcă auzeam vocea bravilor tribuni ai poporului” Iar străina adugă: „Ca să-mi închei narațiunea, zise ea, vi mai spun că după sugrumarea revoluțiunii, eu rentornai iarăși în patria mea. Dar totdeauna îmi voi aduce aminte cu plăcere de frumoasa Transilvanie”.

Unul din obiectivele pe care scriitorul l-a urmărit la Paris a fost și acela de a vedea capela română. Din păcate acea era închisă, dar un tânăr român, aflat la studii la Paris, îi oferă informațiile trebuitoare, spunându-i că la Paris sunt în acel moment cam 400 de studenți români la studii, despre care relatează: „Să-ți spun, dară, că întru adevăr sunt între noi câțiva carii în tot respectul fac

onoare numelui român. Tinerii care își sacrează tot timpul lor pentru studii, de cari va profita acu patria noastră, scumpa Românie insultată și batjocorită de străini. Însă, durere, numărul acelor juni cari își cunosc misiunea e prea mic. Partea mai mare pierde timpul și prăpădește banii numai în deșert. Această parte se compune din juni cari numai din nume cunosc cuvintele: naționalism și patriotism. Aceștia stau p-aice o mulțime de ani și nu învață, nu studiază nimica. Nu se ocupă de alte cele, decât de jocuri și femei”. E tocmai realitatea e care o găsim exprimată în poezia lui Eminescu, *Ai noștri tineri...* sau în *Scrisoarea I*, când scrie: „La Paris, în lupanare de cinisme și de lene,/ Cu femeile pierdute și-n orgiile-i obscene,/ Acolo v-ați pus averea, tinerețele la stos.../ Ce a scos din voi Apusul, când nimic nu e de scos?// Ne-ați venit apoi drept minte o sticlută de pomadă,/ Cu monoclu-n ochi, drept armă bețișor de promenadă,/ Veștejiți fără de vreme, dar cu creieri de copil,/ Drept științ-având în minte vre un vals de Bal-Mabil,/ Iar în schimb cu-averea toată vrun papuc de curtezană.../ O, te-admir, progenitură de origine romană!”

Relațiile dintre însemnările lui Vulcan și cele două poezii ale lui Eminescu nu sunt numai posibile, ci și verosimile. *Ai noștri tineri* datează din 1876, după ce apăruseră deja însemnările de călătorie ale lui Vulcan în Franța (1867), iar *Scrisoarea I* datează din 1881, fiind deasemenea ulterioară criticilor lui Vulcan. *Însemnările de călătorie* ale acestuia se înscriseră în prima Inie a manifestărilor de idei ale timpului, în pledoaria scriitorilor pentru un proiect de țară europeană.

Pentru a întări această idee, scriitorul mai preconizează o călătorie în Apusși la 1896, când pleacă prin Boemia

spre Germania. Cel dintâi popas îl face la Franzensbad, localitate balneară despre care spune că e frecventată de multă lume din toată Europa, America și chiar Africa (Egipt). Ca stațiune, el o socoate „cea mai bună” din Boemia, alături de alte trei cărora le găsește alte calități: Toplitz, „cea mai mare”, Karlsbad, „cea mai renumită”, și Marienbad „cea mai frumoasă” Relatările despre sejurul în stațiune l-a început după trei săptămâni de când petrece acolo, deoarece a considerat, la început, un sacrilegiu să se închidă în casă pentru a scrie, deși recunoaște că și scrisul îi oferă desfătarea la care râvnea: „Cerule e senin, parcurile ofer umbră, lumea elegantă mișună prin alee, râsete vesele străbat de prin promenade și muzica cântă ademenitor, toți și toate se plimbă și stau p-afară, desfătându-se: numai eu să mă închid între păreții camerei și să mă pun la masă ca să scriu?! Dar este o plăcere a povesti despre petrecerile noastre, căci atunci îți îndoiești parcă toate momentele plăcute și astfel le resimți de nou și te bucuri iarăș de toate”. Viața acolo i se pare că „seamnă unui caleidoscop feeric”, întrucât frumusețea locului e una rarisimă, înviorată de mirosul brazilor și răcoarea izvoarelor. Într-un asemenea cadru natural, cântărețul român Cavadia le oferă un moment național extrem de frumos, care îi impresionează pe toți cei de față. Ascultându-l, câteva dame ruse au opinat că limba în care s-a cântat ar fi de origine „slavă”, ceea ce atrage după sine replica promptă a autorului privind imperialismul rusesc: „Asta, firește, a produs o protestare, apoi o discuțiune; eu însă nu cred ca ea să se fi convins că suntem de viță latină, căci în Rusia pe toate terenele se propovăduiește și pretotindene se crede că suntem slavi. Cuvântul pentru care se întâmplă asta? Pentru ca drăguțul de muscal să ne poată îmbrătoța mai călduros,

ca pe niște frați, ș-apoi să ne înghită cum a făcut cu Basarabia”.

La Franzenband scriitorul nostru mai întârzie câteva zile. Participă la excursii, teatru, baluri, concerte, descoperă clădiri cu însemne despre trecerea pe acolo a unor scriitori, inclusiv a lui Goethe, fapt care îi provoacă o anume stare de încântare, atunci când a urcat pe dealul Kammerbühl: „Se zice că Goethe, fiind aici, s-a interesat mult de locul acesta, a ieșit adeseori să studieze și l-a și descris. M-am dus să-l văd și impresiunea că în locul acesta a umblat odinioară marele poet mi-a inspirat o simțire înălțătoare. Am stat în vârful dealului și, până când soții mei studiau formațiunile geologice, eu parcă vedeam înaintea mea figura genialului om de litere și mă închinam memoriei sale”. În continuare este vizitat Egerul, unde descoperă deasemenea faptul că aici ar fi scris Schiller trilogia sa Wallenstein. N-a scăpat ocazia să viziteze și stațiunea Marienbad, loc preferat de mulți români. Dacă Franzensbandul „se răsfată pe o vale adâncă, Marienbad se ascunde într-o afundătură de dealuri”. Imaginea care-ți rămâne pe retină e una panoramică: „Priveliștea e admirabilă, încât stai uimit și nu te poți despărți de ea. De-a stânga, jos, la picioarele tale strălucește în pompa sa Marienbad. O vezi toată, toată. Iată parcul din mijloc, rândurile de case, printre care mișună lumea; acolo edificiile monumentale, iată și celebrul Kreuzbrunn: parcă auzi zgomotul trăsurilor ce aleargă în goana cailor; mai sus în vilele elegante și tot mai sus, în vârful muntelui, turnul unde se urcă numai turiștii neobișniți, ca să arunce o privire aspra văilor și dealurilor din depărtare...Ce frumos! La dreapta, altă panoramă. Șesul nemărginit, din care ca niște ochi sculptori strălucesc lacurile atât de dese în șesurile

Boemiei; lanurile de găne încă nesecerate sunt tăiate de linia ferată, pe care tocmai șerpuieste un tren accelerat, aducând noi oaspeți. Sate mărunte, căci toate satele cde pe aici sunt mici, cu niște coșuri de fabrici înalte și fumegânde, împodobesc cîmpia mare și întrerup deșertul nemărginit care la depărtări mari se încadrează de niște munți albaștri, care parcă ating cerul. Un tablou vrednic de penelul oricărui pictor de peisage”.

După cum se vede, scriitorul dispune de un ochi atent și larg deschis asupra naturii, surprinde cu acuitate detalii caracteristice, elemente viabile de peisaj, face asocieri pline de miez sau trimiteri pertinente la fapte și evenimente istorice, fapt care presupune o pregătire turistică prealabilă. Elementele de cultură sunt plasate atent și cu dibăcie în țesătura descrierii așezărilor, fără să epateze și fără să devină oțioase. Vulcan are pană de scriitor, observație de fizionom și pictor de moravuri, îmbinând discursul spiritual cu surprinderea fizionomiilor caracteristice, cu replică glumeată sau critică. Pe primul plan stă la el mișcarea diurnă, freamătul mulțimii, trepidația vieții. Iată un alt exemplu de efect, bazat pe sesizarea contrastelor, pe enumerarea și aglomerarea de substantive, pe efectul sonor și vizual al peisajului: „Peste câteva minute sosim. Gara inundată de lume, mulțimea de birje, zgomotul și mișcarea mare ne arată că suntem în toiul sezonului. Oameni cu tot felul de fizionomii, europeni, africani, episcopi și rabini, bancari și scriitori, călugărițe și actrițe, soldați și artiști, dame elegante și burgheze, englezi flegmatici și francezi sprinteni, germani serioși și italieni vorbăreți, norvegiani melancolici și români veseli mișună în giur de noi, vorbind toate limbile lumii, încă și cea românească. Suntem ca într-un punct central pentru lumea toată”.

Odată ajuns în Germania, primul obiectiv pe care-l are în vedere este Lipsca, „cuib de frunte l culturii germane”, orașul de care se leagă și multe inițative care îi privsc pe români: „Universitatea aceasta –spune el- pentru noi are însemnătate, căci în deceniile abia trecute și archidieceza Sibiu a trimis acolo, ba mi se pare că România, și acuma trimite absolvenți de teologie spre a-și completa studiile mai înalte. Tot în această universitate are catedră de profesor și dl dr. Gustav Weigand, care a înființat acolo un seminar pentru studiul limbei române, după ce mai întâi a publicat o importantă lucrare etnografică-filologică-istorică despre macedo-români sau țințari, lucrare pentru care Academia Română i-a oferit titlul de membru corespondent Am regretat că n-am putut să-l văz acasă, căci tocmai atunci ceteam prin ziare că a plecat în Ungaria și Transilvania să-și urmeze studiile lingvistice începute an prin Banat.”

O aplecare specială dovedește autorul pentru artă, făcând dese și competente incursiuni în istoria picturii și arhitecturii, descriind cu amănunt tablourile văzute la galeriile celebre pe care le posedă orașul. Prezentarea unor tablouri celebre, merge mână în mână cu date despre autorii lor renumiți, ca o formă de educație și pedagogie estetică pe care o are mereu în vedere. La fel o face cu pesele de teatru văzute, știind aplecarea lui specială pentru teatru sau pentru operă. Nu a ocolit nici spectacolele populare, în care intra și ciroul, dioramele și spectacolele diverse, precum la Kristall-Palast din Leipzig, unde înregistrează și numărul a doi acrobați români, frații Popescu, care s-au „achitat cu multă bravură” de sarcina lor. Trecând prin Württemberg spre Berlin, el se orește asupra rolului lui Luther în viața religioasă a orașului, făcând și o observație de mult bun simț când afirmă că

„aupra întregului planează simplitatea vechimei”. Berlinul este judecat în comparație cu alte orașe văzute, cu descrierea amănunțită a palatelor, edificiilor, muzeelor bibliotecilor, fântânile „săritoare”. Ca om al cărții, nu a scăpat nici o ocazie să admire o bibliotecă bogată și bine organizată, să laude zelul celor care au știut conserva cartea și literatura, care a pus bazele unei ziaristici bogate și diversificate, trecând în revistă unele publicații și dovedind chiar cunoștințe de istoria presei, atunci când consemnează: „Este interesant că tocmai la Lipsca ar fi apărut, la începutul secolului prezent, și primul ziar românesc, intitulat „Fama Lipschei”. Tot la Leipzig, este impresionat de mulțimea tipografiilor și a editurilor, cre fac din acesta un oraș unic, dar și în alte locuri, trimiterea la realitățile din țară funcționează ca un memento productiv al unei memorii al acelu „acasă”, care nu poate fi substituit cu nimic altceva. Astfel, nu scapă ocazia ca în palatul împăratului Wilhelm, în sala care produce ecou să strige și el înspre cupolă „Românul să trăiască!”, ca semn alperenității noastre. Tot cea ce vede aici i se pare a fi produsul „entuziamului unui neam, care-și serbează cele mai glorioase acte din viața sa”. Berlinului i-a închinat nu una, ci trei scrisori, urmate apoi de prezentarea Chalottenburgului și a orașului Potsdam, orașe satelit ale Berlinului, unde împărații locului petreceau o bună parte din timp, fiecare regiune și ținut germanavând faima și trecutul său particular, expresie a „geniului național german” Și pentru a sesiza încodată coarda patriotică a memorialistului nostru va trebui să rememorăm încă o scenă caracteristică trăită de el la Potsdam în preajma Castelului Nou după vizita de la Sans Souci, când are surpriza ca printre plantele grădinii să descopere și banalul și disprețuitul cucuruz, a cărui simplă vedere îl mână cu gândulacasă. Să revedem scena: „P-un aleu dăm la vale și intrăm în Noul

Castel. Și mergem, și tot mergem, privind construcțiunea, plantațiunile, grupele și formațiunea lor, când iată că zărim și câteva fire de cucuruz, de care n-am văzut nicăiri pe unde am umblat de șapte săptămâni. Să fi văzut orce, mai mare bucurie nu mi-ar fi făcut, căci ele îmi aminteau de țara mea, de poporul meu. Și drept expresiune a bucuriei mele, fără să-mi pasă unde sunt, îmi venea să cânt: „Cucuruz cu frunza-n sus,/Țucu-i ochii cu l-a pus...”

La Dresda, notează condensat „Viață, progres, civilizație”, frumusețe, multă artă. De aici pe Elba-n sus, ajunge în patria saxonilor, alți oameni muncitori și creatori de frumos, trăitori într-un peisaj admirabil, unde „dealurile și munții coboară de-a dreptul în apă și malurile primesc o înfățișare romantică”. E rezultatul întâlnirii dintre Elba și ținuturile muntoase din jur, ceea ce dă farmec locurilor, pe care le pândește „neîncetat cu lorgnetul în mână”. Pătrunde și în zona Teplitz-Schonau, cu mult praf de cărbune, cu sate dominate de coșuri de fabrici, dar apoi din nou cu parcuri și grădini. În cele din urmă ajunge la Praga, unde observă conlucrarea/concurența dintre elementul german și cel boemian, dar și buna organizare, munca productivă, progresul sistematic. Amestecul de stiluri este remarcat la capela Wenzel sau la biserica Loretta, capodopere ale arhitecturii pragheze, dimpreună cu multele-i tezaure și galerii. Cu Praga se încheie un ciclu memorialistic, spre a-și încheia plimbările în străinătate cu vizitarea Orientului.

Excursia în Orient o întreprinde în 1898, când pleacă de la București cu trenul până în Constanța, având ocazia să descrie „pustietatea nesfârșită de câmpii” a Dobrogei, raritatea satelor și locuitorilor care se confruntă cu lipsa de apă, șesul dobrogean transformat într-o imensă

pășune, folosită și de transilvăneni care vin aici cu oile. Prezența păstorilor ardeleni în zonă îl trimite spre zone folclorico-mitice, cu notații sentimentale: „Fluierul ciobanilor făcea să vibreze aerul de tânguiri jalnice; poveștile păstorilor sara la foc împorpora pustietatea cu feți-frumoși și zîne; iar cîntecele haiducilor înveselea inimile trudite”.Zona a suferit cîteva schimbări prin construcția căii ferate, a podului lui Saligny, om providențial, făcând posibilă exploatarea vestigiilor romane, cu cele trei valuri succesive ale lui Traian și monumentul de la Adamclisi, pe care îl vizitează. În drum, apucă să descrie și locurile, rămase într-un fel de semibarbarie, într-un cadru de viață dezolant: „Numai norul de praf al unei harabale, ce aleargă în fuga mare, te vestește că trăiesc și prin acele locuri oameni. Dar trebuie să mergi ceasuri întregi pînă dai de un sat. Locuințele sunt pitulate în văi, unde apa se scoate de la mare adâncime din pămînt și unde oamenii pot fi la adăpostul vînturilor. În fundul acelor văi, apele de ploaie neavînd scursoare formează din cînd în cînd mlaștine pricinuitoare de friguri. Singura vegetațiune a țării crește prielnic numai pe văi : un tufiș mic și rar și crînguri de mărăcini, din care zboară sălbatici șoimi și coțofane tot două câte două: ici și colo se vede câte un pom roditor sau câte un tei umbros. Cu totul aproape de aceste locuri adevărat binefăcătoare se grupează apoi sălașele, care dacă numără vreo cîteva zecimi de case, trec printre localități însâmnate. Oamenii mai săraci trăiesc în bordeie săpate pe jumătate în pămînt, avînd acoperișul oblu tot de pămînt și coșuri împletite cu nuiete pentru vite și niște pătule de formă particulară pentru porumb, alcătuiesc dependențele primitive ale curților mai mari, care, după modul antic, sunt împrejmuite cu val și șanț. Nu există biserică sau moschee. Locurile sfinte ale

satelor, unde toți se duc în pelerinagiu și toți le îngrijesc ca averea cea mai prețioasă sunt puțurile săpate la mare adâncime, cu foarte mare cheltuială”. Locurile mai trăiesc prin legendele lor de altădată, prin urmele lăsate de greci și romani. Sunt amintite câteva localități ca Fetești, Ciulnița, Slobozia, Cernavodă (Axiopolis), „cheia Dobrogei”, Medgidia, și în cele din urmă Constanța (Tomis, Kustendje), oraș integrat bine în viața culturală a României, prin cercul Ovidiu al lui Petru Vulcan. După ce a vizitat tot ce se poate vizita în oraș, seara s-a îmbarcat pe vaporul „Principesa Maria” cu destinația Constantinopol. Descrierea vieții de pe vas, cu boala de mare, de care suferă mai toți, este abandonată de îndată ce se intră în Bosfor și Marmara și atenția îi va fi atrasă de neasemuitele peisaje marine și de malurile încărcate cu verdeață. Capitala Turciei este descrisă cu multele ei contraste, amestec ciudat din toate limbile pământului, cu aspectul caracteristic de oraș comercial. Sub raport cultural, călătorul n-a găsit aici nici mari biblioteci, nici pinacoteci sau teatru, școlile fiind puține, domeniu în care îi întrec grecii care au mai multe societăți culturale. Vizita la palatele sultanilor i-a fost înlesnită de împrejurarea că tocmai atunci Ioan Brătianu și câțiva membri din familia sa vizitau orașul, astfel că ambasadorul român de acolo, T.G.Djuvara, a obținut toate dezlegările posibile. Astfel s-a putut vizita în cele mai bune condițiuni sistemul de clădiri din palatul Dolma-Bagce, departamentul pentru harem, biblioteca, palatul Beyler-bey, dar și piața Sofia, moscheea Achmed, piața Hipodromului, bazarul, muzeul, cimitirul turcesc din Scutari, turnul Galata, Cornul de Aur, insula Prinkipo. În cele din urmă se duce pe malul asiatic spre-a cunoaște și pe „dervișii urlători” de la Scutari și pe cei „învățitori”, care îi produc multă ilaritate. De altfel, autorul se și întreabă în ce fel să descrie aceste

lucruri „în culorile umorului ori în tonul serios al zbiciuirii”. Oricum, spectacolul la care asistă el acolo e cât se poate de bizar: „Întâi veni un bătrân, făcu câteva mătăanii în mijlocul salei, apoi intrară alții sărutând pământul, mai urmară vro câțiva și în cele din urmă apăru mai-marele lor, șeicul, îmbrăcat în negru...Apoi începută să cânte, întâi unul, care păreafi un fel de cantor, o melodie care sămăna a tânguirile ovreiești, apoi urmară toți deodată pe glasul gurii, dizarmonios, urât ca niște oameni beți. Publicul stă și se uită, ar râde însă nu cutează, ca nu cumva să producă scandal; ne uităm unii la alții, cu mișcări semnificative și sperând că cântarea aceasta o să înceteze. Însă nu încetează”. Gata să-și astupe urechile din cauza zgomotului, cei de față au surpriza să asiste la un alt calvar:„Venerabilii derviși se puseră în rând tocmai înaintea noastră și începură un nou act al ceremonialului lor, care desigur o fi fost actul principal, căci a ținut mai mult decât toate bazaconiile de până-atuncea...Unul, mic și gros, care la început urla ca un locomotiv, acum abia răsufla, ochii-i ieșiră din orbite, fața-i se înroși ca racul, pieptu-i se zbătea grozav, încât era paci să cază...Nimeni nu-și mai putea conțeni râsul...Îndeosebi micul și grosul ajunsese într-o stare de compătimit. Se mișca întocmai ca omul beat, fără săștie ce face; deschidea gura, voia să cânte, dar nu mai avea voce deloc și nu scotea decât o hărăitură răgușită... Deodată, urlând ca un animal, se rostogoli amețit, fără simțire, în mijlocul salei... Publicul sări de pe bănci și spăriat voi să iasă iute. Dar localul având numai o ușe, n-au putut da năvală pe acolo, ci fiindcă fereștile erau jos, săriră prin acele afară, ca să nu mai vază această barbarie”.

De la dervișii urlători se duc la dervișii învârtitori, unde îi așteaptă o scenă asemănătoare. Grotescul și bizaria sunt pentru el fenomene cu care lumea europeană cataoghează aceste manifestări, numindu-le „o rămășiță de barbarie”. Oricum, Orientul rămâne pentru el o lume ciudată, pe care, după vizitele în lumea emancipată din Apus, îi e greu să ia act de ele, așa cum o și mărturisește: „Îți pare că nu ești în Europa, ci undeva în fundul cel mai depărtat al Asiei; îți pare că nu mai trăiești în secolul acesta, ci pe timpul sălbăticiei genului omenesc. Noi europenii stăm uimiți, căci nici prin vis n-am fi putut crede că-n secolul luminii să poată exista așa ceva. Și în uimirea noastră, acuș râdem, acuș, ne indignăm”. Cu vizitarea Selamlicului, a momentului când sultanul se duce la moschee, se încheie și notațiile lui din Turcia. Spectacolul banal în esență este totuși unul important. Căci „a nu vedea Selamlicul este a fi la Roma fără să vezi pe papa”. El văzu, astfel, pe sultanul Abdul-Hamid și pe Ghazi Osman, viteazul de la Plevna. „Un tablou ce-ți imprimă suvenirii neuitate”. Doar ceremonialul gărzilor militare dinaintea sosirii, ne spune el, merita a fi venit până aici, deoarece are un aspect cu totul special: „Soldați din toată armata otomană, europeni și asieni, cu niște ofițeri în uniforme strălucite, toți cu fes pe cap. Numai călăreții, cari rămaseră jos la vale, formând acolo un cordon, aveau chipiu. Dinapoia lor sta poporul până sus la deal. Defilarea aceasta a prezentat o vedere din cele mai frumoase, ceea ce a făcut ca timpul destul de lung să treacă repede”.

Dacă periplul european al lui Iosif Vulcan începe încă din 1862, când consemnează primele impresii după o vizită la Brașov, reluate apoi în 1868 cu impresii din restul Transilvaniei, completate în 1877 și 1880, cu alte vizite

în România, la București la Iași 1892), la Turnu Severin, la Cluj, Alba Iulia sau în Munții Apuseni, am putea vedea în Iosif Vulcan un mare susținător al genului, un colportor de mituri și tradiții locale. Oriunde se află, el se interesează de legendele locului, pe care e consemnează ca fiind un bun al mentalității colective. Așa, în drum spre Cluj, el identifică la Vad o cetate a zânelor, dar și un foisor al lui Menumorut dacă nu „vr-un cuib de viteaz român”. În drum spre Cluj, el vede în Gilău locul de obârșie al lui Gelu, iar în Cluj, o cetate întemeiată de împăratul roman Claudiu. La Turda îl invocă pe Mihai Viteazul, „cel mai mare erou român”, a cărui vitejie „semănată de ine în brațele române, deși mult timp apăsată de vijelii, în fine totuși a încolțit”. La Alba Iulia evocă trecutul dacic al localității, când aceasta se chema Tharmis, iar apoi cetatea modernă austriacă unde a fost închis Horia. Zona Munților Apuseni un prilej de a evoca luptele de la 1848 și a venera eroismul marilor tribuni ai lui Iancu; la Turnu Severin este reînviat spiritul lui Septimiu Sever, sau geniul lui Apolodor din Damasc pe când la Călugăreni, răbufnește cu multă forță umbra lui Mihai Viteazul, care îi determină „o simțire dumnezeiască”. Nu alta este impresia ce i-o face orașul București, căruia simte nevoia să-i închine un adevărat epitalam: „București! București... Tu nu posezi grandetea orașelor de la Apus și totuși înochii mei apari mai admirabil; tu n-ai speldoarea lor, și totuși mie-mi strălucești mai luminos; tu nu te poți lăuda cu frumusețea acelora, însă pentru mine ești mai încântător. Pentru ce? De ce pieptul meu se agită de simțăminte dumnezeiești la amintirea ta? Tu nu-mi răspunzi, dar inima mea îmi șoptește tainic: „Pentru că ești capitala românilor!... Capitala românilor? Da... vei fi!”

Alături de proză și de teatru, literatura de călătorie este genul în care Vulcan s-a manifestat contant, cu o plăcere mereu crescândă și pe care nu l-a părăsit până la sfârșitul carierei sale de gazetar, deoarece prin ea a găsit ocazia cea mai potrivită de a-și etala simțămintele, de a comunica cât mai direct cu publicul, de a face educație național-patriotică neamului său pe care îl dorea cât mai curând reunit într-o patrie comună. Reînvierea trecutului nostru glorios daco-roman, insistența pe locurile și oamenii care au luptat pentru libertate și demnitate națională sunt pentru el ocazii fericite de a proiecta în viitor dezideratele naționale majore. Prin acest mod de a relata românilor momente înălțătoare din trecut, de a surprinde frumusețea unor locuri și așezări memorabile, el se situa cât mai aproape de credința interioară a acestuia, pe care i-o fortifica și i-o pregătea pentru confrunțările viitoare. Să ne amintim, astfel, clipa de înălțare în care a evocat figura regelui României Carol I, exprimându-și deplina încredere că el urma să fie și întregitorul neamului: „Dar lupta încă nu s-a finit. Pre cât timp un membru al familiei noastre nu este încă liber, pre atât timp ceilalți membri ai familiei nu pot fi fericiți. Să sperăm că va veni timpul când toți membrii familiei vor fi liberi și atunci fericirea va fi universală. Să sperăm că suspinele și lacrimile fraților ce gem încă în suferință vor da curaj și putere fraților liberi pentru a lucra la mângâierea acestora; iar suferitorii nu se vor îneca în sugrumare, ci, ușurându-li-se soarta cea vitregă se vor bucura dimpreună cu frații liberi cu care sunt uniți în limbă, uniți în simțăminte. Măreață e chemarea domnului omânilor și acest domn e principele Carol de Hohenzollern!” Din surprinderea vieții de fiecare zi a românilor transilvăneni și munteni deopotrivă, a traiului și a modului de viață din toate zonele în care trăiesc români, Iosif Vulcan a făcut și o operă exemplară de cunoaștere națională, pe care a desăvârșit-o

prin activitățile sale laborioase din cadrul „Societății pentru Fond de Teatru Român”, a „Astreii” și a „Societății Academice Române”, care i-au prilejuit numeroase călătorii în toate orașele și ținuturile românești, dar și al altora mult mai multe, al căror membruonorar a fost ales de-a lungul anilor: „România”(1868), din Viena, „Ovidiu” din Constanța (1898), „Astra” (1904), „Petru Maior” (1904), „Kisfaludy” din Budapesta (1871). Convins că „nu puterea brutală, ci numai cultura înaltă popoarele”, Vulcan a fost un mare deschizător de drum, un factor coagulant al unității naționale, un luptător pentru neam și limbă, de pe urma căruia o jumătate de secol de cultură națională a avut de câștigat, iar prin tradiția creată, exemplul său s-a perpetuat în timp și peste timp ca unul dintre acei iluștri bărbați români întemeietori de tradiții. Bihorul său natal, și întreaga literatură română, la momentul auroral al împlinirii a 150 de ani de la întemeierea „Familiei”, îi sunt cu adevărat recunoscători.

7. O recunoaștere neașteptată: George Enescu

Lumea literară românească a sărbătorit, de curând, un eveniment literar de excepție: împlinirea a 150 de ani de la apariția revistei „Familia” și a lui Iosif Vulcan redactorul ei, animator de frunte al vieții literare transilvănene, membru al Academiei Române și președinte al Societății pentru Fond de Teatru Român. Revista „Familia” și-a făcut intrarea în viața publică în mai/iunie 1865, fiind publicația literară cu cea mai mare longevitate din Transilvania. Redactată, mai întâi, la Budapesta și mutată apoi în 1880 la Oradea, ea a apărut până în 1906, când a fost sistată de redactorul său tot mai bătrân și mai bolnav. El a și decedat peste câteva luni, în 1907, după ce apucase să sărbătorească în 1904 jubileul de 40 de ani al revistei sale. Cu acea ocazie, revista sa a

pregătit un număr jubiliar, nr. 21-22, care a fost onorat de semnături dintre cele mai prestigioase: Regina României, Elisabeta, administratorul Casei Regale, Ion Kalinderu, o serie de membri ai Academiei Române (Iacob Felix, A. Naum, I.G. Sbierea, Victor Babeș, Ion Bianu, N. Iorga, Atanasie M. Marienescu, Andrei Bârseanu etc.), ierarhi ai celor două biserici, oameni de cultură, scriitori, jurnaliști, diplomați etc. Sărbătoarea a fost anunțată încă din nr. 19 din 22 mai, în care, Vasile E. Moldovan, a semnat un articol de apreciere generală, încercând să fixeze în acest fel rolul jucat de revista orădeană în contextul social-cultural al epocii: „Revista care storcea oftări din pieptul bunicelor noastre când erau fete mari, care ademenise mamele noastre să cetească românește, care instruiseră surorile, copilele noastre, tineretul și care picură în inimile tuturor fluidul izbăvitor al nobleței, după patruzeci de ani de muncă puțin răsplătită, activitate demnă ca s-o jubileze cetitorii. Ea, care a fost școala cetitorilor și a scriitorilor în același timp, leagănul sănătos al multor talente ce s-au dezvoltat, au strălucit și s-au mistuit din lipsă de sprijin, ar fi demnă să fie jubilată cu evlavie cel puțin de românimea de dincoace.”

La sărbătoarea propriu-zisă, redactorul a fost gratulat de reprezentanți ai celor mai de seamă societăți culturale românești: Academia Română, asociația Astra, societatea presei române, corul „Hilaria”, societăți studențești din Viena („România jună” și Budapesta („Petru Maior”), institute bisericesti și bancare din Transilvania, din România sau din Bucovina, redacții de publicații (precum revista „Luceafărul” prin redactorul ei Octavian Goga), iar cei absenți i-au închinat poezii (I.U.Soricu, *Odă lui Iosif Vulcan*) sau i-au transmis telegrame etc. Un gest cu totul special a venit din partea

studenților români de la Paris, reprezentați la festivitate de către Istrate Micescu și Ioan Giurgiu, care au rostit cuvinte de apreciere de mare efect. Cel dintâi arăta în salutul său că „o festivitate atât de măreață nu s-a mai pomenit în istoria culturală a neamului românesc”, în timp ce Ion Giurgiu l-a numit cu adânc respect „Vezuv, vulcan pentru neamul întreg”, „apostol fervent al geniului românismului”, înmânându-i cu acest prilej și un album special alcătuit, prilej cu care a spus: „Și ca omaj și devotament Ție, apostol fervent al românismului, predau în numele studenților români din Paris albumul artistic la care, Te rog să privești ca la evanghelia dragostei și a recunoștinței noastre. Și pe vremuri, când slovele ei se vor cam spălăci și genele tale îmbătrânite și slabe nu vor putea silabiza și ceti cartea aceasta a dragostei, să-ți aduci aminte de cuvintele mele de azi, ca să le știi de rost și să le recitezi și la adânci bătrânețe cu drag și cu cucernicie, ca pe un psalm sfânt al zilei și al vremii: „Luminează-te și iubește și cântă și visează, Românie!”

În aceeași notă au răsunat și cuvintele lui Octavian Goga rostite cu acest prilej, accentuând rolul de întemeietor de cultură pe care l-a avut Vulcan: „În această vreme când s-a clădit temeliea a tot ce astăzi avem, când poporul nostru era descătușat de curând de sub robia ce învățase sufletele să-și îngroape în răbdare și deznădejde dorurile, neamul românesc avea trebuință de glasul întăritor al cântecelor, avea trebuință de artă (...) Vreme de 40 de ani, care cuprinde în sine cea mai însemnată epocă din viața noastră națională, coloanele acestei reviste au fost amvonul de unde s-a cuvântat învățătura frumosului și adevărului. Patruzeci de ani am avut noi românii din această țară sârguitorul dascăl care să ne lumineze. În vestmântul strălucitor al poeziei a

Întrupat această revistă o jumătate de veac cuvântul strigărilor noastre în zile de obidă, a întrupat mângâierea ce ne alina patima și dorul unui vis ce-și adastă împlinirea, întreg amarul și toată bucuria tuturor legămintelor ce pot înfrăți un neam de oameni, toate acestea le-a unit într-o comoară a cărei strălucire ne-a deschis orizonturi nouă”.

Frumosul albumcu o impresionantă legătură în piele, se află astăzi în patrimoniul Bibliotecii „Astra” din Sibiu, de unde l-am putut consulta grație unei administrații binevoitoare. El se prezintă și ca o relicvă literară de mare preț, adăpostind texte și semnături dintre cele mai relevante, cum ar fi acelea ale lui Traian Vuia, Ion Minulescu, Octavian Goga, Horia Petra-Petrescu, Gh. Popp, Caius Brediceanu, Vasile Lucaciu, Ion Popescu-Pion și ale altora. Albumul conținea și poezia ce i-a fost închinată de poetul I.U. Soricu sub titlul *Odă lui Iosif Vulcan* și, mai ales, o altă pagină, îndumnezeită de mâna tânărului compozitor George Enescu, aflat pe atunci la Paris, și care a pus pe note poezia respectivă. Textul, cu portativul și notele tânărului nostru compozitor, reprezenta o piesă scrisă pentru cor, cu acompaniament de pian sau orgă, așa cum se aflau multe formații de acest tip în acel moment în Transilvania. Muzicologul clujean Romeo Ghircoiașu, care a analizat compoziția, afirma că ea a fost gândită din două momente distincte: o cvartă ascendentă (*sol-do*) și o cvintă descendentă (*re-sol*). Valoarea compoziției e dincolo de orice discuție: „Intonația este ea însăși cea a cântecului patriotic. Particularitățile expresive ale melodiei și structurii acesteia determină o anumită sferă intonativă eroică de real patetism, care în gândirea muzicală a marelui compozitor va reapare și în alte lucrări înrudite prin

conținut din aceeași epocă (...). Cele două intervale, cavarta și cvinta, se impun cu toată expresia lor voluntară, subliniată și de mersul melodiei care, încă din acest prim fragment, adoptă tritonul *fa-si*, de un vădit caracter bărbătesc, de hotărâre. Valorile de note exprimă ele însele mersul plin de hotărâre – pătrimi și doimi, într-o mișcare indicată de compozitor: „larg și măreț”. Valoarea expresivă a acestui prim fragment ne reamintește de tema inițială a primei părți din *Simfonia I*, temă care ar putea spune că dă factura eroică a întregii opere.”

Deși posedă numeroase calități muzicale, așa cum ne-o demonstrează comentariul lui Romeo Ghircioiașu, piesa lui Enescu nu s-a reprezentat după cunoștința lui până acum, el socotind-o „inedită” (vezi articolul *O compoziție inedită a lui George Enescu: Oda lui Iosif Vulcan*, în vol. *Studii eminesciene*, Ed.Muzicală, 1981), ceea ce ne determină s-o propunem spre a fi interpretată cu ocazia sărbătoririlor revistei „Familia”, care vor avea loc la Oradea în aprilie și mai, anul acesta. S-ar pune astfel în valoare și vesurile de adâncă prețuite pe care i le-a închinat I.U.Soricu în același album, și care se încheie apoteotic: „Un neam e care-n viață atâta l-ai iubit/ Cu dragoste curată cântări ți-adeuce ție./ În inimile noastre trăi-vei pe vecie/ Tu, al culturii noastre stegar neobosit!”

Ne întrebăm astăzi de ce a răspuns tânărul Enescu cu atâta entuziasm propunerii grupului de studenți de la Paris de a participa la un album Vulcan? Răspunsul nu e greu de dat și motivația lui poate fi descoperită în coloanele „Familiei”, unde Iosif Vulcan n-a pierdut niciun prilej ca atunci când se afla la București să nu participe la concertele lui Enescu și să laude de fiecare dată prestația inspirată a acestuia. Așa, în martie 1898, el

arăta că dintre toți concertanții care s-au produs atunci la Ateneu, „niciunul n-a fost salutat cu atâta bucurie ca tânărul violonist George Enescu”, adăugând: „Simțeam o mare bucurie că puteam avea ocaziunea de a-l auzi”. Și continuă: „Sala a fost literalmente înțesată de lume. Când tânărul artist se ivi pe tribună, un torent de aplauze îl întâmpină din toate părțile. Modest și prea tânăr, abia având 16 ani, se închină oarecum timid și privea mirat ovațiunile ce i se făceau”, ca judecata de valoare să vină imediat: „Încă de la început s-a putut vedea că aveam în față un mare talent, care încă de acuma își reclamă locul printre celebritățile muzicale.” Vulcan a ascultat atunci compoziția acestuia „Rapsodia română”, care i se pare a reprezenta atât de profund sufletul românesc, vibrând „de sentimentele noastre sfinte”. În același timp, el subliniază calitatea esențială a tânărului artist, aceea de a fi, pe lângă un interpret de excepție, și „un mare compozitor, genial și original” Darea de seamă pe care o semnează în „Familia” sub titlul *Concertul Enescu* la 15 martie 1898 este una dintre primele cronică care intuiesc și anunță viitorul strălucit al tânărului Enescu, lucru pe care compozitorul nu l-a uitat. Evenimentul este trăit de întreg Bucureștii la cea mai înaltă intensitate, fiind întâmpinat cu reale emoții, toate biletele fiind vândute. Acest lucru însă nu l-a descurajat : „A fi tocmai acum la București și să nu-l poți auzi pe Enescu este grozav. Grație amabilității dl Esarcu, președintele, și Al. Stănescu, vicepreședintele Ateneului, care ne-au poftit în loja comitetului n-am rămas lipsiți de această plăcere. Sala a fost literalmente înțesată de lume. Nu numai toate locurile ocupate, ci o mulțime de bărbați stăteau în picioare. Tot ce capitala română are distins și-a făcut apariția în sală, în fruntea căreia prezida grațioasă regina Elisabeta. Când tânărul artist se ivi la tribună un torent de aplauze îl întâmpină din

toate părțile.”, Reprezentarea Poemei române sub bacheta sa, a fost un adevărat triumf , iar finalul ridică toată lumea în picioare, moment în care „orchestra condusă de fericitul artist pare că se transformă într-un cor de arhangheli, care, în mijlocul tunetelor ce cutreieră firmamentul, cu trîmbițe ce ne învie morții și zguduie viața pretutindeni, anunță deșteptarea și gloria neamului românesc. Inimile tuturor tremură de bucurie, ochii scânteiază de o sublimă fericire; un moment de entuziasm ce nu se poate descrie, pe care n-ai să-l uiți niciodată.”

Peste doi ani, în 1900, aflându-se din nou la București și asistând la un nou concert al tânărului muzician, el îl definea pe acesta ca pe un artist „nu numai pătruns, dar și amoretat de arta sa”, cu o „execuție maestră și nuanțare cu o bravură care nu e dată decât marilor maeștri ai artei”. Concertul Enescu a apărut în calitate de pianist, el a relevat „jocul său plin de foc, pătrunzător și convingător”, încât „audițiunea operei sale a devenit o adevărată serbare muzicală”. Evident că aceste aprecieri n-au putut fi uitate de cel care se afla pe atunci la început de drum, mai ales că publicul român din Transilvania avea pentru el o semnificație aparte.

La cei 150 de ani de la apariția „Familiei” și 60 de ani de la trecerea în eternitate a lui George Enescu (mai 1955), introducerea respectivei *Ode* într-un program al uneia dintre Filarmonicile noastre, ar reprezenta cel mai frumos omagiu adus celor doi mari mesageri culturali ai nației.

8. Iosif Vulcan și ideea națională

Redactorul „Familiei” a fost călăuzit în activitatea sa de principiile ferme ale conștiinței naționale. În 1861 când s-a întemeiat Asociațiunea Astra, Iosif Vulcan, pe atunci student la Pesta, a pornit demersurile pentru aprobarea înființării unei societăți studențești care purta numele lui Petru Maior, cu scopul declarat de a promova limba și literatura română. Mai târziu, în 1865, când a înființat „Familia”, a avut în vedere același scop de „înaintare și dezvoltare” a națiunii românești, pentru care promite anu cruța nici spese nici osteneală. În 1906, când revista își înceta apariția după 42 de ani de activitate, el putea să declare: „sufletul meu e liniștit că am întrebuițat tot ce am avut la dispozițiune pentru ridicarea culturii naționale”. Ridicarea prin cultură era pusă de el în strânsă legătură cu progresul social și bunăstarea materială, insistând în repetate rânduri pentru a fi înțeleasă în termenii cei mai potriviți importanța învățăturii de carte, care duce la înaintarea neamurilor. În vederea acestui scop înalt, el deschide în cuprinsul foilor sale cât mai multe rubrici, oferă sfaturi și exemple care să fie urmate, dă reportajii și descrieri de situații din alte țări, umple spațiul grafic cu fotografii și imagini din țările dezvoltate, confecționează biografiidoldora cu citate din discursurile și opiniile marilor reformatori și conducători de popoare, aplaudă progresele sociale și școlare peste tot unde le întâlnește, militează pentru emanciparea femeii, oferindu-leacestora rubricile „Salon” și „Conversare cu cititoarele” unde pot să-și spună părerea, pune la dispoziția societăților culturale, teatrale, muzicale, artistice, științifice, spațiul corespunzător de afirmare. Una din primele sale inițiative a fost deschiderea unei serii de biografii privitoare la oamenii noștri de seamă, pe care le-a adunat ulterior în volumul

Panteonul român, în așa fel ca, lecturându-l, fiecare român să poată judeca ce trebuie făcut. Simțul național poate fi depistat și în modul în care sprijină cultivarea poeziei populare, a tradițiilor și a comorilor spirituale din popor, a portului, obiceiurilor și învățăturii morale sănătoase emanată de popor. Marile evenimente istorice din viața poporului nostru sunt prilej de educație patriotică, la fel ca evocarea marilor fapte eroice din trecut, a bărbatilor de stat, voievozilor și conducătorilor luptători împotriva asupririi naționale, a „legilor barbare” introduse de popoare cuceritoare, nesimțitoare la glasul rațiunii, al dreptății și libertății ginților. Cine îi cunoaște opera își va da seama de ideile de dreptate socială care le străbat. Cel dintâi volum al său de poezii s-a intitulat *Goronul lui Horia* (1876), în timp ce cel de al doilea, intitulat *Lira mea* (1882), conținea titluri ca acestea: *Deșteptarea lui Traian*, *Geniul națiunii*, *Zimbrul lui Dragoș*, *Visul lui Iancu*, *Moartea lui Ioan Butean*, *Altarul din Carpați*, *Poporului român*, *La Crișana*, *Suspiniul românului*, *Despărțirea Basarabiei de România* etc. Iată și titlurile unor noi versuri din volumul *Poezii* (1866): *Nu disperați*, *Premiul lui Mihai Eroul*, *La Unirea Principatelor*, *Eliberarea țăranilor din România*, *Cătră români*, *Cătră renegați*, *La moartea lui Andrei Mureșanu*, *Rămas bun la Ardeal* etc.

Modul cum Vulcan a înțeles să afirme crezul unității și independenței naționale poate fi lesne pus în evidență de poezia-dialog care deschide volumul *Lira mea* din 1882, și anume, *Deșteptarea lui Traian*, mic poem dialogat, ce proiectează în viitor soarta provinciilor românești subjugate din imperiile vecine, care vor sfârși în viziunea sa, prin integrarea într-o singură țară, mare și puternică. Dialogul e deschis de discuția dintre Traian,

geniul neamului românesc, și Poetul, care reprezintă națiunea română, aflată în situația de „orfană”. Situația percepută și relatată de Poet e una cât se poate de umilitoare, văile și dealurile Transilvaniei umplându-se de „cântecul disperat” al mamelor și fiilor care suferă numeroase impilări, încât, spune Poetul, „De-ai învia din morți,/ Ar trebui să porți/Tot doliul trist și greu,/ Văzând poporul tău!” La aceste cuvinte, Traian se deșteaptă și stă de vorbă cu Poetul despre împrejurările în care națiunea a ajuns atât de dezbinată și fără putere, deși el o destinase de „sentinelă” în zona carpatină. Nu poate să creadă că poporul destinat unei existențe eroice a putut ajunge în situația de a-și fi pierdut calitatea luptătoare, de aceea îl îmbărbătează și-l cheamă din nou la datorie: „Popor de viță naltă,/ Române cântă, saltă,/ Că ești nemuritor/ Nu pierde mișelește/ Un râu ce izvorăște/ Dintr-un mărgeț izvor.” La chemarea lui Traian și îndemnul Poetului își fac apariția rând pe rând toate fiicele țării începând cu Munteanca și Moldoveanca, aflate sub stăpânirea unui monstru-nfricoșat, de sub puterea căruia se chinuie să scape. Vine apoi Transilvana, care se prezintă pe sine în postura unei surori părăsite, care așteaptă un mire vrednic s-o redea din nou familiei. În aceeași situație se află și Mureșana (Maramureșeana), cea care, părăsită odată de Dragoș, solii acestuia au uitat să o mai caute, spre a o scoate și pe ea din robie. E convinsă însă că situația se va remedia pe viitor, cu toate că situația e mai grea ca oricând: „La frații mei de sânge/ În dat' mă duc a plânge,/ Căci nepăsarea oarbă/ Acuș va să-i absoarbă.” Traian ridică și moralul acesteia, îndreptându-și nădejdea spre locuitorii români ai acestor provincii, cărora le adresează cu imperativul deșteptării poporului și a-l ridicării la luptă. De o situație grea are parte și Crișana, aflată în postura de a-și deplânge soarta,

căreia, de asemenea Traian, îi prezice renaștere deplină. Nici Timișana n-o duce mai bine, la fel ca Basarabeana, care trece și ea prin mari neplăceri. Confesiunea sinceră și plină de tragism a acesteia, le-a determinat pe toate celelalte șase fiice ale României să invadeze scena, spre a o îmbrățișa pe Basarabeană, imagine simbolică a unei familii reîntregite, pe care Traian o salută și o sprijină, crezând în viitorul care-i va schimba situația: „Așa, copile dalbe,/ Formând un cerc frățesc,/ Ca firul cel de salbe,/ Tot astfel vă doresc./ Iubind frăție, limbă,/ Nutrind ce-i nalt și sfânt,/ Destinul rău se schimbă,/ Și da-veți un avânt./ Și-acum fără gânduri grele/ Coboare-mă iar jos,/ În noaptea groapei mele,/ Din care voi m-ați scos./ Dar atențiunea mea/ De voi, va tot veghea/ Și-n timp de neagră jale,/ Veni-voi să vă spun:/ Ștergi lacrimile tale/ Poporul meu străbun!”

Îndemnul la luptă pentru libertate și unire este repetat în cazul fiecărei provincii ale vechii Dacii, deoarece în curând, prin biruința asupra dușmanului asupritor, „cercul înfrățit” al surorilor, vremelnic înstrăinate, se va reface „lubind, frăție, limbă”, deoarece spiritul timpului nu poate fi ținut în loc. Cu toate măsurile luate de asupritori, cercul slujitorilor limbii noastre se va întări mereu: „Căci eu, al tău părinte,/ În nopți de grea urgie/ Păzite-oi neîncetat//... Ideile-ncepute/ Nici Dumnezeu din cer/ Nu lasă ca să apună/ Aceia care cer/ Mărirea lor străbună!”

Poemul epic *Deșteptarea lui Traian* este semnificativ pentru modul de gândire și de acțiune al lui Iosif Vulcan. Din ideile care îl animă, din punerea în pagină a năzuințelor naționale, prin tonul profetic în care își îmbracă aspirațiile, facem cunoștință cu orizontul de gândire și de acțiune al acestui fiu devotat al Bihorului,

care timp de o jumătate de secol a fost animatorul vieții literare și culturale a provinciei, care a fost nelipsit de la toate manifestațiile cultural-artistice și științifice organizate de Astra, Societatea pentru Fond de Teatru Român și Academia Română. Alegerea sa ca membru al Academiei Române i-a dat posibilitatea să fie prezent foarte des la București, să ia parte la acțiunile de la Ateneul Român, de la Teatrul Național, să fie în legătură cu mai toți bărbații de seamă ai țării, pe care i-a invitat să colaboreze, să participe la efortul colectiv de luminare a poporului român din Transilvania, la ridicarea lui prin intermediul culturii și școlii. Luând act de diferențele de civilizație dintre Est și Vest, el e de părere că situația trebuie cât mai rapid lichidată, pentru ca și noi, cei pe care condițiile istorice ne-au silit să îndurăm o soartă îngrozită să putem arăta lumii toată priceperea și talentele noastre. Poporul român îi revine datoria de a se ridica la rangul și demnitatea cerută de măsura timpului, declarând : „Noaptea lungă și înfiorătoare (care) a trecut peste dânsul, l-a ținut departe de cuceririle civilizației, pe când europeanul de la Rin și de pe malurile Tamisei se adopera ca să afle lumi noi și să deschidă spiritului omenesc drumuri prin regiunile abstracțiunilor filsofice, pe atunci românii trebuia să stea cu lancea în mână ca o santinelă perpetuă la hotarele moșiei sale și ale Europei, ca să oprească năvălirea întunericului și barbarismului”, o spune el în evocarea lui A. Treboniu Laurian. Și tot acolo: „Doar nicio națiune pe fața pământului nu a fost maltrată atât de crâncen și îndelungat de soartă ca națiunea noastră. Trecutu-i e plin de suferințe, timpii de mărire ca și ai căderii sunt împresurați de o lungă durere.” Constată totuși că progresele făcute în ultimul timp de România, ca și spiritul de solidaritate care-i animă pe românii

trasilvăneni, vor aduce fără îndoială o schimbare radicală de situație, deoarece conștiința națională începe să fie mult mai trează și să călăuzească tot mai hotărât drumul spre viitor: „Istoria veacurilor ne este mărturie că poporul cu conștiința națională ridicată n-are să se teamă de nimic. Poți să-l izbești cât de crud, tot n-ai să-l strivești, poți să pui cât de multe stavile, n-ai să-i împiedici înaintarea lui, poți să-l nedreptățești cât de volnic, n-ai să-i poți opri avântul, căci conștiința națională este scutul care îl apără și tăria care-l scoate biruitor din toate primejdiile. Volnicia poate să-i răpească tot, să-l facă rob, să-i stingă viața, dar nu-i putere în lume care să-i cuprindă inima și sufletul, care să-i înăbușe simțirea și să-i zugrume conștiința națională.” Această conștiință națională este o școală vie a sentimentelor, o îndrumătoare a vieții publice, deoarece ea ne învață „ce suntem și ce trebuie să fim, ea ne deșteaptă mândria de neamul din care ne tragem și ne arată ce avem să facem ca fii vrednici ai neamului; ea ne învață să ne iubim graiul, portul și tot ce-i al nostru”.

Revista sa a combătut ideile și tezele greșite cu privire la originea și trecutul nostru, a lăsat documentele isorice, etnografice, folclorice să vorbească și să limpezească șirul ideilor, a adus exemple vii de patriotism și spirit românesc. Revista sa este o oglindă vie a acestei atitudini fundamentale, o școală a caracterului și a susținerii cauzei noastre. Rubricile sale de cultivare a limbii au fost de asemenea purtătoare de viziuni înaintate, combătând teoriile istorice false și dând aprecierile cuvenite celor care „ne-au conservat limba și naționalitatea cu arma în mână”. Articole ca *Lupta pentru limbă* (32/1879) ilustrează pe deplin poziția sa în apărarea celui „mai scump tezaur al nostru, paladiul

existenței noastre”. Alte articole continuă să dea deslușiri cu privire la unitatea ortografiei și a sistemului de scriere, recomandând exemplul fraților de dincolo de munți, care au făcut pași însemnați în lepădarea etimologismului și a sistemelor greoaie de scriere, reușind să îmbrățișeze propunerile venite din partea Academiei. Salutând aceste prefaceri, el se aliniază măsurilor luate de Academie, și propune ca ele să fie urmate întocmai. Pentru a putea vorbi în cunoștință de cauză despre rolul său în acest domeniu este absolut necesar a lectura discursurile sale de la adunările generale ale Astei și ale Societății pentru Fond de Teatru Român, sau de a citi numeroasele articole pe această temă risipite în paginile revistei „Familia”. Impresionează mai ales intervențiile sale salutare în legătură cu îmbogățirea lexicului, cu tratarea neologismelor, sau cele legate de ortografie. În acest sens a reprodus în „Familia” fragmente din *Noul proiect de ortografie română*, s-a pronunțat cu privire la *Ortografia cea nouă* și a cerut *Să ne curățim limba*. Înțelegând problema limbii ca o problemă subsumată programului general de emancipare națională, el va sublinia în mai multe rânduri nevoia unor eforturi conjugate în această direcție, deoarece „nu puterea brutală, ci numai cultura înalță popoarele”. Ideea care stă la baza acestei reforme trebuie căutată în limba poporului, cea care reprezintă norma în acest domeniu. Pentru a pune în valoare creațiile și tradițiile poporului a adăugat revistei sale un supliment specializat, pe care l-a botezat „Șezătoarea” și care era destinat valorificării folclorului nostru atât de bogat și de variat. Pentru a-și dobândi colaboratori de valoare în acest domeniu, el n-a pierdut nici o ocazie ca la întâlnirile sale cu publicul de la sate să le vorbească despre importanța culegerii și conservării acestor perle de gândire și expresivitate

poetică. Cuvântările sale de la Șomcuta, Sibiu, Năsăud, Abrud, Sebeș, Cransebeș, Orăștie, Oraviața etc. au abordat multe din problemele limbii și literaturii populare, contribuind în chip hotărât la o înțelegere cât mai exactă a rolului lor cultural, etnografic și estetic, situându-l în rândul acelor pedagogi ai neamului, care deschid noi orizonturi de acțiune. Spectacolele populare, dansurile, expozițiile etnografice, teatrul de diletanți care însoțeau aceste activități au primit un nou imbold de promovare în urma insistențelor și intervențiilor sale, încât viața culturală a satelor noastre a cunoscut o emulație dintre cele mai apreciate. Iată ce scria el în cuvântarea de la Oravița din 1887: „Pe unde fâlfâia câteva zile steagul Thaliei române, clasa noastră inteligentă și poporul pretutindeni îl saluta deopotrivă cu bucurie. Erau niște zile de sărbătoare culturală. Aceste serbări scoteau la lumină talente și comori ascunse, care deoparte stârneau aplauze, de alta storceau stimă și respect. Astfel dar, adunările societății noastre deteră prilejul în multe părți să ne afirmăm ca un element de cultură. Grai dulce, poezie melodioasă, costum pitoresc, muzică încântătoare, dans grațios și tot ce avem original, frumos și ademenitor în idiomul nostru se însoțiră în acele zile să dea dovadă că și noi românii suntem un popor capabil de civilizație, că și noi avem calități și talente care trebuie să ne ridice, că: Suntem latini din Roma, din clasica tulpină”.

În discursul de la Caransebeș din septembrie 1889, el relua și adâncea ideea, susținând că această „tulpină” nu poate fi decât una națională, deoarece, afirmă el, „numai o cultură este adevărată, cea națională. Acea are și rădăcina în tulpina neamului din care ne tragem; aceea care, ținând cont de tradiții, moravuri și aspirații, ne învață să ne iubim națiunea și patria; aceea care inspiră

autorilor, poezilor, și tuturor artiștilor noștri timbrul particular al producerii, aceea care se manifestă în întreaga noastră viață, ca un ce original, propriu al nostru, ce ne deosebește de toate națiunile de pe tot pământul și ce ne dă dreptul să ne ocupăm și noi locul în mijlocul națiunii culte. Astfel de cultură vrem și noi românii.” Și mai departe: „Toți bărbații maride litere, vechi și noi, filosofi, poeți, autori dramatici, romancieri, ziaristi sau profesori s-au inspirat din națiunea lor natală, aceasta le-a înzestrat operele cu farmecu originalității naționale, care le-a deschis calea în lumea civilizată, care le-adat zborul săse înalțe, să devină cunoscuți și să ocupe loc între autorii mari și nemuritori. Iată dar națiobalitatea dând cculturii sprijin, iată naționalitatea ca mama culturii, iată cultura neputând exista fără naționalitate”.

Exemplul său a fost unul de mare relevanță în epocă, și a constituit un mare imbold pentru numeroșii învățători și preoți locali, care și-au dăruit cunoștințele și priceperea ridicării culturale a satelor. În special a înflorit teatrul pentru amatori, pentru repertoriul căruia Vulcan a scris numeroase vodeviluri, scenete, monologuri și dialoguri, subliniind că „teatrul este un element important de eradicare a greșelilor și moravurilor”, și că „misiunea sa este defi o adevărată școală de cultură națională, în care sublima melodie a limbei noastre sonore să încante pe aceia care ar mai desconsidera dulceața acestei limbi și în care exemplele de bravură strămoșească au să inspire pe strănepoți de asemenea virtuți”.

Prin astfel de idei, prin promovarea constantă a tot ceea ce e nou și valoros, prin deschiderea foilor sale culturii naționale, prin încurajarea tuturor producțiilor artistice care aveau o temelie popular-națională bine

fundamentată, Iosif Vulcan s-a numărat printre marii propovăduitori ai ideilor de libertate și independență națională a românilor, pentru unirea lor într-un stat național. „Limba noastră e dulce, moale și sonoră, acomodată pentru cântare”, de aceea cere guvernului României o atenție specială pentru încurajarea oricărei forme de artă. „Consacrați din visteria statului o sumuluttă și pentru înflorirea culturii naționale. Acordați în fiecare an câte un premiu de o sută sau de ,ai mmulți galbeni pentru tragedia sau comedia cea mai bună!” Pe această bază, a prevăzut spectacole, dansuri, prezentări de pisese, întreceri de coruri, disertații, opere literare, declamări, la toate întâlnirile Societății pentru Fond de Teatru, care au devenit adevărate sărbători ale geniului național. Despre aceste manifestări a scris în „Familia”, a semnat dări de seamă, relatări, cronici, încât revista sa a devenit un uriaș receptacol de artă, un altar al slujirii creației și culturii poporului român din Transilvania. În același timp, ea a însemnat un important stindard național ridicat pe baricadele culturii. În acest sens Emil Isac consemna în evocarea pe care i-o face în *Notițele mele*: „De câte ori „Familia” apărea în „număr festiv” încadrat de tricolor! Și aceste numere le ascundeau intelectualii români ca să nu le vadă procurorul, jandarmul, ori demagogul maghiar. Și Iosif Vulcan, era inițiatorul, susținătorul, instigatorul sufletesc al acestei propagande estetice, care raționa pentru naționalismul aristocratic al inimei. Ardealul nu poate uita sufletele frumoase! Ardealul n-a dat numai politicieni, Ardealul avea oameni mari, care niciodată nu și-au agitat cravata pe tribună. O apariție sobră, de pură intelectualitate și desăvârșit bun simț, cum era a lui Iosif Vulcan, merită să fie prinsă în marmură...”

La temelia statului național român se cuvine, prin urmare, să așezăm și uriașa sa muncă în folosul progresului și al frumosului artistic. Pe bună dreptate, O. Goga afirma că „Familia” lui Iosif Vulcan a fost „biletul de intrare al lui Iosif Vulcan în cultura noastră” și a lumii întregi.

9. REVISTA „FAMILIA” ȘI MARI NOȘTRI SCRITORI

Un adevărat pedagog al națiunii, un luptător pe frontul de idei al reconstrucției naționale a fost Iosif Vulcan (1841-1906), strălucit reprezentant al ziaristicii românești, care prin revista sa „Familia”, condusă fără întrerupere timp de 42 de ani, și-a câștigat merite nepieritoare de la patrie, contribuind în mod substanțial la procesul de osmoză sufletească între românii ardeleni și cei din Regat, de aceea în memorabilul portret pe care i-l închină în ***Precursori***, Goga îl și numește „*un precursor al unității*” văzând în el pe creatorul și purtătorul de „*dogmă națională*”. Căci el, spune Goga, „*a urmărit de aproape și a înțeles toată zvâcnirea subterană a integralității naționale, a fost un pion conștient în opera de preparație a unirii. Nici nu se poate o legitimare mai luminoasă pentru izbăvirea unui proces milenar decât fapta că aici la Oradea Mare, la granița noastră sufletească, patruzeci de ani ce au avut călimara unui scriitor. Această călimară, s-ar putea zice, a trasat și granița politică, tot ce-a venit în urmă n-a fost decât consfințirea unei biruinți câștigate de mult. Ca pretutindeni în istorie și la noi condeiful a fost avangarda tunului...*”.

Încă din perioada uceniciei sale gazetărești de la **Gura satului**, **Umoristul** sau **Strigoii**, Iosif Vulcan a înțeles că presa umoristico-satirică e numai o anticameră pentru pregătirea adevăratei literaturi, care are nevoie de o

revistă literară bine gospodărită. Pe acest temei el a înființat în 1865 **Familia** la Budapesta, mutând-o în 1880 la Oradea și făcând din ea, așa cum plastic se exprimă același Octavian Goga, „*un fel de buletin literar al epocii*”, convins fiind de nevoia formării conștiinței naționale a poporului, după cum o spunea în cuvântarea Societății pentru fond de teatru român de la Săliște: „*Istoria veacurilor ne e mărturie că poporul cu conștiință națională n-are să se teamă de nimic. Poți să-l izbești cât de crud, tot n-ai cum să-l strivești; poți să-i pui cât de multe stavile, n-ai să împiedici înaintarea lui; poți să-l nedreptățești cât de volnic, n-ai să-i poți opri avântul; căci conștiința națională e scutul care-l apără și tăria care-l scoate biruitor din toate primejdiile. Volnicia poate să-l răpească tot, să-l facă rob, să-i atingă chiar viața; dar nu-i putere în lume care să-i cuprindă inima și sufletul, care să-i înăbușe simțirea și să-i sugrume conștiința națională*”¹.

Revista „Familia” se așează cu tot ce are ea mai bun, pe o astfel de concepție sănătoasă, venind în prelungirea acestor tradiții de luptă ardelenă, pentru drepturile sociale și naționale ale românilor, dar pe alt plan decât cele care i-au precedat, ca ridicând pentru întâia dată literatura la rangul ce i se cuvenea, „Familia” fiind astfel cea dintâi revistă literară de mare prestigiu a Ardealului. Dându-și seama de păraginirea în care fusese lăsat ogorul literar românesc din această regiune a țării, după zbaterea convulsivă a generației pașoptiste, Iosif Vulcan, acest neobosit și destoinic cărturar bihorean, s-a simțit dator să defrișeze terenul și să arunce o nouă sămânță. Sămânța aruncată de el cu **Familia** rodi din belșug răsplătind astfel pe semănător. Întreaga suflare a Ardealului primea în

---

¹ ION BREAZU, *op. cit.*, p. 471.

ființa acestei reviste un nou îndreptar, un nou „abecedar literar” cum îl numește Goga, pe care Vulcan l-a statornicit printr-o putere de muncă și tenacitate extraordinară. „I. Vulcan s-a identificat cu **Familia** ca un țăran cu pământul pe care-l muncește din zori până-n seară, dându-i pecetea hărniciei, priceperii și dragostei lui, dar primind până la urmă el însuși ceva din duhul acestui pământ”², spunea cu dreptate Ion Breazu.

Începuturile „Familiei” au fost modeste, poate deosebit de modeste, și în primul ei an de apariție ea nici nu se deosebea aproape cu nimic de predecesoarele ei. I. Vulcan a știut însă să coaguleze în jurul său întreaga simțire culturală a epocii și să arunce punți trainice spre scriitorii din celelalte provincii românești realizând o unitate culturală trainică și impresionantă. Descinzând la acea dată de pe promontoriile pașoptismului, ale cărui figuri luminate nu reușiseră să realizeze în literatură ceea ce generația lui Heliade o dăduse dincolo, el era hotărât să le continue opera. Aplecați mai mult asupra filelor îngălbenite ale cărților de istorie și știință a limbii, pașoptiștii ardeleni, etimologiști, istorici și latiniști desăvârșiți, au neglijat latura artistică a culturii, au uitat să pună bazele literaturii moderne a acestei provincii. Lipsită de un astfel de postament (opera lui Budai Deleanu era manuscrisă), generația lui Iosif Vulcan a trebuit să și-l creeze singură, căci scriitorul ardelean care ar fi căutat modele literare locale la 1860 ar fi rămas decepționat de puținătatea lor, trebuind să se adreseze pentru aceasta tot scriitorilor de peste munți. Iată de ce, literatura cultivată de „Familia” lui Vulcan a încercat să suplinească în primul rând acest gol, să creeze o

---

² ION BREAZU, *Literatura Transilvaniei*, Ed. Casa ăcoalelor, Sibiu, 1944, p. 114.

literatură corespunzătoare liniei trasate de generațiile anterioare și drept urmare se va îndrepta spre un ideal clasicist. Cum însă curentul care bântuia cel mai puternic Europa vremii aceleia era romantismul, și cum valurile lui se revărsaseră până în acest Răsărit european, acesta din urmă prinde rădăcini temeinice și vom asista aici la un interesant proces de interferență a celor două curente ale căror elemente vor coexista împreună pe un fond specific ardelean de extracție folclorică, constituind astfel notele caracteristice ale literaturii transilvănene din această perioadă. În sânul acestei reviste vom asista deci la trecerea spre realism în decursul aceluiași generații, trecere înfăptuită printr-o comprimare rapidă a etapelor literare pe care le parcurseseră alte literaturi, lucru cerut de imperativele dezvoltării istorice, dar care a lipsit astfel această literatură de posibilitatea adâncirii artistice. Silită să țină pas - cel puțin în parte - cerințelor artistice la modă, mișcarea literară ardeleană întârziată și firavă a rămas până la apariția lui Slavici și Coșbuc în limitele unui diletantism străveziu și al unei mediocrități jenante. Deși paradoxal, dar lupta pentru calitate s-a dat tocmai în paginile acestei reviste unde forțe literare proaspete sau mai vechi erau receptate sau confirmate ca valoare. Prezența scriitorilor români din toate regiunile țării a devenit o permanență și o tradiție la **Familia**, și prin ea meritul revistei s-a dublat. Ea nu numai că reprezenta un act de unitate politică, dar era și o școală literară, o furnizare de modele de imitat și urmat, o confruntare permanentă între valoros și perisabil. Acest schimb continuu de valori de la o provincie la alta, de la un scriitor la altul a constituit școala „Familiei”, foarte prețuită de mulți din scriitorii noștri clasici. Mulți dintre ei s-au format la această școală a modestului cărturar bihorean, care, chiar dacă a fost deficitară sub raport

artistic, a fost mare prin înălțimea sentimentelor, a aspirațiilor, a idealurilor generoase care o animau, prin exemplul de patriotism sincer și de muncă neobosită pentru ridicarea social-economică și politică a unui popor, în fața căreia orice om de bună credință se simțea dator s-o urmeze.

Înainte de a trece la analiza raporturilor „Familiei” cu scriitorii clasici, e necesar să facem câteva precizări pentru a nu fi înțeleși greșit. Am vorbit la început de existența unei anumite tendințe spre clasicism ce se vădește în primii ani ai „Familiei” și trebuie s-o spunem aici că ea ține mai mult de atmosferă decât de conținut, fiind rezultatul unei moșteniri, așa că nu trebuie în nici un caz să ne așteptăm la opere care să urmeze strict rigorile artei clasice, ci la încercări de a îmbrățișa modele și tipuri clasice prin însăși reminiscentele de acest gen întâlnite în opera unor pașoptiști ca Heliade, Bolintineanu, Andrei Mureșanu, Alecsandri sau chiar Hașdeu. E vorba de acel romantism minor pe teme naționale, eroice sau strămoșești atât de căutat în casa ardelenilor latiniști. De aceea Ilarie Chendi vorbind în 1910 în „Tribuna” de la Arad despre literatura epocii acesteia regretă tocmai insuficiența adâncire a culturii clasice de către literatura transilvăneană, gest în care criticul vede tocmai carențele viitoarei noastre literaturi. Lipsa o pune pe seama **Junimii** care ne-ar fi îndepătrat de idealul clasic - deși îi recunoaște meritul de a ne fi scăpat de etimologism. *„Este clar - spune Il. Chendi - că străduința bătrânilor în rătăcirile lor lingvistice nu avea să fie spre folosul nostru. Avem însă o rezervă de făcut și asta ca o amendă onorabilă pentru cei biruiți. Ni se pare anume, că ar fi fost mult mai demn și gestul mult mai frumos, dacă toate zeflemelile și criticile Junimii se mărgineau numai la*

formele exterioare ale pașoptismului fără să atace în vreo privință fondul, sau ideea însăși. Apăsându-se însă prea tare asupra ridicolului formei, s-a atins poate involuntar și însăși sufletul acelei mișcări a bătrânilor: interesul cel mare pentru o cultură clasică”³.

Încercarea aceasta de a pune integral pe seama **Junimii** noua orientare a literaturii transilvănene este valabilă numai în parte, căci I. Vulcan n-a fost niciodată un prea mare latinist, și „Junimea” a venit doar să accelereze și să adâncească un proces deja existent aici, orientarea spre literatura populară, tendințele de realism popular în limitele unui romantism minor, epigonic. Fără să vrea, și independent unul de celălalt, noua direcție sau junimismul lui T. Maiorescu, așa cum a fost formulat el de către acesta, era aplicat, cu excepția formei, de mult în Transilvania. S-ar putea spune că junimismul este o creație a ardelenilor și numai din lipsă de spațiu și datorită unor împrejurări mai favorabile el a apărut dincolo de Carpați căci el a organizat și sistematizat tendințe care se făcuseră vizibile în însăși opera transilvănenilor. Acea „*întoarcere spre popor*” a latinizilor de care vorbește prof. I. Breazu în lucrarea sa Temeiurile populare ale literaturii române din Transilvania sunt prezente chiar și înainte de **Familia** în literatura Transilvaniei care nu s-a putut emancipa niciodată de folclor. Poetica lui A. Mureșanu și Atanasie Marienescu, sau modestele încercări literare ale lepturiștilor din Arad și Oradea, publicate în almanahurile „Muguri” (1851), *Versuinți românești* (1854) și *Diorile Bihorului* (1854) sunt pastişe facile ale creațiilor populare. Conceptul de roman popular formulat în 1882 de criticul junimist în articolul

---

³ ILARIE CHENDI, *Viața literară*, *Tribuna* (Arad), XIV (1910), nr. 103 (12/25 mai), p. 1.

*Literatura română și străinătatea*⁴ își are rădăcinile în apropierea de folclor a literaturii ardelenе în literatura „populară” cu motive de basme, baladă, sau cântec promovată de „Familia” tocmai datorită faptului că ea se adresa lumii satelor și foarte adeseori însuși țăranului român. E ceea ce profesorul Breazu numește realism popular. „În întâia lui fază - spune el - acest realism se dezvoltă în orizontul idealului de popor eroic, idilic și sănătos, formată sub influența literaturii populare. Idealul acesta a fost moștenit de la latiniști, oricât s-ar fi lepădat de ei aceia care îl transpuneau pe planul literar. Asemenea lor, Slavici și Coșbuc au iubit basmul, cu care și-au făcut amândoi ucenicia literară. Eroii basmelor prelucrate de unul în proză, iar de celălalt în versuri, seamănă adeseori la chip și la vorbă cu țăranii satelor, dar și personajele întâielor nuvele ale lui Slavici, flăcăii și fetele idilelor, eroii baladelor lui Coșbuc descind din lumea imperială, fabuloasă și ingenuă a eposului popular. Între acest epos și realitatea satului este la acești scriitori un schimb de valori atât de intim, încât nu mai cunoaște în această osmoză care este partea unuia și partea celuilalt”⁵.

În formarea acestei concepții utilitare despre valoarea folclorului, a atenției deosebite pe care scriitorii clasici o acordă izvoarelor populare a contribuit din plin și **Familia**. Începând cu Bolintineanu, Bolliac, Heliade, Hașdeu, Alecsandri, Eminescu, Creangă și terminând cu Coșbuc, Goga și Agârbiceanu, scriitorii noștri cei mai de seamă și-au găsit adăpost în coloanele revistei: fie că și-au trimis singuri producțiile proprii redactorului revistei, precum

---

⁴ TITU MAIORESCU, *Literatura română și străinătatea*, în **Convorbiri literare**, XV (1882), p. 361-370, 401-408.

⁵ ION BREAZU, *op. cit.*, p. 25.

Eminescu, Coșbuc, Goga, fie că colaborarea lor a fost solicitată ca la Alecsandri, fie că revista a căutat să le câștige simpatia prin reproduceri sau comentarii elogioase. Cert este că I. Vulcan departe de a fi un teoretician al „cantității” pe linia lui Heliade „*Scrieți, băieți, numai scrieți!*” a fost un bun cunoscător de literatură, cu un judicios spirit al valorilor, un neobosit luptător pentru calitate. Numeroasele sale note, comentarii sau articole o dovedesc din plin. Judecându-l pe Vulcan, trebuie să avem în vedere înaintea de toate condițiile în care a avut loc această activitate, când lipsa stringentă a unei adevărate literaturi l-au determinat să practice o critică judecătorească, deseori indulgentă și să salute fiecare apariție nouă cu entuziasm. Colecționând, a și selecționat. Astfel, dacă la începuturile revistei redactorul ei manifestă predilecție pentru Bolintineanu și Andrei Mureșanu, curând preferințele sale se vor îndrepta spre Alecsandri. Acesta a devenit model de activitate în toate privințele și a căutat să-l imite. Publicându-i în 1865 portretul și biografia, Vulcan îi cere (printr-o scrisoare) direct lui Alecsandri colaborarea pentru revistă. Acesta deși îi răspunde politicos, nu îi trimite totuși nimic până în 1873 când îi apare legenda *Ana Doamna* și pastelul *O seară de iarnă*.

După o întrerupere de câțiva ani, V. Alecsandri reapare în 1878 cu poeziile *Sergentul* și *Căpitanul Romano*, trezind astfel ardelenilor interesul pentru independența României. Sărbătorirea poetului la Montpellier îi prilejuește lui Vulcan un număr festiv în care îi închină imnul *La Vasile Alecsandri*, un portret și o notiță biografică, ca în 1900, la 10 ani de la moartea sa, să-i dedice un alt număr comemorativ, ocazie cu care publică și corespondența sa cu poetul, foarte interesantă pentru

istoricul literar preocupat să descifreze ecoul operei lui Alecsandri în Transilvania. Se poate afirma fără să greșim că larga circulație de care se bucura „*frunțașul frunțașilor noștri literari în Ardeal se datorește în mare parte muncii lui Vulcan ca și faptului că ardelenii au găsit în opera acestuia interpretul cel mai fidel al aspirațiilor lor naționale*”.

Paralel cu activitatea lui Alecsandri la **Familia**, în coloanele ei se infiltrează tot mai adânc junimismul și sub influența directă a activității desfășurate în cadrele lui de Eminescu, Slavici sau Miron Pompiliu, oameni cu vechi tradiții la „Familia”. Cum am mai arătat curentul nu este o emanație moldoveană, ci tot transilvăneană, căci dacă „Familia” nu se emancipase direct de sub tutela latinismului, ea păstrase doar formal legătura cu foștii zei tutelari. În parte spiritul dinamitar al noilor concepții s-a născut ca o reacție firească împotriva acestei uriașe molimi tocmai aici, și în mod nedeliberat, spontan. Critica acerbă a lui T. Maiorescu însă, deși simțită just de către unii ardeleni, a lovit totuși amorul lor propriu; ea le nega orice valoare, ataca și poezii lor și tribunii lor, și scrisul lor. De aceea au răspuns apărându-și trecutul și valorile. Apoi încetul cu încetul patimile s-au stins atât de mult încât T. Maiorescu îi scria lui Vulcan în 1882 că „*în timpul din urmă au început a se apropia direcțiile literare între Dv. și noi*”⁶. I se va solicita și colaborarea, dar nu o va acorda decât în 1904 la jubileul „Familiei”. În schimb colaboratorii **Convorbirilor**, scriitori mai mari sau mai mici precum Matilda Cugler-Poni, Carol Scrob, N. Gane, I. Negruzzi sunt prezenți cu numeroase colaborări. Creangă însă n-a colaborat niciodată. Deși I.T. Mera

---

⁶ I. GEORGESCU, *Din corespondența lui Iosif Vulcan cu Titu Maiorescu*, în *Revista Fundațiilor*, 1939, nr. 9, p. 604.

vorbește despre el în 1882, el nu va fi receptat decât târziu, odată cu moartea sa. Astfel în nr. 2 din 1890 i se va reproduce anecdota *Nemuțumitului i se ia darul*, urmată apoi în 1893 de *Moș Nichifor Coțcanul și Povestea unui om leneș* sau de *Gerilă, Flămânzilă, Setilă* (1894) și *Soacra cu trei nurori* (1896). Tot aici N.A. Bogdan, elev și prieten al lui Creangă, își va publica în 1890 amintirile sale despre scriitor. Amănuntele date de el completează cu date inedite materialul despre viața scriitorului, fiind folosite cu mult succes și de către G. Călinescu în excelenta sa monografie *Viața lui Ion Creangă*. Peste trei ani articolul din „Familia” îl așeza pe Creangă în rândul marilor noștri scriitori: „*Câți cetitori nu vor fi rămas încântați de acea limbă frumoasă, dulce și plastică, de acel stil viu, plin de întorsături originale, de acele cugetări pline de spirit și umor naiv ce sunt caracteristice cu deosebire graiului moldovean? Căci trebuie să recunoaștem, Creangă e în felul său unicul până acum în literatura noastră*”⁷.

Cam în aceeași vreme cu Creangă pătrunde la „Familia” și Caragiale, căci abia în 1890 el semnează aici schița *Om norocos*. În 1892 când tinerimea din Săliște îi joacă piesa *Conu Leonida față cu reacțiunea*, M. Canianu îi face un portret modest numindu-l „*talent serios și ales*”. Numărul reprezentărilor pieselor sale crește considerabil încât în 1897 Ilarie Chendi își va permite să afirme: „*Comediile lui sunt cunoscute și la noi, aproape cu toții le-am văzut predate de câte o societate de diletanți*”⁸. Și mai departe: „*Figuri de acestea găsim și la noi cu*

---

⁷ M. (I. VULCAN?), *Scrierile lui Creangă, Familia*, XXIX (1893), nr. 1, (3/15 ian.), p. 2.

⁸ ILARIE CHENDI, *Comediile lui Caragiale, Familia*, XXXIII (1897), nr. 42 (19/31 oct.), p. 494.

berechetul și nu trebuie să le căutăm numai în pătura exploatată de Caragiale. Numărul așa numiților <<semidocti>> este și la noi destul de mare, sunt oameni cărora dorul după lucruri străine, după o limbă <<mai multă>> li-e mai presus de toate... Iată deci, că și la noi se potrivesc foarte bine aluziile ironice ale lui Caragiale”.

De altfel meritul cel mai de seamă al **Familiei** este acela că dacă n-a lansat un scriitor, l-a pus în circulație. Astfel pentru întâia oară în Transilvania, ea a pus la îndemâna cititorilor poezia lui Eminescu, a lui Duiliu Zamfirescu, a lui Al. Macedonski, Vlahuță sau proza lui Creangă, Caragiale, Delavrancea. Așa s-a întâmplat bunăoară cu Macedonski în promovarea poeziei căruia „Familiei” îi revine un merit aproape egal ca în cazul lui Eminescu. Un argument hotărâtor în sprijinul afirmației de mai sus îl constituie compararea prezenței macedonsckiene în coloanele „Familiei” (1873-1895), cu a celorlalți scriitori din România, comparație defavorabilă acestora chiar dacă ei se numesc Vlahuță, Delavrancea, Duiliu Zamfirescu sau Caragiale. Chiar în toiul conflictului Macedonski - Eminescu când întreaga opinie publică inveciva până la paroxism împotriva acestui poet „maudit”, deși știută este devoțiunea lui Vulcan pentru autorul *Luceafărului*, acesta a rămas neclintit ezitând să lovească pe omul a cărui operă merită prețuire. Judecata sa critică a dat dovadă și de data aceasta de previziune, intuind în poezia macedonskiană, ca și în aceea a lui Eminescu resurse deosebite. În fața celor doi creatori n-a ales pe niciunul preferându-i pe amândoi. Drept aceea Macedonski e prezent în coloanele **Familiei** cu un număr impresionant de 39 poezii. Din totalul acestora 28 sunt reproduceri, dar 11 au fost publicate pentru întâia oară în **Familia**. Raportate la perioada cât a colaborat

Macedonski la „Familia” (1878-1879) avem de-a face cu o colaborare relativ intensă, ele vizând etapa a doua a formației sale. Trebuie să spunem însă că cinci din aceste poezii sunt total inedite, căci ele n-au mai fost reluate în niciunul din volumele sale de *Poezii*, iar singura bibliografie a operei lui Macedonski, cea a lui T. Vianu le scapă din vedere. Ele sunt: două *Sonete*, *Unui poet*, *Lumea aceasta* (după Petöfi), *Epigrame* (în număr de 3) și *Umbrele legionarilor*, în care abordează teme romantice de tipul Heliade și Bolintineanu. În cele două *Sonete* el își deplânge iubirea la modul bolintinian, în *Umbrele legionarilor* cântă trecutul și ruinele, iar în *Unui poet* se ocupă de soarta artistului în societate.

Pentru a vedea că inovațiile formale ale lui Macedonski nu au rămas lipsite de răsunset în această regiune a țării amintesc doar că în 1891 un corespondent al „Familiei” de la Berlin, Aurel C. Domșa (sub pseudonimul Moise) ocupându-se de evoluția de la romantism la simbolism înregistrată în mișcarea literară contemporană germană, constată că ea este deja un fenomen prezent și în literatura noastră prin creația lui Macedonski, spunând: „Și la noi românii, dl. Alexandru Macedonski a încercat să publice astfel de poezii lucrate din punct de vedere instrumentalist, adică nu niște forme ritmice cu totul proprii”⁹, dând ca exemplu poezia *În arcane de pădure*.

Începând cu 1880 în „Familia” publică poezii, cronici rimate și schițe D. Zamfirescu pe care le semnează uneori „Don Padil”. Apare apoi un Vlahuță (1884), un Delavrancea (1885), un Coșbuc, semnând cu pseudonimul C. Boșcu (1885) poeziile *Două întrebări* și

---

⁹ MOISE, *Scrisorile din Berlin, Familia*, XXVII (1891), nr. 10 (10/22 mart.), p. 111.

Unde zbor, apoi Goga (1897) cu poezia *Așa a fost să fie* și Agârbiceanu (1901). Deși ardelean de origine, Slavici a publicat puțin în „Familia” și mai multe articole sociale sau comentarii (în 1878 scrie de ex. *Viața publică în România*).

Ne-am mărginit în cele de mai sus să înregistrăm doar câteva din raporturile unora din marii noștri scriitori cu **Familia** pentru a ne forma o mică părere despre prezența acestora în paginile ei, a părerilor critice emise și a rolului jucat de revistă în răspândirea operei lor în Transilvania, rămânând în sarcina bibliografilor să clarifice integral această problemă.

Intenționat am lăsat la sfârșit discutarea relațiilor dintre I. Vulcan și luceafărul poeziei românești, Mihai Eminescu. Adăpostindu-i debutul literar și schimbându-i numele din Eminovici în Eminescu în 1866 cu ocazia publicării poeziei *De-aș avea*, revista „Familia” și redactorul ei Iosif Vulcan au menținut mereu trează în conștiința publicului transilvănean imaginea grandioasei sale opere. Cum relațiile poetului cu revista **Familia** sunt în genere cunoscute și au fost amplu cercetate (vezi pentru aceasta adâncitele cercetări ale lui Lucian Drimba), ne vom mărgini doar să subliniem în câteva rânduri importanța colaborării eminesciene la revista lui Vulcan și consecințele ei. Faptul că a cunoscut **Familia** de timpuriu a însemnat pentru poet o mare experiență poetică, ea întărindu-i și mai mult credința în valoarea patrimoniului popular sau sugerându-i ideea creării unei mitologii românești, căci aici, mai mult ca oricând avea căutare nuvela romantică cu subiecte populare sau mitologice. Aici și-a publicat și Hașdeu ciclul său de articole despre daci *Cine au fost dacii?*, care a îndreptat atenția poetului

nu spre noblețea lui „moșu Traian”, ci spre măreția și duritatea caracterelor primitive ale vitejilor daci.

La rândul ei, poezia eminesciană în special după anul publicării ei în volum, aproape că a pecetluit definitiv destinul „Familiei”. Poezia ardeleană s-a resimțit atât de adânc de pe urma creației eminesciene, încât n-a mai fost în stare să iasă multă vreme din imperiul strălucirii sale și am putea spune că abia cu apunerea definitivă a **Familiei** s-au stins și ultimele acorduri ale acestui trist epigonism. Chiar cele două mari piscuri ale poeziei ardeleno Coșbuc și Goga s-au format în atmosfera unui astfel de climat și debutul lor stă sub semnul unei atari influențe. Paginile **Familiei** erau pline de improvizații facile, de falsă sensibilitate, semnate cu pseudonime ca: Emilian, N. Tulliu, Norian, Viora din Bihor, Elena din Ardeal, Traian, Smara, Simpetrean sau cu nume ca: Iosif Stanca, Maria Ciobanu, Traian M. Pop, B.V. Muntenescu, Petru Vulcan, Haralamb C. Lecca, Aurel Ciato, Petru Dulfu, Petru V. Grigoriu etc. Chiar poezia unor bihoreni ca Miron Pompiliu sau Lucreția Suci, cu toate eforturile autorilor lor, n-a putut să se desprindă din orbita geniului eminescian.

Dându-și seama de pericolul unei astfel de rătăcirii, Bogdan-Duică va fi cel dintâi care va ridica aici steagul luptei împotriva epigonilor eminescieni. Într-o serie de articole din „Gazeta Transilvaniei” intitulate *Revista literară*, combate numeroasele tentative de plagiat și imitații ale operei eminesciene citând în acest sens pe V. Ranta-Buticescu, Stan Pîrjol, Păcățeanu, Tripa ș.a. Chestiunea o discută și Aurel C. Domșa în comentariul pe care-l face volumului de versuri al poetei bihorene Lucreția Suci, mult tributară versului eminescian. Cu

toate acestea lucrurile au rămas fără rezultat, căci alături de școala lui Eminescu a apărut școala lui Coșbuc. Astfel, în 1897 Norian scrie în „Familia”:

Se scutură de vânt mereu

Salcâmul cel din vale

Și ramurile lui pustii

Vestesc atâta jale.

iar Iosif Stancu îl urmează:

Cât de mare e câmpșorul

Vezi fetițe

După flori ducând ulciorul

Și cu drag își pun bujorul

În cosițe.

Deși „Familia” a fost sistată în 1906, opera sa nu poate fi negată, căci „Familia” a înțeles să devină o revistă care ieșind din localismul îngust al transilvănenilor, s-a înălțat la randul de revistă națională, influența ei asupra scriitorilor români fiind considerabilă. Ea a fost pepiniera de scriitori ai Ardealului și tot ea a fost creatoarea curentului de realism popular în granițele căruia va avea loc dezvoltarea ulterioară a literaturii din această provincie.

Astfel apariția și dezvoltarea lui Slavici, Coșbuc, Iosif și Goga nici nu este de conceput fără existența „Familiei”. Fiecare dintre ei s-au adăpat la izvoarele folclorice și mitologice ale „Familiei” și fiecare dintre ei au fost preocupați să dea o epopee națională deși fiecare în alt chip. Idilismul „Familiei” sau eposul popular al ei se întretese cu mii de fire invizibile în fiecare pagină a lor. Se știe că proza ardeleană și chiar poezia e prin

excelență epică, căci fiecare dintre ei a venit înzestrat cu un fond străvechi baladesc. Rebreanu nu dezmente regula, ci dimpotrivă o confirmă. Abia Blaga, contemporanul lui, a reușit să spargă aceste tipare, ridicându-se în sferile înalte ale lirismului. Caracterul epic al acestei literaturi ardelenne se datorește faptului că aproape toți și-au făcut ucenicia la școala basmului popular. Slavici a început cu *Zâna zorilor*, Coșbuc cu *Fata craiului din cetini*, Agârbiceanu cu fantasticul popular al credințelor și obiceiurilor. Datina, tradiția, obiceiurile strămoșești, tipurile străvechi ale satului, comoara lui etnografică și folclorică, reprezintă mediul intim al familiștilor. Marii scriitori n-au făcut altceva decât să perpetueze o tradiție care a fost și ea lăsată moștenire de mai înainte. Scriind *Scormon*, *La crucea din sat* sau *Gura satului*, Slavici a avut modele nenumărate de acest gen în idilele publicate de „Familia” (V. Ranta-Buticescu, I. Pop-Reteganul, Iulian Grozescu, E. Trăilă, I. Brendușian), căci unul dintre ei n-a putut să se despartă de icoana sfântă a satului său.

Prin aceasta meritul „Familiei” este enorm. Ea nu reprezintă viața unui om, ci a unui popor întreg. De aceea evocând cu pioșenie activitatea redactorului ei, O. Goga scria cu mâna tremurândă în volumul *Precursorii: „Familia e meritul de căpetenie. Cărțile pot fi uitate, Familia nu se uită. Ea rămâne biletul de intrare permanentă a lui Iosif Vulcan în istoria literaturii noastre”*.

Ca să înțelegem pe deplin rolul pedagogic, formativ al „Familiei” e bine să luăm în discuție și importanța pe care revista orădeană o acordă istoriei naționale. Putem afirma astfel de la început că istoria e la fel de bine reprezentată în coloanele ei ca literatura. Al. Papiu Ilarian

publică un studiu lung după *Horia și Cloșca* (1866/2-3) scriind: „*Istoria românilor din Transilvania este istoria țărănilor*”, Vulcan înseși scriind după *Scrieri despre răscoala lui Horia*. În 1865 el prezenta biografia lui Mazzini scriind: „*Civilizația pretinde ca toate popoarele să fie libere*” (16/1880).

În paginile sale se va acorda un loc important respingerii unor teorii false despre originea poporului român, ca aceea a lui Roesler. Vasile Mangra va publica aici articolul *Despre continuitatea neîntreruptă a elementului român în Dacia* (28/1881). Gavril Pop, *Contrarii originii noastre* (97/1973), Ion Pușcariu *Popoarele Daciei înainte de colonizarea romană* (1877).

„Familia” va oglindi lupta pentru formarea unei limbi literare, cercetarea tradițiilor și monumentelor noastre istorice. Se apreciază lucrarea lui G. Bariț, *Părți alese din istoria Transilvaniei*, cea a lui Papiu Ilarian *Patria românilor din Dacia superioară*, colecțiunea de documente Hurmuzaki, *Istoria arheologiei* de Odobescu, studiile lui Xenopol și Iorga.

Familia trebuie socotită apoi și un fel de istorie a epocii pe care o traversează, o tablă de materii a evenimentelor mai de seamă care au loc în lume. Astfel, ea aduce informații deosebit de prețioase despre evenimentele de la 1870 din Franța și Comuna din Paris. Proclamarea republicii în Franța este un prilej de reafirmare a ideilor înaintate, vorbind de războiul de guerilă și de ajutorul primit din partea luptătorilor garibaldieni. Uneori aceste relatări sunt făcute de la fața locului prin pana lui Ion Lepădatu, corespondentul din Paris al revistei, arătându-se că se pregătește și „un

*batalion de români pentru Francia care vor apăra împreună cu Garibaldi”, sesizându-se importanța evenimentului: „În momentele prezente Parisul joacă rolul principal în Europa: el creează istoria, și lumea întreagă o cetește cu neastâmpăr”. Un loc impotrânt îl ocupă în paginile sale evocarea războiului ruso-româno-turc din 1877-78, de la lupta diplomatică la operațiunile din război. În nr. 17/1877 a publicat un **Apel către români** (patriota Iudita Măcelaru) pentru bandaje. La Oradea, Veturia Roman și Dezideriu Barbola deschid o listă de subscripție, bani și obiecte, ajutoare vin de pretutindeni: Arad, Năsăud, Hațeg, Gorj, Oravița, Timișoara, Sibiu. Știri permanente țin la curent opinia publică despre război.*

Un alt moment important este cel al Memorandului, când revista înfierează boicotul și huliganismul de la Turda împotriva lui I. Rațiu, condamnă acțiunile de la Șimleu împotriva lui Andrei Cosma, cele de la Arad împotriva avocatului Aurel Suciuc, de la Cluj împotriva lui Iuliu Coroianu sau Teodor Mihali de la Cluj. Date importante găsim în revistă despre acțiunile studențești de la Graz, Viena, Budapesta, Cluj, despre conferința naționalităților în 1895, despre procesele de presă sau grevele de seceriș, toate acestea însemnând punerea la contribuția **izvoarelor** istorice, spre lărgirea bazei documentare a istoriei noastre. Figurile mari ale istoriei noastre sunt mereu prezente: Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, Ion Vodă cel Cumplit, Iancu Avram, revoluția de la 1848; se publică articole, amintiri, evocări, date statistice. În paginile „Familiei”, istoria este o prezență vie, o călăuză de preț pentru viitor, așa cum se scrie în 1859: „*Putem constata cu bucurie că istoricii noștri au apucat o acțiune care se află la nivelul științei moderne*”.

10. Statuia orădeană a lui Eminescu

Ideea amplasării unei statui sau a unui bust poetului nostru național e fost vehiculată de presa transilvană imediat după moartea lui Eminescu. Revista „*Familia*” de la Oradea are meritul de a fi întreținut mereu treaz interesul pentru acest aspect important al conservării memoriei eminesciene, publicația orădeană fiind printre primele care au inserat în paginile sale știri despre o astfel de inițiativă. Așa, de exemplu, încă în numărul din 14 iulie 1889, Iosif Vulcan scria despre inițiativa unor intelectuali din Capitală de a ridica un monument pe mormântul poetului, a unei statui în București și a unui bust în Botoșani. Deja, în același an, tinerimea română din București a luat inițiativa organizării unei colecte în acest scop, prietenul său Chibici-Râmneanu a adresat un apel directorului ziarului „*Gazeta Transilvaniei*”, Aurel Mureșanu, solicitându-i concursul pentru răspândirea unei liste de subscrieri. În 1890 are loc dezvelirea bustului poetului la Botoșani, eveniment despre care a relatat întreaga presă românească, inclusiv „*Familia*”, care, în numărul 37/ 1890, a reluat discuția despre bust. În 1902 s-a dezvelit bustul de la Dumbrăveni, lăudându-se actul caritabil al lui Leon Ghica, care a suportat cheltuielile („*Familia*”, nr.29/1902). A venit apoi rândul orașului Galați, care, în 1911, a organizat o frumoasă serbare comemorativă însoțită de dezvelirea unui impozant monument, despre care au relatat cu lux de amănunte și publicațiile transilvănene („*Drapelul*” din Lugoj și „*Românul*” din Arad), problema omagiului cu care Transilvania îi era datoare, revenind din nou în discuție. Cel care a lansat public ideea a fost poetul Octavian Goga, care, profitând de poziția sa de secretar al „*Astrei*”, a propus Asociațiunii ridicarea la Sibiu a unui

bust al marelui gazetar și militant Gh. Barițiu și un altul al lui Eminescu. Apelul său se intitula *Eminescu și Barițiu* și a fost difuzat atât prin intermediul publicației „Astrei” *Transilvania*, cât și prin *Luceafărul* și alte reviste ale vremii (vezi și în *Tribuna* articolul *Pentru bustul lui Eminescu* nr. 88/1911), pe parcursul anului 1911. Ceea ce e însă meritoriu e faptul că din Transilvania a venit pentru întâia dată propunerea să se organizeze la Botoșani sau la București un muzeu Eminescu, idee pe care Horia Petra-Petrescu a comunicat-o cititorilor „*Tribunei*” din Arad, încă din 1908, când, vizitând muzeul „Th. Korner” din Germania, s-a întrebat: „Unde e biograful conștiincios al lui Eminescu și Alecsandri, care să facă propagandă și prin faptă pentru întruparea unui muzeu cu relicvii de ale lor?” („*Tribuna*”, nr.255/1908). Peste puțină vreme, în 1912, un alt publicist ardelean, care nu-și dezvăluie identitatea, semnând doar cu inițialele *EN*. a publicat în revista „*Cosânzeana*” de la Orăștie, a dat la iveală articolul intitulat *Muzeul Eminescu* (nr. 30-33/1912), susținând cauza eminesciană și încercând să sensibilizeze opinia publică în această direcție: „Un simțământ de pietate nespusă cuprinde sufletul celui mai ignorant, călcând pragul odăilor ilustrate de viața vreunui om de geniu. Englezii cu casa lui Shakespeare, francezii cu casele lui Balzac și Pascal, germanii cu muzeele Goethe și Schiller au făcut atât de mult pentru oamenii lor din popor. Vizitarea unui astfel de muzeu îți dă dorința să citești, dacă nu le cunoști încă, operele scriitorilor mari, să vezi tablourile pictorilor sau să cunoști viața și activitatea marilor patrioți sau căpitani, în cinstea cărora s-au amenajat aceste așezăminte. Ele sunt ca o rază de ideal în tumultul practic al vieții de toate zilele. Și văd, în închipuire, o căsuță umilă într-o stradă și mai umilă dintr-un oraș din Regat. În fața ei se îmbulzește poporul, ca

să-i treacă pragul. *Ar fi muzeul Eminescu!* Câtă noblețe ar răspândi acel interior modest, de cât geniu, de câtă suferință ne-ar vorbi cele câteva mobile, obiecte sau manuscrise ce s-ar aduna în urma marelui nostru poet. Din toate părțile locuite de români s-ar porni pelerinii pioși spre a respira măcar câteva clipe în atmosfera sfințită de odinioară de acela care a întrupat geniul românesc. Ar fi așa de frumos și așa de ușor de îndeplinit!” Spre a sensibiliza opinia publică cu privire la acest subiect, revista „*Luceafărul*” a publicat în 1911 un adevărat număr omagial închinat poetului, reproducând fotografiile ale casei părintești, ale mormântului de la Ipotești și ale familiei Eminescu, iar „*Românul*” din Arad a găzduit reportajul lui Horia Petra-Petrescu, intitulat *În satul copilăriei lui Eminescu*. Tot el va relua problema unui muzeu Mihai Eminescu într-un articol publicat în „*Românul*” susținând cu tărie o astfel de inițiativă.

Problema unui monument închinat poetului a preocupat și pe tinerii studenți vienezi de la Societatea „România Jună” din Viena, care au lansat un apel în acest sens și au pornit adunarea unor sume de bani, tot mai substanțiale. Odiseea acestui monument este de asemenea interesant de urmărit, deoarece, în cele din urmă, acest omagiu studentesc s-a întruchipat prin ridicarea unei statui la Cluj, plasată mai întâi în fața Universității, apoi mutată într-un alt loc al orașului, pe motiv că opera nu era izbutită artistic.

La un monument închinat poetului se gândesc de multă vreme și edilii și publiciștii bihoreni, mai ales că ei dispuneau de un argument în plus pentru a solicita ca bustul marelui poet să străjuie pe malul Crișului Repede, în orașul în care s-a produs debutul poetului, și în care i

s-a schimbat numele din Eminovici în Eminescu. Relația lui specială cu Iosif Vulcan a fost invocată pentru a argumenta în fața publicului cititor susținerea ideii cu bustul marelui poet. Gazetarii și scriitorii orădeni au intervenit de mai multe ori în presă pe această temă. Apoi au intrat în legătură cu sculptorul Oscar Han, cel care era autorul unui asemenea monument ridicat la Constanța. În sfârșit, a venit și ceasul mult așteptat pentru publicul orădean, întrucât data dezvelirii bustului a fost fixată pentru ziua de 11 iunie 1934, în urma eforturilor concertate ale primarului Oradiei, Tiberiu Moșoiu, a reuniunii „Cele trei Crișuri”, condusă de G. Bacaloglu, a grupului din jurul revistei „*Familia*” și din cel al „*Gazetei de Vest*”. În următoarele zile, „*Gazeta de Vest*” a oferit datele cele mai bogate despre modul în care s-a desfășurat solemnitatea dezvelirii bustului de la Oradea. Astfel, cu o seară înainte de data fixată, și-au făcut apariția în oraș scriitorii Ion Minulescu, Pamfil Șeicaru, Al. Cazaban, Mircea Damian, Ludovic Dauș, Septimiu Popa, Ion Th. Ilea și alții, care au venit să onoreze cu prezența lor actul omagial al dezvelirii bustului și a participa la șezătoarea literară ce urma să aibă loc cu acel prilej.

Alți oaspeți bucureșteni au sosit la Oradea în dimineața zilei de 11 iunie 1934, fiind întâmpinați de localnici și tineret școlar. Programul zilelor Eminescu a început printr-un serviciu divin la Catedrala ortodoxă, slujbă oficiată de episcopul Roman Ciorogariu și de părintele protopop Sabin Evițianu. La ieșirea de la biserică, publicul orădean s-a îndreptat spre locul fixat pentru ridicarea monumentului. Aici a avut loc o mică slujbă religioasă, prin care monumentul a fost sfințit de soborul de preoți prezent, eveniment la care au asistat apoi, dim-

preună cu întreg publicul. Au fost ascultate cu pioșenie cele două cuvântări rostite cu acest prilej: una a primarului Tiberiu Moșoiu și alta a poetului Ion Minulescu. În cuvântul său, primarul Oradiei a spus, printre altele: „Trebuia să se înalțe un monument lui Eminescu, fiindcă aici, la Oradea, și-a primit numele în istoria națională. Am mângâiat acest gând de multă vreme și acuma un mare artist ne-a îngăduit să însemnăm pe răbojul vremii o recunoștință marelui Eminescu. Acest eveniment are o îndoită semnificație: biruința gândului românesc pe aceste meleaguri și marea recunoștință ce-o i-o purtăm celui mai mare poet român.” La rândul său, în cuvântarea sa, Ion Minulescu a scos în evidență importanța moștenirii eminesciene, spunând : „Bustul lui Eminescu nu este numai o frumoasă podoabă pentru orașul acesta, ci el mai este o cumpănă de fântână care arată cetățenilor că de aici se poate bea apă limpede, o creastă de pădure verde așezată la margine de câmpie, care arată că aici orice suflet se poate răcori, bustul lui Eminescu mai este și un stindard care flutură peste aceste meleaguri, dând încredere urmașilor.”

Dezvelirea bustului lui Eminescu a fost urmată în după-amiaza aceleeași zile de o frumoasă șezătoare a scriitorilor români, care a avut loc în sala Teatrului orădean, la care au rostit cuvântări despre poet Pamfil Șeicaru, Tiberiu Moșoiu și Octav Șuluțiu. Apoi, fiecare din cei prezenți pe scenă au citit din opera lor sau au rostit scurte alocuțiuni. La festivitate au fost de față și scriitorii locului, între care amintim pe Eugeniu Speranția, M.G. Samarineanu, George A. Petre și C. Constantinescu. Sunt de menționat și cele două frumoase articole semnate în „Gazeta de Vest”, unul semnat de profesorul Teodor Neș, directorul Liceului Emanoil Gojdu, cu titlul

Eminescu și Bihorul (nr. 1228/1934) și cel de al doilea, intitulat *Trei busturi* (nr. 1233/1934), de George A.Petre, punând alături, în aceeași confrerie, alte două personalități cărora Oradea le-a ridicat tocmai atunci busturi: Iosif Vulcan și Delavrancea. Momentul 1934 s-a înscris astfel ca un eveniment de seamă în viața cultural-artistică a orașului Oradea, aducând aminte locuitorilor lui că de aici a pornit în lume creația celui mai mare poet român și că aici i-au fost întâmpinate cele dintâi poezii cu o mare dragoste și cu o mare încredere în performanțele lui de viitor. Prin Iosif Vulcan, care i-a fost naș, schimbându-i numele de Eminovici în Eminescu, revista „Familia” a făcut din numele său un adevărat simbol național, un luceafăr al *Luceafărului*.